

Nr 129

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående revidering av läroplan för grundskolan; given Stockholms slott den 6 juni 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att

dels anta härvid fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 27 § skollagen den 6 juni 1962 (nr 319),

dels ock bifalla de förslag i övrigt om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

Olof Palme

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av ett betänkande från skolöverstyrelsen läggs i propositionen fram förslag om en reformering av grundskolans läroplan. Huvudpunkterna i förslaget är följande. Högstadiet kommer att bli mer sammanhållet än f. n. Studieprogrammet kommer även framdeles att ge utrymme för val som knyter an till elevernas intressen. Linjedelningen i den avslutande årskursen slopas och inslagen av direkt yrkesinriktad undervisning utgår. Det nu framlagda förslaget innebär inte någon ändring av grundskolans mål. Det bygger på erfarenheterna av grundskolan under den tid som gått sedan beslutet om grundskolereformen år 1962 och innebär en anpassning till målet för grundskolan.

Förändringarna berör i första hand högstadiet. Av högstadiets 105 veckotimmar föreslås 88 — mot f.n. 71 — bli obligatoriska för samtliga elever. Under de återstående 17 veckotimmarna fördelas eleverna efter eget och föräldrarnas val på skilda studiealternativ. Varje elev skall på högstadiet välja ett av tillvalsämnen tyska, franska, teknik, konst eller ekonomi, vilka föreslås omfatta fyra veckotimmar i årskurs 7, tre veckotimmar i årskurs 8 och fyra veckotimmar i årskurs 9.

I tillvalsämnena tyska och franska föreslås två kurser. Varje tillval ger likvärdig behörighet till fortsatta studier på det gymnasiala skolstadiet. Vidare föreslås att eleverna under två veckotimmar i var och en av årskurserna 7—9 skall få ägna sig åt s. k. fritt valt arbete. Det fritt valda arbetet avses få en sådan utformning att det får en klar anknytning till elevernas intressen och att synpunkter rörande tillvalets betydelse för framtida studie- och yrkesambitioner inte får ett avgörande inflytande. Antalet lärartimmar för det fritt valda arbetet föreslås bli dubbelt så stort som antalet elevtimmar.

Undervisning i engelska blir obligatorisk för samtliga elever fr. o. m. årskurs 3. De estetiskt-praktiska ämnenas ställning förstärks. Teckning, slöjd och musik blir obligatoriska på högstadiet. Vidare föreslås på högstadiet en ökning av timtalet för ämnena hemkunskap och gymnastik. Både flickor och pojkar får undervisning i textil- samt trä- och metallslöjd på mellanstadiet.

I propositionen berörs även frågor rörande arbetstrivsel, elevvård och skoldemokrati. Dessa viktiga frågor har nyligen behandlats i särskilda av Kungl. Maj:ts utfärdade riktlinjer för skolöverstyrelsens fortsatta utredningsarbete på detta område.

I vissa ämnen förekommer enligt förslaget fler lärartimmar än elevtimmar. Överskjutande antal lärartimmar föreslås på högstadiet i viss utsträckning få disponeras inte enbart för lärarinsatser i form av undervisning i grupper eller undervisning med flera samverkande lärare, utan också som en form av statligt ekonomiskt stöd för andra insatser, t. ex. medverkan av annan personal och användande av läromedel. Statsbidrag föreslås utgå i sådana fall enligt schabloniserade normer.

Kommunerna får ökade möjligheter till inflytande över timplanens tillämpning. Bl. a. skall skolstyrelsen ha att besluta om utformningen av det fritt valda arbetet.

Läraryrket blir i den nya grundskolan mindre än i den nuvarande. Ändringen i behovet varierar dock mellan ämnena och sammanhänger med hur eleverna kommer att välja tillvalsämnena. Läraryrket på högstadiet kommer att minska som en följd av förenklingen.

Övergången till den reviderade läroplanen föreslås ske successivt med början i årskurserna 1, 4 och 7 läsåret 1970/71. Den nya läroplanen kommer då att vara fullt genomförd läsåret 1972/73.

Förslag

till

Lag

om ändrad lydelse av 27 § skollagen den 6 juni 1962 (nr 319)

Härigenom förordnas, att 27 § skollagen den 6 juni 1962 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

27 §.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Elev i — — — — — äro därtill.

Elev skall på föräldrarnas begäran befrias från att deltaga i undervisning i *kristendoms-kunskap*, om eleven tillhör trossamfund, som fått Konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning.

Elev skall på föräldrarnas begäran befrias från att deltaga i undervisning i *religionskunskap*, om eleven tillhör trossamfund, som fått Konungens tillstånd att i skolans ställe ombesörja religionsundervisning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

---

*Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 6 juni
1968.*

N ä r v a r a n d e :

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *revidering av läroplan för grundskolan* och anför.

1. Inledning

1.1 Utredningsarbete och remissbehandling

Skolöverstyrelsen beslutade i början av år 1966 att en översyn av läroplanen för grundskolan skulle förberedas. Ifrågavarande översyn borde ske inom ramen för de mål och riktlinjer som kommer till uttryck i gällande läroplan. Syftet med översynen skulle vara bl. a. att förbättra skolans trivsel- och arbetsförhållanden, främja en förenkling av skolans inre organisation och förbättra utformningen av vissa inslag i den obligatoriska undervisningen. Översynsarbetet skulle enligt överstyrelsens beslut bedrivas enligt den tidsplanen att framställning i ärendet borde överlämnas till Kungl. Maj:t under hösten 1967.

En särskild läroplansgrupp (LÖ-gruppen) utsågs inom överstyrelsen med uppgift att administrera och direkt leda översynsarbetet. För vissa arbetsuppgifter tillsattes särskilda ämnesgrupper. Sammanlagt 19 ämnesgrupper har varit i verksamhet.

Ämnesgruppernas arbete har varit synnerligen varierande beroende på projektens olika beskaffenhet. Några av de viktigaste arbetsmomenten har bestått i att insamla kompletterande upplysningar om tillämpningen av läroplanen samt om de erfarenheter som gjorts i undervisningen genom samråd med lärare, skolkonsulenter samt andra ämnes- och stadiexperter inom och utom överstyrelsen. Andra moment har bestått i att utforma erforderliga enkäter, remisser och utvärtningsprogram för praktiska prov, t. ex. beträffande nya kursuppläggningar och hjälpmedel och att bearbeta och bedöma insamlade data samt utarbeta och till LÖ-gruppen inge förslag till åtgärder inom vederbörande projekt.

För att få en förhandsbedömning av enskilda ändringsförslag eller nya kursuppläggningar, som tillkommit inom ämnesgrupperna, har tillkallats referensgrupper, bestående av personer ur en vidare krets än den som representerats inom vederbörande ämnesgrupp. I referensgrupperna har ingått företrädare för lärarorganisationerna, sammanslutningar av skolledare, målsmän och elever samt företrädare för kommunförbunden och arbetslivet.

Innan arbetet i ämnesgrupperna och referensgrupperna började och även under arbetsperiodens senare del sammanträdde LÖ-gruppen med företrädare för lärar- och skolledarorganisationerna, kommunförbunden och arbetslivet för att överlägga om planen för översynen och om utförandet av viktigare projekt för att på så sätt inhämta allmänna synpunkter av värde för översynsarbetet.

Vissa förslag till ändrade eller helt nya kursplaner och kursplanemoment samt vissa organisatoriskt-pedagogiska anordningar har varit föremål för praktisk prövning på initiativ av LÖ-gruppen.

Skolöverstyrelsen har den 1 november 1967 i betänkandet Läroplansöversyn Grundskolan (LÖ) till Kungl. Maj:t överlämnat redogörelse för översynsarbetet och därpå grundade förslag angående översyn av läroplan för grundskolan.

Yttranden över skolöverstyrelsens förslag har avgetts av länskolnämnderna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Väster-norrlands, Västerbottens och Norrbottens län, vilka länskolnämnder hört ett antal kommuner med en längre tids erfarenhet av grundskola, lärarhögskolorna i Göteborg, Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala, folkskoleseminarierna i Falun, Gävle, Haparanda, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Landskrona, Linköping, Luleå, Skara, Stockholm, Strängnäs, Uppsala och Växjö, seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm, Umeå och Uppsala, slöjdlärarseminariet, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, försvarets skolnämnd, socialstyrelsen, postverket, televerket, statens järnvägar, statens trafiksäkerhetsverk, byggnadsstyrelsen, statskontoret, statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens institut för konsumentfrågor, arbetsmarknadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, domkapitlet i Uppsala, vidare — efter hörande av ett antal underställda lärosäten — universitetskanslersämbetet, musikaliska akademiens styrelse, akademien för de fria konsterna — efter hörande av konsthögskolans lärarråd —, teater- och orkesterrådet, samarbetsnämnden för socialhögskolorna, centrala studiehjälpsnämnden, statens läroboksnämnd, personalutbildningsnämnden, konsertbyråutredningen, yrkesutbildningsberedningen, utredningen angående lärarnas arbetsförhållanden, utredningen rörande social- och samlevnadsfrågor i undervisnings- och upplysningsarbetet, 1965 års musei- och utställningssakkunniga, 1965 års musikutbildningskommitté, kompetensutredningen, konstutbildningssakkunniga, överbefälhavaren, statens konsumentråd, finsk-svenska utbildningsrådet, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet samt — i gemensamt yttrande — Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges industriförbund, Handelns arbetsgivareorganisation, Landsorganisationen i Sverige (LO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), som överlämnat yttranden från Skolledarförbundet och Lärarnas riksförbund (LR), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), som överlämnat yttranden från Sveriges Lärarförbund och Svenska facklärarförbundet, Sveriges radio aktiebolag, Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF), Koope-rativa förbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges redareförening, Direktionen för handels-högskolan i Stockholm, Hermods korrespondensinstitut, Arbetarnas bildningsförbund (ABF), Centralförbundet för nykterhetsundervisning, Stiftelsen Svenska film-institutet, Målsmännens riksförbund (MR), Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Högers kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Högers ungdomsförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Svenska slöjdföreningen, vidare — i gemensamt yttrande — A-pressens samorganisation, Tidningarnas arbetsgivareförening och Svenska tidningsutgivareföreningen, Sveriges riksidrottsförbund, Arbetsgruppen för fostran och utbildning inom socialistisk debatt, Biologilärarnas förening, representanter för styrelsen för Swedish Council of the International Reading

Association och Föreningen Läspedagogerna, Fiskefrämjandet, Sveriges fältbiologiska ungdomsförening, Förbundet för religionsfrihet, Föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning, Föreningen Lärare i religionskunskap, Föreningen Lärare i samhällskunskap, Föreningen Svenska läroboksförfattare, Geografilärarnas riksförening, Historielärarnas förening, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd (KLYS), Riksföreningen för lärarna i moderna språk, Modersmållärarnas förening, Mosaiska församlingarnas i Sverige centralråd, Musiklärarnas riksförening, Socialdemokratiska lärarföreningen i Stockholm, Svenska kemistsamfundet, Svenska naturskyddsföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges kemiska industrikontor samt Teckningslärarnas och TI-elevernas förening.

I det följande lämnas en kort redogörelse för betänkandet samt avgivna yttranden. I fråga om många av skolöverstyrelsens förslag erfordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull lämnas emellertid även för vissa av dessa förslag en kortfattad redovisning.

1.2 Allmänna förutsättningar för en översyn av läroplanen för grundskolan

Överstyrelsen åberopar vad dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet i prop. 1962: 54 angående reformering av den obligatoriska skolan m. m. anfört bl. a. om skolans fortlöpande förnyelse och anpassning till efter hand ändrade förutsättningar och om aktgivande på erfarenheterna av grundskolans detaljmässiga utformning.

Överstyrelsen hänvisar vidare till att det instruktionsenligt åligger den särskilt »att tillse att utbildningen i fråga om innehåll och metoder fortlöpande förnyas, utvecklas och förbättras i takt med forskningens framsteg och utvecklingen inom offentlig och enskild förvaltning, näringsliv och arbetsmarknad samt på övriga områden av samhällslivet».

Av många skäl, bl. a. skolfrågornas komplexa karaktär och hänsynen till lärar- och föräldraopinionen samt till en rimlig balans mellan behovet av stabilitet och av förändring finner överstyrelsen det naturligt att genomföra läroplansrevisioner med en viss periodicitet. Det är enligt överstyrelsens mening inte lämpligt att låta erfarenheter och önskemål om förändringar ackumuleras under för lång tid, så att en läroplansrevision blir eller av dem, som har att tillämpa den, uppfattas som en genomgripande skolreform. Sådana bör enligt överstyrelsen i fortsättningen undvikas när det gäller skolans inre arbete (LÖ s. 4).

Överstyrelsen framhåller, att vid den nu gjorda översynen av läroplanen för grundskolan tre huvudfrågor trätt i förgrunden, nämligen hur elevernas engagemang och medansvar i skolarbetet skall kunna ökas, hur man i de enskilda skolorna skall kunna förverkliga en ökad målbestämd aktivitet och ett vidgat ansvar på det pedagogiska området samt hur man skall kunna ge den enskilda skolan större valmöjligheter när det gäller att tillvarata sina personella och materiella resurser inom fixerade ramar bl. a. beträffande undervisningstid och ekonomiska förutsättningar.

Bland betydelsefulla arbetsuppgifter och problemställningar för den närmast följande tiden nämner överstyrelsen personal- och elevvårdsfrågor samt frågor som rör skolans trivsel och arbetsförhållanden. Arbetet i B-skolorna hör också till de uppgifter som enligt överstyrelsens mening nu måste äga förtur liksom även frågor som rör skolsituationen för elever med speciella skolsvårigheter, t. ex. de svagpresterande elevernas situation på högstadiet. Vidare anser överstyrelsen, att undervisning i ett andra främmande språk på mellanstadiet bör prövas, att arbetsområdesprincipen bör prövas även i andra ämnen än orienteringsämnen, att försök med längdsnitt i orienteringsämnen bör göras, att utformningen av metoder och läromedel för nya ämnen och förändrade huvudmoment bör ägnas fortlöpande intresse samt att särskild uppmärksamhet också framgent måste ägnas frågor rörande betyg och betygsättning på olika stadier (LÖ s. 82).

2. Skolans trivsel- och arbetsförhållanden

2.1 Skolöverstyrelsen (LÖ s. 9)

Skolöverstyrelsen framhåller att det efter hand har blivit mer och mer tydligt vilken betydelse miljöfaktorerna har för att man i skolans arbete skall kunna uppnå de mål som anges i läroplanen för grundskolan. Inte minst viktigt anser överstyrelsen det vara, att de som arbetar i skolan upplever trygghet och trivsel där. Förutsättningarna för arbetstrivsel och arbetsro i skolan bestäms i hög grad av i vilken utsträckning skolarbetet framstår som meningsfullt för eleverna och förmår dem till engagemang och viljeanspänning. Detta i sin tur hänger nära samman med undervisningens innehåll och utformningen av skolans inre arbete (LÖ s. 9).

Överstyrelsen belyser två frågor som särskilt uppmärksammats vid den nu aktuella översynen av grundskolans läroplan, nämligen frågan om skolan som arbetsplats för lärare och elever samt frågan om tonåringarna och skolan.

Överstyrelsen finner att de förändringar i *lärarnas arbetssituation* som föranleds av att lärarens uppgifter i grundskolan väsentligt mer än förr blir handledarens, stimulatorens och den ansvarige administratörens, på sikt medför en radikal förändring av arbetsmetoderna. Med hänsyn härtill avser överstyrelsen att med än större kraft under de närmaste åren på olika sätt söka tillgodose berättigade anspråk på förändringar i fråga om fördelningen av resurser för undervisningen.

Klassföreståndarens möjligheter att ägna sig åt de elevvårdande uppgifterna bör enligt överstyrelsens mening på olika sätt förbättras. Detta kan enligt överstyrelsen ske bl. a. genom att särskild tid i vissa fall får disponeras, då klassföreståndaren kan få träffa sin klass, och genom koncentrationsåtgärder i form av samverkan mellan olika ämnen på grundskolans högstadium. För att dessutom ge samtliga lärare i årskurserna 1, 4 och 7 tillfälle att bättre lära känna eleverna i klassen föreslår överstyrelsen, att antalet veckotimmar för eleverna under 2—4 veckor i början av skolåret genom gruppindelning skall kunna begränsas till hälften. Vederbörande lärare får därigenom tillfälle att under de inledande veckorna på varje stadium möta eleverna i mindre grupper.

Överstyrelsen understryker vikten av samarbete och gemensamma riktlinjer för elevvårdens företrädare i en skola. Regelbundna överläggningar bör enligt överstyrelsen förekomma i form av *elevvårdskonferenser* mellan klassföreståndare, rektor eller studierektor samt företrädare för yrkesorienterande, medicinsk, kurativ och skolpsykologisk verksamhet. Riktlinjer för arbetet vid dessa elevvårdskonferenser har utarbetats av överstyrelsen.

Överstyrelsen rekommenderar också, att vid varje skolenhet med högstadium genom beslut och närmare föreskrifter av skolstyrelsen inrättas en *samarbetsnämnd*, bestående av representanter för skolstyrelse, föräldrar, elever, lärare och skolans övriga personal. Denna nämnd skall vara av rådgivande karaktär och ett självklart

forum bl. a. när det gäller att diskutera och framlägga förslag beträffande skolans regelsystem.

Överstyrelsen framhåller att skolans allmänna trivsel och ordning främjas genom att eleverna själva får delta i vissa av skolans beslut och ges medansvar. Överstyrelsen understryker i detta sammanhang elevrådets betydelse men framhåller samtidigt att frågan om elevernas medansvar hör mycket nära samman med den totala pedagogiska situationen i skolan. Ett äkta elevansvar växer svårigen fram i en skola, om undervisningen där i det hela karakteriseras av en auktoritärt präglad pedagogik. Överstyrelsen finner det därför angeläget att skolarbetet i det hela utformas så, att förutsättningarna för en god elevdemokrati efter hand byggs upp från de första lågstadieåren till högstadiets sista årskurs.

Överstyrelsen förklarar, att det i början av skoltiden bör vara de vuxna, som fastställer ramar och regler och arbetsmetoder. När detta sker på saklig grund, känner de flesta barn det som en trygghet. Men efter hand som barnet mognar och får större erfarenhet, bör de meningar och uppfattningar det har få större och större inflytelse i skolan, på arbetsformer, ramar, regler och lagar. Eleverna bör då i klassdiskussioner och elevråd kunna ta upp alla de förhållanden och problem, som de önskar belysta eller behandlade. De bör då också få allt större möjligheter att delta i planeringen av undervisningens innehåll och arbetsformer samt i utvärderingen av dess resultat (LÖ s. 11).

Sammanfattningsvis framhåller överstyrelsen att högstadiefrågorna vid den nu aktuella översynen av grundskolans läroplan inte enbart bör diskuteras från organisatoriska och administrativa utgångspunkter. Det är nu mer angeläget än förr att överväga, hur högstadieundervisningen bör vara beskaffad för att verkligen engagera tonåringarna för de mål som skolan strävar mot anser överstyrelsen och anför att inte bara här i landet utan också utomlands åtskilliga bedömare av samhälls- och skolsituationen har menat, att skolan både disciplinmässigt och kunskapsmässigt kommer att ställas inför allt mer svårbemästrade problem, om vi inte rätt förstår att göra ungdomarna delaktiga i skolarbetet på ett mera funktionellt sätt och därigenom fostrar dem till medansvar.

De åtgärder och anordningar som överstyrelsen i syfte att engagera tonåringarna i skolarbetet föreslår och tar initiativ till vid denna läroplansöversyn går sammanfattningsvis ut på

att genom en omstrukturering av vissa ämnens kursinnehåll, konkretare anvisningar och bättre läromedel underlätta och effektivera skolarbetet för både lärare och elever,

att ge förutsättningar för koncentrationsåtgärder i skolarbetet i avsikt att motverka den nuvarande splittringen i fråga om både arbetstid och arbetsuppgifter för lärare och elever,

att på olika sätt öka förutsättningarna för elevernas medverkan vid skolarbetets planering och i vardagsuppgifter i skolsamvaron,

att medverka till att elevvården och elevrepresentationens uppgifter kan genomföras med ökade resurser,

att ge skolans lärare och ledning betydande frihet och ökade befogenheter i fråga om resursernas alternativa användning både när det gäller tid och anslagsmedel,

att genomföra en viss tyngdpunktsförskjutning inom den obligatoriska ämneskretsen på högstadiet, så att eleverna får ökad stimulans till fritidsaktiviteter, som kan intressera dem och främja deras utveckling samt

att inom ett förenklat och mera lättöverskådligt tillvalssystem tillskapa bättre förutsättningar än nu för ett engagerande arbete i tillvalsämnen (LÖ s. 12).

2.2 Yttranden

Ett mycket stort antal remissinstanser har berört frågan om *trivsel- och arbetsförhållanden i skolan*. Remissinstanserna vitsordar att undervisningens resultat påverkas av miljöfaktorerna samt att förutsättningarna för arbetstrivsel och arbetstillförsikt är beroende av i vilken utsträckning skolarbetet framstår som meningsfullt för eleverna och förmår att engagera dem. *Socialstyrelsen* konstaterar att en rad välbetänkta åtgärder föreslås i syfte att skapa trygghet och trivsel för dem som arbetar i skolan. Styrelsen saknar dock i detta sammanhang en analys av disciplinproblemet och hur man skall komma till rätta med detta särskilt på högstadiet samt förordar att hithörande frågor snarast tas upp till behandling.

De svagpresterande elevgruppernas problem behandlas av några remissinstanser, däribland *länskolnämnden i Västmanlands län*, som anser att den starkare teoretiseringen kommer att medföra ökade anpassningsproblem för dessa elevgrupper och finner det angeläget att de avvikande elevernas problem angrips. *Socialstyrelsen* framhåller beträffande dessa elever.

Trots alla försök till individualisering m. m. i undervisningen torde åtskilliga elever även i fortsättningen få svårt att tillfredsställande kunna anpassas till skolarbetet. *Socialstyrelsen* finner det olyckligt, att situationen för elever med speciella anpassningssvårigheter inte närmare utretts. Detta borde ha bedömts som särskilt angeläget mot bakgrund av att överväganden ägnade att på olika vägar fånga elevernas engagemang och åstadkomma arbetsro alltid varit en primär målsättning i översynsarbetet.

Trivseln och atmosfären i skolmiljön sammanhänger i hög grad med varje skolenhets förutsättningar att lösa de svagpresterande och dåligt anpassade elevernas individuella behov. Kan problematiken rörande denna grupp av elever inte lösas på ett tillfredsställande sätt, föreligger uppenbara risker, att stora delar av den angivna målsättningen äventyras.

Även *LR* framhåller att olägenheter kan uppstå för elever som kommer att finna det av överstyrelsen föreslagna högstadiet mindre väl anpassat till deras behov och intressen.

Flera remissinstanser tar upp frågan om *betygsättningen*. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* förklarar att betygen inverkar i hög grad menligt på arbetet i skolan. Liknande synpunkter framförs av *skolstyrelsen i Malmö*. *Länsskolnämnden i Stockholms län* anser att betygen är dåliga instrument för bedömning av

elever och för information till hemmen samt ifrågasätter om inte en ytterligare begränsning av betygsgivningen borde göras. *Folkskoleseminariet i Karlstad* föreslår en omedelbar utredning om möjligheterna att på låg- och mellanstadierna slopa betygen redan i samband med den aktuella läroplansöversynen.

De uttalanden överstyrelsen gjort om lärarnas arbetssituation och fördelningen av resurserna för undervisningen och om betydelsen av ökade elevvårdsinsatser har rönt ett mycket positivt mottagande från många remissinstanser. *LR* understryker vikten av att åtgärder för att förbättra lärarnas arbetssituation vidtas i samband med övergången till den nya läroplanen.

Flertalet av de remissinstanser som yttrat sig angående specialundervisningen, anser att överstyrelsen i förslaget till läroplansöversyn i alltför liten utsträckning behandlat de problem, som är förknippade med nämnda undervisning, samt att dessa frågor bör lösas innan den nya läroplanen tas i bruk och nya bestämmelser och anvisningar införs i denna. Bland frågor som måste lösas nämner *länskolnämnden i Västernorrlands län* uttagningsförfarandet, omfattningen av skolstyrelsernas möjligheter att anpassa timplanen i hjälpklass efter elevernas intressen och förmåga, grundskolans insatser för hjälpklass elevernas yrkesanpassning samt organisationen av specialundervisningen, främst hjälpundervisningen i glesbygd. *Länskolnämnden* finner det önskvärt med en förenkling av bestämmelserna om stödåtgärder samt föreslår att ett antal lärartjänster motsvarande exempelvis högst 15 % av antalet tjänster i normalklass skall få användas för specialundervisning eller andra åtgärder för elever som på grund av intellektuella eller fysiska handikapp, sjukdom, byte av tillvalsgrupp eller andra speciella skäl behöver stöd från skolan. Inom denna ram skulle rymmas ej blott specialklasser utan även sådana åtgärder som att ge enskild undervisning åt en elev, som kommit på efterkälken, att låta en elev slippa skolarbetet i sin vanliga klass en tid för att i stället gå i skolverkstaden etc. Skolledningen skulle därigenom också från terminens början kunna disponera en eller flera lärare fritt för att agera där det behövs, på alla stadier och alla skolanläggningar.

Folkskoleseminariet i Luleå noterar med tillfredsställelse att skolöverstyrelsen ämnar bereda bättre förutsättningar för stödundervisning åt elever som är i behov av sådan hjälp. För att denna skall bli effektiv och meningsfull för eleven, bör den enligt seminariet helst handhas av klassläraren, som känner elevens problem och undervisningssituation. *Folkskoleseminariet i Haparanda* framhåller att stödundervisning och specialundervisning skall ges åt alla elever som är i behov därav. En utbyggnad av systemet med observationskliniker är enligt *folkskoleseminariet i Stockholm* nödvändig för att ge elever med påtagliga arbetssvårigheter tillgång till individuell studiehjälp och möjlighet att i en mindre grupp skaffa sig ett gynnsammare utgångsläge. *Socialstyrelsen* framhåller att frågan om specialundervisningens utformning och dess samordning med normalklassernas undervisning är av stor betydelse.

Vikten av att klassföreståndaren får möjlighet att ägna sig åt elevvårdande uppgifter understryks av bl. a. *länskolnämnderna i Stockholms, Göte-*

borgs och Bohus samt *Örebro län, lärarhögskolan i Stockholm* och *LR. Skolledarförbundet* framhåller dock att man i en skola där klassbegreppet håller på att försvinna kan ifrågasätta om inte nya former för klassföreståndarskap bör diskuteras och prövas.

Förslaget att antalet veckotimmar för eleverna i åk 1, 4, 7 under två till fyra veckor i början av läsåret genom gruppindelning skall få minskas till hälften, så att lärarna bättre kan lära känna eleverna har tillstyrkts av *länskolnämnderna i Stockholms* och *Skaraborgs län, lärarhögskolan i Göteborg, folkskoleseminariet i Haparanda, LR* och *Centerns kvinnoförbund. Länskolnämnden i Skaraborgs län* ansluter sig också till förslaget men anser det ej tillräckligt för att lösa de problem som kan uppkomma vid lärarbyte, utan förordar att det i skolstadgan införs föreskrifter om obligatoriska överlämningskonferenser mellan avlämnande och mottagande klasslärare (klassföreståndare) på de olika stadierna. Farhågor för att tillsynsproblem skulle uppstå genom begränsningen av antalet elevtimmar vid införandet av nämnda system framförs av *länskolnämnden i Malmöhus län, Folkpartiets kvinnoförbund* och *Centerns kvinnoförbund*.

Länskolnämnden i Östergötlands län, lärarhögskolan i Göteborg och *Skolledarförbundet* delar överstyrelsens uppfattning att *elevvårdskonferenser* bör anordnas regelbundet. *SECO* framhåller vikten av att eleverna blir representerade på elevvårdskonferenser, ämneskonferenser och klasskonferenser samt i biblioteksnämnder. *Länskolnämnden i Örebro län* ifrågasätter däremot, med anledning av att tanken att eleverna skulle vara med på elevvårdskonferenser i olika sammanhang framförts, huruvida eleverna som regel kan anses vuxna det ansvar det innebär att åhöra alla de känsliga avslöjanden som förekommer vid dessa konferenser.

Länskolnämnderna i Östergötlands och Västmanlands län, lärarhögskolan i Göteborg, folkskoleseminarierna i Jönköping och Skara, SHIO, ABF, Centerns och *Folkpartiets kvinnoförbund* samt *Skolledarförbundet* ansluter sig till överstyrelsens uttalanden om *samarbetsnämnderna*. Flertalet av dem understryker därvid att föräldrarna bör aktiveras i skolans arbete. *Länskolnämnderna i Stockholms, Malmöhus* och *Kronobergs län, högstadiemetodiklektorskonferensen vid lärarhögskolan i Malmö* samt *SECO* anser att det bör stadgas att *samarbetsnämnder* skall finnas i varje skola. *Länskolnämnden i Kronobergs län* samt *SECO* motiverar sitt ställningstagande med att skolöverstyrelsen redan tidigare rekommenderat att *samarbetsnämnder* skulle finnas vid grundskolans högstadium men att detta ej varit tillräckligt för att *samarbetsnämnderna* skulle inrättas.

Det principiella värdet av *elevernas medverkan* inom skolan har understrukits av en del remissinstanser, däribland *länskolnämnden i Norrbottens län*, som är övertygad om att elevernas medverkan på olika sätt i skolarbetet verkamt kan bidra till en anda i skolan som präglas av samarbete och förtroende. *Lärarhögskolan i Stockholm* finner det nödvändigt att det på allvar inskräps hos de unga, att den demokratiska livsformen ej enbart innebär en serie rättigheter utan också skyldigheter. Det är enligt *lärarhögskolan* av vitalt intresse, att eleverna

på ett tidigt stadium lär sig respektera och inse värdet av demokratins spelregler och de demokratiska arbetsformerna samt att hos dem väckes solidaritetskänsla och vilja att ta ansvar.

Universitetskanslersämbetet framhåller den praktiska lärarutbildningens roll för att ge lärarkandidaterna underlag för en undervisning i demokrati.

SECO framhåller att de för den enskilde eleven viktigaste besluten i skolan, de som rör stoffdisposition och arbetsformer fattas inom klassrummets fyra väggar. *SECO* finner det därför angeläget att dessa frågor förs ut till diskussion mellan läraren och eleven med början redan i de första årskurserna. Endast genom ett samspel mellan lärare och elev, där läraren är mera av arbetsledare än en kunskapsförmedlare, kan skolan enligt *SECO* uppfylla sin målsättning att fostra till självständiga och ansvarstagande medborgare.

Länsskolnämnden i Örebro län delar skolöverstyrelsens uppfattning att eleverna, speciellt tonåringarna, mera medvetet måste engageras i skolarbetet men ifrågasätter om engagemanget skall innebära deltagande i den översiktliga planeringen av det egna kunskapsinhämtandet. *Socialstyrelsen* framhåller att tonåringarna på ett naturligt och organiskt sätt måste inlemmas i vuxenvärlden genom att successivt ges ökat ansvar. Styrelsen framhåller vidare att det är skolans uppgift att förebygga en isolering av tonåringarna i ett specifikt tonårssamhälle.

Länsskolnämnderna i Skaraborgs och Malmöhus län samt *folkskoleseminariet i Härnösand* önskar att i framtiden e l e v l o k a l e r för elevernas vila, avkoppling och fritidsaktiviteter skall finnas i skolorna.

3. Förslag till reviderad läroplan för grundskolan

3.1 Skolöverstyrelsen

3.1.1 Den nuvarande grundskolan

Det fria tillvalet (LÖ s. 13)

I det utskottsutlåtande som låg till grund för 1962 års riksdags beslut om införande av grundskolan (SäU 1962: 1) fastslogs i inledningen, att den obligatoriska skolans mål och uppgifter mer än förr borde inriktas på den enskilde elevens allsidiga utveckling och fostran. I sin strävan mot detta mål borde skolan intensifiera sin samverkan med hemmen och med samhället utanför skolan. Som en för grundskolans utformning fundamental princip — och som en radikal avvikelse från tidigare tradition inom svenskt skolväsen — betecknades den anordningen, att eleven fick följa sin studieväg genom högstadiet på grundval av ett fritt successivt studieval.

Läroplanen för grundskolan presenterar med beaktande av dessa förutsättningar en pedagogisk grundsyn, som skall prägla all verksamhet i den obligatoriska skolan. Den underbygger och främjar på olika sätt en individualisering i det inre arbetet på alla skolstadiet. Den förutsätter, att läraren väljer lärostoff och verksamhetsområden i undervisningen inom vissa fastställda ramar (huvudmoment) med hänsyn till elevernas förutsättningar. Eleven bör beredas möjlighet att allt efter förmåga och intresse välja överkursuppgifter som komplement till studiet av en viss, för alla gemensam kurs. Läraren kan välja arbetssätt med hänsyn till den föreliggande elevsituationen och uppställa mål för undervisningen. Eleven skall efter hand fostras till att självständigt planera, genomföra och värdera både ett ålagt och ett fritt valt arbete.

Utöver den nämnda individualiseringen i det inre skolarbetet tillkommer på högstadiet dessutom ett organisatoriskt tillval av vissa ämnen, organiserade inom tillvalsgrupper och linjer. Även detta tillval har ytterst ett individualiserande syfte.

Föräldrarna har att i samråd med eleven inom de givna ramarna själva bestämma valet av studieväg. Tillvalet skall föregås av erforderlig studie- och yrkesorientering. Möjlighet till omprövning av tillvalet skall medges, dvs. det fria tillvalet genomförs som ett upprepat tillval (LÖ s. 13).

Förekommande tillvalsalternativ samt det siffermässiga utfallet av elevernas fria val i årskurserna 7—9 under perioden 1962/63—1967/68 redovisas i följande tabeller (LÖ s. 17 samt Statistiska meddelanden U 1968: 2). Procentandelarna i tabellerna är medelvärden för vederbörande årskurs i grundskolan i hela landet. Tillvals-siffrorna i angivna tabeller speglar inte alltigenom korrekt elevernas förstahandsval, bl. a. på grund av skolstadgans bestämmelser angående villkoren för att bilda tillvalsgrupper i årskurserna 7 och 8 samt särskilda klasser av linjer i årskurs 9.

Val av tillvalsgrupp i årskurs 7

Tillvalsgrupp och antal valalternativ	Ämne (5 vtr)	Andel i % av antalet elever i årskursen					
		1962/63	1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68
7:1 a—b (2 alternativ)	Tyska eller Franska ..	50,4	52,0	53,0	51,6	51,6	53,7
7:2 a—f (6 alternativ)	Tyska eller Franska samt Svenska och/eller Matematik	13,6	12,9	14,3	16,3	17,1	16,3
7:3 a—b (2 alternativ)	Tyska eller Franska samt Maskinskrivning .	7,8	10,6	11,6	13,0	13,7	12,9
7:4 a—f (6 alternativ)	Slöjd eller Maskinskrivning samt Svenska och/ eller Matematik	25,0	22,0	19,0	16,9	15,6	15,0
7:5 (1 alternativ)	Slöjd	3,2	2,5	2,1	2,2	2,0	1,8
Summa		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,7

Val av tillvalsgrupp i årskurs 8

Tillvalsgrupp och antal valalternativ	Ämne (7 vtr)	Andel i % av antalet elever i årskursen				
		1963/64	1964/65	1965/66	1966/67	1967/68
8:1 a—b (2 alternativ)	Engelska, Tyska, Franska	51,7	51,7	52,3	51,3	50,8
8:2 a—b (2 alternativ)	Engelska, Tyska, Franska	4,3	4,9	3,7	3,3	3,3
8:3 a—b (2 alternativ)	Engelska, Tyska, Franska, Maskinskrivning	11,4	13,9	16,3	18,2	20,0
8:4 (1 alternativ)	Engelska, Teknisk orientering	11,7	10,9	10,0	9,6	8,9
8:5 a—b (2 alternativ)	Engelska, Tyska, Franska, Handelskunskap	3,8	4,3	4,2	4,8	3,5
8:6 a—b (2 alternativ)	Engelska, Hemkunskap, Musik, Teckning	1,3	1,8	1,7	1,6	1,5
8:7 (1 alternativ)	Engelska, Maskinskrivning, Slöjd	8,0	5,4	4,6	4,6	4,6
8:8 a—c (3 alternativ)	Maskinskrivning, Slöjd, Hemkunskap, Musik, Teckning	3,3	2,7	2,3	1,8	2,0
8:9 a—b (2 alternativ)	Verkstadsarbete, Hemkunskap	4,5	4,4	4,9	4,8	5,4
Summa val av tillvalsgrupp med engelska		92,2	92,9	92,8	93,4	92,6
Summa val av övriga tillvalsgrupper		7,8	7,1	7,2	6,6	7,4
Totalsumma		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Val av linje i årskurs 9

Linje	Antal vtr i karaktärsämne	Andel i % av antalet elever i årskursen			
		1964/65	1965/66	1966/67	1967/68
9g	Tyska eller franska, större kurs 4 vtr	48,0	46,3	46,7	45,4
9h	Tyska eller franska, mindre kurs 4 vtr	10,5	12,4	15,0	16,5
9t	Teknisk orientering . . . . . 4 vtr	11,0	10,7	10,2	10,6
9m	Handelskunskap . . . . . 4 vtr	4,1	5,0	3,6	3,2
9s	Familje- och socialkunskap . . . . 4 vtr	2,7	2,8	2,1	2,2
9e	Estetiskt specialämne . . . . . 4 vtr	—	0,2	0,3	0,4
Summa val av enbokstaviga linjer (med engelska)		76,3	77,4	77,9	78,3
9pr	Yrkesämnen . . . . . 22 vtr	0,3	0,4	0,4	0,2
9tp	Yrkesämnen . . . . . 22 vtr	10,6	11,1	10,6	10,4
9ha	Yrkesämnen . . . . . 22 vtr	7,2	5,9	5,7	5,4
9ht	Yrkesämnen . . . . . 22 vtr	5,2	5,0	5,3	5,7
9skog	Yrkesämnen . . . . . 22 vtr	0,3	0,2	0,1	—
Summa val av tvåbokstaviga linjer		23,6	22,6	22,1	21,7
Andel av elever i tvåbokstaviga linjer med tillval av fortsättningskurs i engelska		(—)	(60,0)	(58,4)	
Totalsumma		100,0	100,0	100,0	100,0

Enligt 5 kap. 25 § skolstadgan den 6 juni 1962 (nr 439) får tillvalsgrupp anordnas om minst fem elever valt gruppen. Detta innebär exempelvis, att i en högstadieskola med fem paralleller, dvs. med ca 150 elever i var och en av årskurserna 7 och 8, kan det om riksmedeltalen för fördelningen på tillvalsgrupper tillämpas på skolan anordnas endast sex av de 17 möjliga tillvalsgrupperna i årskurs 7 och åtta av de 17 möjliga tillvalsgrupperna i årskurs 8.

Samma antaganden leder för årskurs 9 till, att samläsningsanordningar i de generella fallen måst tillgripas i betydande omfattning: i en tvåparallellig skola för alla linjer utom 9g, i en femparallellig skola för alla linjer utom 9g, 9h, 9t och 9tp samt i en sjuparallellig skola för alla linjer utom 9g, 9h, 9 ha, 9t och 9tp. Överstyrelsen påpekar, att bestämmelsen genom mycket små klasser i åtskilliga fall leder till en påtagligt kostnadskrävande organisation.

Eftersom man vid tillämpningen av nuvarande tillvalssystem normalt inte kan utnyttja alla alternativ föreslår överstyrelsen en rad förändringar i fråga om dess uppbyggnad och tillämpning. Syftet med läroplansöversynen är bl. a. att erbjuda ett förenklat system för tillval efter elevernas intresse och anlag, som kan realiseras i förhållandevis små högstadieskolor, att göra det möjligt för eleverna på högstadiet att i större utsträckning än nu göra ett val av studiealternativ utan att därför binda sig beträffande den fortsatta utbildningen samt att underlätta för elever och föräldrar att överblicka tillvalssituationernas alternativ och bedöma konsekvenserna av tillvalen (LÖ s. 19).

Den sammanhållna klassen

Den sammanhållna klassens princip är ett av fundamenten i grundskolebyggnaden. I vilken utsträckning sammanhållna klasser i den nuvarande högstadieorganisationen verkligen får tillfälle att fungera i sin helhet i årskurserna 7 och 8 belyser överstyrelsen med en sammanställning ur timplanen för högstadiet i läroplan för grundskolan (LÖ s. 20), vilken visar att eleverna undervisas i odelad klass under jämförelsevis liten del av det totala timtalet.

I årskurs 9, för vilken föreskrift om sammanhållning inte gäller, sker en ännu mer genomgripande splittring av klassen på linjer med hänsyn till elevernas tillval. Eleverna skils ofta från sina klasskamrater vid uppflyttning från årskurs 8 till årskurs 9. Den för alla elever i denna årskurs gemensamma kärnan av ämnen är liten. Överstyrelsen framhåller dock att bilden, beroende på utfallet av elevernas val, kan variera rätt avsevärt från skola till skola.

Den förberedande yrkesinriktade utbildningen (LÖ s. 20)

Överstyrelsen redovisar vissa uttalanden som 1946 års skolkommision och 1957 års skolberedning gjort angående högstadieundervisningens inriktning. Överstyrelsen framhåller, att de snabba förändringarna i arbetslivet, orsakade bl. a. av nya betingelser för produktionen och samhällslivet överhuvudtaget, successivt föranlett skolan att mer och mer lägga huvudvikten vid att utrusta eleverna med kunskaper och färdigheter, som de kan ta i bruk inom ett så stort fält som möjligt inom och utom arbetslivet. Specialiseringsgraden i skolans undervisning har steg för steg minskats på grund av samhällsutvecklingen och i takt med att en konkretiserande och individualiserande metodik börjat vinna insteg och förverkligats mer än förr i skolans allmänna ämnen.

Behovet att behålla den nuvarande organisatoriska differentieringen i årskurs 9 påverkas enligt överstyrelsen i hög grad av den ökande omfattning, i vilken eleverna omedelbart efter den obligatoriska skoltidens slut övergår till fortsatt utbildning. En redogörelse härför återfinns i 1968 års långtidsbedömning (publicerad i överstyrelsens petita för budgetåret 1968/69), ur vilken följande tabell är hämtad.

Intagningskapaciteten i första årskursen av gymnasium, fackskola och yrkesskola åren 1961—1972 i procent av årskullen 16-åringar

År	Gy	Fa	Ysk	Summa
1961	21,3	—	21,0	42,3
1962	23,0	—	22,0	45,0
1963	24,6	1,2	24,0	49,8
1964	27,1	2,7	24,5	54,3
1965 ¹	29,5	6,2	27,8	63,5
1966	30,4	9,8	30,8	71,0
1967	30,7	12,1	31,5	74,3
1968	30,7	14,5	33,0	78,2
1969	31,4	17,6	34,5	83,5
1970	33,0	21,5	35,0	89,5
1971	33,0	21,6	35,0	89,6
1972	33,0	22,0	35,0	90,0

¹ Uppgifterna fr. o. m. 1965 enligt 1968 års långtidsbedömning.

Överstyrelsen anser att denna utveckling föranleder en förnyad avvägning mellan å ena sidan den allmänna undervisningen och å andra sidan den mera direkt yrkesinriktade undervisningen på vissa linjer (LÖ s. 22).

3.1.2 Allmänna synpunkter beträffande behovet av en revidering av läroplanen för grundskolan (LÖ s. 24)

Skolöverstyrelsen har funnit en revidering av läroplanen behövlig i väsentligen två avseenden. Utöver åtgärder som rör lärostoff och arbetsformer föreslår sålunda överstyrelsen förändringar beträffande dels omfattningen av den obligatoriska undervisningen och utformningen av tillvalssystemet på högstadiet, dels avvägningen mellan olika ämnesgrupper, nämligen de s. k. färdighetsämnena, orienteringsämnena och ämnena för estetisk-praktisk och fysisk fostran.

Vad beträffar högstadiets utformning grundar sig överstyrelsens förslag på de erfarenheter som vunnits under perioden 1962—1967 och som redovisats i det föregående.

Dessa erfarenheter talar enligt överstyrelsens mening för att man nu går in för ett mera sammanhållet högstadium, något som förutskickades i samband med 1962 års grundskolebeslut.

Även övervägandena rörande den tidsmässiga balansen mellan ämnesgrupperna och ämnena samt undervisningens utformning och inriktning grundar sig på erfarenheterna från nyssnämnda period. Överstyrelsen framhåller emellertid att ändringsförslagen är utformade inom ramen för gällande mål och riktlinjer, fastställda för grundskolan i kungörelsen den 6 juni 1962 (nr 480) om läroplan för grundskolan m. m.

Vad avser de allmänna förutsättningarna för översynen beträffande de obligatoriska ämnenas innehåll och inriktning samt i fråga om avvägningen mellan ämnesgrupperna inbördes anför överstyrelsen att behovet av ett ökat mått av *färdigheter* inom ett brett tillämpningsområde efter hand har gjort sig alltmer märkbart. Inte minst har förmågan att kommunicera med omgivningen både på svenska och på ett eller flera främmande språk fått större betydelse. Vidare har färdigheter och insikter i matematik kommit att spela allt större roll i vårt samhälle. De grundläggande färdigheternas betydelse för individens personlighetsutveckling är oomstridd. Det är sålunda naturligt, menar överstyrelsen, att man vid denna läroplansöversyn som en följd av grundskolans allmänna målsättning förstärker den färdighetsskapande undervisningen för alla elever i grundskolan.

Överstyrelsen framhåller att inte enbart undervisningen i svenska, främmande språk och matematik utan också undervisningen i obligatoriska *orienteringsämnena* bidrar till en sådan färdighetsövning. Denna undervisning bör därför enligt överstyrelsens mening, ges alla elever i grundskolan. Överstyrelsen framhåller vidare att grundskolans *ämnen för estetisk-praktisk och fysisk fostran* vid tillkomsten av 1962 års läroplan fick en förhållandevis ogynnsam ställning, och föreslår nu en utökning av tiden för dessa ämnen för alla elever i grundskolan. Även åtgärder

för att åstadkomma en ändrad inriktning av undervisningen föreslås. Överstyrelsen finner det befogat att med denna undervisning ytterligare söka stimulera eleverna till utvecklande fritidsaktiviteter i anslutning till deras egna intressen och förutsättningar (LÖ s. 24).

3.1.3 Högstadiets uppbyggnad (LÖ s. 26)

Det fria tillvalets system har enligt överstyrelsens bestämda åsikt varit av omistligt värde vid uppbyggnaden av grundskolan under den gångna femårsperioden. Överstyrelsen anser emellertid att det fria tillvalet från vissa synpunkter inte lett till helt tillfredsställande resultat. Eleverna har enligt överstyrelsens bedömning med största sannolikhet inte genomgående valt tillvalsgrupp och linje med hänsyn till intresse. Den stora omfattningen av valet av ett andra språk tyder på, att tillvalet ofta har skett i ett mera långsiktigt utbildningsperspektiv, aktualiserat och motiverat av föräldrarna och skolans företrädare. Överstyrelsen förklarar att detta i och för sig ändå kunde vara välbetänkt både från den enskilde elevens och från samhällets synpunkt, om valet inte samtidigt förde med sig negativa verkningar exempelvis på elevens motivation för hela skolarbetet under högstadieåren. Indirekt kan också valet av språk förhindra att eleven får tillfälle att utveckla en mera accentuerad begåvning inom ett annat område än det språkliga, som kunde vara gynnsammare för hans personlighetsutveckling under de första tonåren. Ur samhällets synvinkel är det enligt överstyrelsen en dålig användning av tillgängliga undervisningsresurser att undervisa elever som av yttre omständigheter tvingats till ett tillval. Andra negativa effekter av det tillämpade tillvalssystemet är att de många tillvalsalternativen är svåra att överblicka, vållar administrativa svårigheter och blir ekonomiskt betungande för samhället utan att på avsett sätt och i avsedd omfattning bidra till att förverkliga de mål som uppställts för verksamheten i grundskolan.

Överstyrelsen erinrar om att det redan vid tillkomsten av grundskolebeslutet förutsågs, att en översyn av tillvalssystemet skulle komma att fordras.

Med ledning av de erfarenheter som vunnits av verksamheten på högstadiet under den förflutna femårsperioden anser sig överstyrelsen kunna bekräfta, att en reducering av tillvalsalternativen nu är klart motiverad. I dagens läge är vidare en linjedelning i årskurs 9 inte längre den bästa lösningen (LÖ s. 26).

Beträffande de s. k. praktiska linjerna inom den nionde årskursen framhåller överstyrelsen att det inte sällan framförda påståendet att dessa klasser skulle utgöra en särskilt lämplig miljö för s. k. skoltrötta elever med ett för dem väl avpassat lärostoff och med för dem lämpliga arbetsformer ingalunda är oomstritt. Erfarenheterna visar nämligen, att dessa klasser i många fall innehåller elever, som gjort ett i förhållande till de s. k. teoretiska tillvalsalternativen negativt val. Enligt överstyrelsen kan förutsättningarna för skolarbetet inte förbättras genom en gruppering av eleverna som skapar en prestigeladdad motsättning mellan »teoretiker» och »praktiker». Överstyrelsen föreslår därför i stället för den nuvarande

linjedelningen i årskurs 9 sammanhållna klasser med visst utrymme för specialisering genom tillval. (LÖ s. 31).

Under översynsarbetets gång har en rad förslag till lösningar av tillvalsproblemen övervägts inom överstyrelsen.

Vägledande princip har därvid varit dels att eleven bör få tillfälle att välja tillvalsalternativ med hänsyn till sina personliga intressen och anlag, dels att valet så litet som möjligt bör binda eleven vid ett senare val av studieväg eller yrkesinriktning. Tillvalssystemet bör vara så beskaffat att det medger en fördjupning inom för eleven redan bekanta områden och vidare genom ämnesinnehåll och arbetsformer får en positiv effekt på elevens val av fritidsaktiviteter. Slutligen bör även inom denna fria sektor av ämneskretsen samhällets behov av insatser inom olika områden av arbetslivet vägas in vid en slutbedömning av tillvalssystemets innehåll och funktion (LÖ s. 27).

Överstyrelsen har vid sin bedömning av vilka sakområden och skolaktiviteter som bör vara företrädda inom tillvalssystemet utgått ifrån att en högstadiundervisning utan inslag av undervisning i s. k. B-språk (tyska eller franska) inte kan godtas. Överstyrelsen anser det emellertid — ehuru i och för sig önskvärt — för närvarande inte möjligt att anordna obligatorisk undervisning i B-språk främst av två skäl. Den totala omfattningen av språkundervisningen i varje årskurs på högstadiet skulle ställa många elever inför betydande motivations- och inlärningsproblem och lärarna skulle därmed ställas inför mycket svårbemästrade undervisningssituationer. Ett tillfredsställande utrymme för en obligatorisk undervisning i ett andra främmande språk skulle också för många elever medföra reducering i timtalen för övriga obligatoriska ämnen av en sådan omfattning, att anordningen enligt överstyrelsens uppfattning för närvarande inte kan accepteras. Slutsatsen av dessa bedömningar blir att undervisning i B-språk måste ingå som tillvalsalternativ på högstadiet. Vidare konstaterar överstyrelsen att tillvalssiffrorna för den gångna femårsperioden ger vid handen att två sakområden dominerar frekvenstabellerna, nämligen det *tekniska och teknisk-praktiska* ämnesområdet samt det *social-merkantila och hushålls- och handelstekniska* ämnesområdet. Överstyrelsen anser därför att de två sistnämnda tillvalsalternativen bör ingå i det reviderade tillvalssystemet.

Därutöver finner överstyrelsen att ytterligare ett sak- och aktivitetsområde bör införlivas med ett reviderat tillvalssystem, nämligen en orientering inom det *estetiska* ämnesområdet. Överstyrelsen framhåller bl. a. att många elever finner verklig tillfredsställelse i att få utföra något med sina händer och att se konkreta resultat av en manuell verksamhet. Ett sådant arbete är liksom ett mera fritt skapande under emotionellt engagemang av betydelse för den unga människans personlighetsutveckling. Det har också bedömts, att sådana skolaktiviteter skapar ett bättre underlag för en aktiv kulturkonsumtion både under och efter skoltiden.

Sammanfattningsvis konstaterar överstyrelsen sålunda, att fyra breda sektorer av sakstoff och aktiviteter bör ingå i tillvalsalternativen. Överstyrelsen föreslår, med hänsyn till önskemålet om korta och för elev- och föräldrainformationen hanterliga benämningar, att de tre sist nämnda alternativen kallas *teknik, ekonomi och konst*.

Med hänsyn till att möjligheterna att ge en individualiserad undervisning nu är större än när grundskolebeslutet fattades år 1962 anser överstyrelsen att det timplanemässiga utrymmet för tillvalet kan reduceras väsentligt.

I de många förslag till konstruktion av tillvalssystemet, som diskuterats inom överstyrelsen under översynsarbetets gång, kan urskiljas tre principiellt olika typer. Enligt den första av dem erbjuds eleven att i var och en av årskurserna på högstadiet göra ett tillval av konst, teknik eller ekonomi (tillval 1) och att därjämte i årskurserna 8 och 9 göra ytterligare ett tillval (tillval 2), omfattande i första hand ett B-språk. Eftersom det ansetts mindre lämpligt att pressa alla elever i årskurserna 8 och 9 till ett val av B-språk föreslås, att elever, som inte önskar göra ett sådant tillval, får utökad tid för tillval 1, dvs. för konst, teknik eller ekonomi. Enligt den andra typen vill man också organisera ett mindre antal valalternativ i början av högstadiet än i dess senare del, men man erbjuder eleven endast ett tillval i varje årskurs. Enligt den tredje uppläggningsen vill man låta eleven välja mellan lika många alternativ i var och en av högstadiets årskurser och göra ett tillval i varje årskurs.

Beträffande den första av dessa tillvalsmodeller framhåller överstyrelsen som en fördel att även språkbegåvade elever kan få tillfälle till fördjupning inom den ämneskrets, som representeras av konst, teknik och ekonomi. Anordningen med två tillval i årskurserna 8 och 9 skulle emellertid få till följd en otillfredsställande reduktion av tiden antingen för de obligatoriska ämnena eller för språktillvalet. Att utan undantag hänvisa även språkbegåvade elever till en tvåårig studiegång i B-språk är enligt överstyrelsen också mindre ändamålsenligt. Ännu en negativ faktor ligger i att omval till B-språk i årskurs 9 måste anses uteslutet. Efter en ingående bedömning av fördelar och nackdelar med denna tillvalsmodell har överstyrelsen funnit, att de senare överväger och att förslaget inte för närvarande kan läggas till grund för högstadiets organisation.

I fråga om den andra av nyss angivna tillvalsmodeller diskuterar överstyrelsen tre underalternativ. Enligt det första av dessa skulle eleverna i årskurserna 7, 8 och 9 erbjudas ett fritt val inom tidsramen 3+4+7 veckotimmar med tre alternativ i årskurs 7, tre alternativ i årskurs 8 och åtta alternativ i årskurs 9. Överstyrelsen avvisar dock denna lösning och anför som skäl härför bl. a. att en ännu längre gående förenkling av tillvalssystemet bör eftersträvas och att den beskrivna tillvalsmodellens utformning i årskurs 9 sannolikt kommer att medföra betydande kostnader för undervisning av små grupper i de mindre högstadieskolorna.

Enligt det andra alternativet av samma huvudtyp skulle eleverna i årskurs 7 få välja mellan konst, teknik och ekonomi samt i årskurserna 8 och 9 mellan B-språk, konst, teknik och ekonomi. Beträffande detta förslag framhåller överstyrelsen att anordningen skulle försvaga B-språkets ställning på ett icke försvarbart sätt. Den skulle förhindra en treårig studiegång i B-språk och utesluta varje möjlighet för eleverna att göra ett omval till B-språk inom högstadiet. Förslaget kan därför, enligt överstyrelsens mening, inte läggas till grund för högstadiets utformning.

Det tredje förslaget av denna typ skulle endast medge ett val mellan två B-språk i årskurs 7 samt i årskurserna 8 och 9 ett val mellan B-språk, konst, teknik och ekonomi. Överstyrelsen anser att många elever sannolikt skulle känna sig otillfredsställda med att bli hänvisade att läsa ytterligare ett främmande språk utom engelska. Om de efter endast ett års studier i fortsättningen avstår från B-språket, framstår anordningen för dem som föga meningsfull, eftersom ett års studier i ett främmande språk på detta åldersstadium inte leder till någon nämnvärd praktisk språkfärdighet. Då förslaget dessutom beträffande utformningen i årskurs 7 inte ger tillräckligt utrymme för ett fritt tillval, har överstyrelsen inte funnit sig böra ta upp detta förslag till allvarlig diskussion.

Den tredje huvudtypen med samtliga av överstyrelsen föreslagna tillvalsämnen tillgängliga som valalternativ i alla årskurser på högstadiet finner överstyrelsen mest tilltalande. Överstyrelsen föreslår därför följande utformning av tillvalssystemet:

åk 7	B-språk	Konst	Teknik	Ekonomi
4 vtr				
åk 8	B-språk	Konst	Teknik	Ekonomi
5 vtr				
åk 9	B-språk	Konst	Teknik	Ekonomi
5 vtr				

I B-språk bör enligt överstyrelsen erbjudas dels en treårig studiegång med början i årskurs 7, dels en tvåårig studiegång med början i årskurs 8. Denna möjlighet till omval med övergång till B-språk i årskurs 8 finner överstyrelsen vara en av fördelarna med detta förslag och anför att motsvarande möjlighet till omval bör föreligga i ämnena konst, teknik och ekonomi vid början av årskurserna 8 och 9. Denna anordning underlättas enligt överstyrelsen väsentligt genom att kursuppläggningsen i alla dessa ämnen görs enligt arbetsområdesprincipen och planeras i närmaste samband med undervisningen i övriga ämnen i samma årskurs (LÖ s. 30).

När överstyrelsen i sitt slutliga ställningstagande i tillvalsfrågan stannat vid att föreslå denna uppbyggnad av tillvalssystemet, har detta skett under två bestämda förutsättningar, nämligen att alla tillvalsalternativ beträffande uppläggning, innehåll och arbetssätt motsvarar de krav som överstyrelsen angivit och att alla tillvalsalternativ i årskurs 9 ger likvärdig behörighet vid ansökan om inträde i fackskola och gymnasium.

Överstyrelsen anför att redan de nuvarande intagningsbestämmelserna för fackskola och gymnasium är tillämpbara på den föreslagna tillvalsmodellen. De generella intagningsvillkoren skulle inte kräva någon ändring. De speciella intagningsvillkoren varierar nu från linje till linje. Det förhållandet att båda skolformerna ger möjlighet till språkstudium av engelska jämte ett eller två nybörjarspråk skulle också göra det möjligt att ta in elever med ett mindre omfattande studium av språk i grundskolan.

Några organisatoriska svårigheter att i gymnasiet och fackskolan ta emot elever, som i grundskolan valt att studera annat tillvalsalternativ än B-språk, föreligger enligt överstyrelsen inte. De vanskligheter, som kan föreligga på det pedagogiska planet inom de språkliga utbildningsalternativen, anser överstyrelsen inte behöva vara avgörande för elevens val i grundskolan. Vill eleven välja trespråkiga tillvalsgrupper inom gymnasiala skolformer, måste han läsa två nybörjarspråk (C-språk) i gymnasiet eller fackskolan. Erfarenheten visar, att elevgrupperna för undervisning i C-språk för närvarande blir mycket små och att undervisningen därför kan bli särskilt effektiv. Även om nu antalet elever i gymnasiet med enbart engelska i sin grundskoleutbildning skulle öka genom att också de språkliga tillvalsalternativen öppnas på sätt som föreslagits, bör elevantalet i grupperna — i varje fall den ena C-språksgruppen — bli litet. I den generellt medgivna stödundervisningen i fackskolan och gymnasiet har man dessutom ett instrument till hjälp, om det visar sig, att det blir alltför arbetsamt för eleverna att tillgodogöra sig undervisning i två C-språk på den härför anslagna tiden.

Överstyrelsen räknar med följande fördelning i årskurs 7 av eleverna på de föreslagna tillvalsgrupperna (LÖ s. 131).

Årskurs 7:

Tillvalsgrupp	tyska	(1a)	40 %
»	franska	(1b)	15 %
»	konst	(2)	10 %
»	teknik	(3)	25 %
»	ekonomi	(4)	10 %

I årskurs 8 antas en mindre övergång ske till tillvalsgrupperna tyska och franska.

3.1.4 Förslag till timplaner (LÖ s. 24, 44, 92 och 100)

I fråga om *lågstadiet* anser överstyrelsen att den nuvarande tidsmässiga avvägningen mellan färdighetsämnen, orienteringsämnen och ämnen för estetisk-praktisk och fysisk fostran bör bibehållas. Detta kan ske, även om den innehållsmässiga förändringen företas, att undervisning i engelska införs med två veckotimmar i årskurs 3. Även övriga av överstyrelsen föreslagna ändringar i fråga om lärostoff och arbetssätt kan genomföras inom de nu givna tidsramarna (LÖ s. 24).

Beträffande *mellanstadiet* föreslår överstyrelsen att ämnena för estetisk-praktisk och fysisk fostran på mellanstadiet skall förstärkas med sammanlagt två veckotimmar. Alla elever föreslås på låg- och mellanstadiet få samma undervisning i de båda förekommande *slöjdarterna*, vilket föranlett utökad tid. På högstadiet föreslås däremot eleverna få välja slöjdart. En föreslagen obligatorisk undervisning i *hemkunskap* i avsikt att hos eleverna grundlägga en aktiv inställning till utformningen av den egna miljön och till mera realistiska bedömningar i fråga om den egna konsumtionen är ett annat skäl för ökning av tiden. Utrymmet för timplanens specifika *färdighetsämnen* minskas något och en viss omfördelning mellan årskurserna sker.

Ändringarna finner överstyrelsen motiverade dels av att en färdighetsskapande undervisning i orienteringsämnen efter hand vunnit allt större terräng, dels av att införandet av undervisning i engelska i årskurserna 3, 8 och 9 medger en viss reduktion av utrymmet för undervisningen i detta språk på mellanstadiet.

Vad gäller *högstadiet* förordar överstyrelsen en utveckling av undervisningen i *svenska* och *matematik* i syfte att åstadkomma en bättre förankring av innehållet i elevernas intresse- och erfarenhetsvärld samt en bättre samordning med övrig undervisning på stadiet. Detta förutsätts ske bl. a. genom konkretare anvisningar, individualiserande läromedel och en kursuppläggning som föranleder ökad samverkan mellan högstadiets ämnen. I ämnet svenska har fri skapande dramatik tillagts större betydelse, bl. a. som stöd för annan språklig verksamhet. Betydelsen av stillbild, film och television som förmedlare av upplevelse och information har ytterligare understrukits. Övningarna i att förstå danska och norska i tal och skrift förstärks (LÖ s. 24 och 44).

I fråga om matematikundervisningen anser överstyrelsen det angeläget med en förnyelse av metodiken, som enligt överstyrelsen bör inriktas mer på att ge eleverna förståelse för de matematiska strukturerna och i mindre utsträckning på att ge dem minneskunskaper. Överstyrelsen föreslår för ämnet matematik en reviderad kursplan med en gemensam kursuppläggning på varje stadium. Överstyrelsen hyser emellertid tveksamhet beträffande möjligheterna att på lågstadiet och mellanstadiet, där en systematisk utprovning av kurser och läromedel varit mindre omfattande än på högstadiet, genomföra den nya kursuppläggningsen med så kort varsel, som blir fallet vid ett bifall till överstyrelsens förslag om den reviderade läroplanens successiva genomförande från och med höstterminen 1970. Med hänsyn härtill anser överstyrelsen, att de studieplaner och anvisningar, som senare kommer att utarbetas, måste utformas så, att även den tidigare kursuppläggningsen kan parallellt med den nya få användas som ett alternativ under en övergångsperiod. Båda uppläggningsarna ryms inom de huvudmoment som föreslås.

Överstyrelsen föreslår vidare, att undervisning i *engelska*, utformad inom en allmän och en särskild kurs om t. v. tre veckotimmar i varje årskurs, blir obligatorisk för alla elever på högstadiet, dock med vissa möjligheter till befrielse från denna undervisning i särskilda fall i årskurs 9. Undervisning i *maskinskrivning* föreslås bli obligatorisk för alla elever med två veckotimmar i årskurs 7. Undervisningen skall i regel bedrivas i hel klass. I årskurserna 8 och 9 finner överstyrelsen att eleverna bör få tillfälle till fortsatt individuell övning i maskinskrivning inom tid för övriga ämnen. Den sammanlagda tiden för obligatoriska färdighetsämnen i årskurserna 7—9 skulle därmed ökas för elever på nuvarande enbokatstaviga linjer med sex veckotimmar och för elever på nuvarande tvåbokatstaviga linjer med 12 veckotimmar. Förändringarna sammanhänger med ökning av tiden för undervisningen i svenska, engelska och maskinskrivning.

I obligatoriska *orienteringsämnen* föreslås en minskning med fem veckotimmar av undervisningstiden för elever, som efter årskurs 7 och 8 fortsätter på enbokatstaviga linjer enligt nuvarande läroplan. För elever på den nuvarande läroplanens två-

bokstaviga linjer innebär detta en ökning av undervisningstiden med två veckotimmar. En betydande förstärkning av de pedagogiska resurserna för undervisningen i denna ämnesgrupp föreslås, bl. a. för undervisning i mindre och större grupper, för expert-, assistent- och biträdesmedverkan, samt för användning av lärarsätande hjälpmedel. I det hela betyder dessa förstärkningar, att resurserna, omräknade i antal lärartimmar, för undervisningen av en klass av normal storlek minskas med endast en halv lärartimme per vecka.

Beträffande undervisningen i orienteringsämnena framhåller överstyrelsen, att det efter hand blivit allt mer tydligt, att frågan om lärostoffets struktur i kursplaner och läroböcker måste ägnas betydligt större uppmärksamhet om man vill bygga på elevernas självständiga aktivitet än om en meddelande undervisning får vara den dominerande. Kursplanerna och studieplansdispositionerna måste utformas bl. a. med hänsyn till att de bör leda läraren och läromedelskonstruktören till att lägga fram stoffet i sådana helheter som eleverna kan uppfatta och bearbeta, det senare i stor utsträckning utan lärarens direkta ledning. I enlighet härmed framhåller överstyrelsen att man i undervisningen bör eftersträva vad överstyrelsen kallar en exemplifierande struktur. Detta leder överstyrelsen till att i fråga om kursuppläggningsen i högstadiets orienteringsämnena föreslå att det i varje årskurs skall förekomma dels vissa bestämda ämnesbundna och samlade arbetsområden, dels några fritt valda och ordnade arbetsområden. Eleverna skall genom att närma sig och fördjupa sig i dessa arbetsområden lättare skaffa sig en överblick över lärostoffet och inrikta arbetet mot närliggande delmål, vilket underlättar ett självständigt och individualiserande arbetssätt. Större möjligheter för eleverna att delta i arbetets planering kommer också att föreligga.

Även kurserna i tillvalsämnena konst, teknik och ekonomi föreslås uppbyggda enligt arbetsområdesprincipen.

En förstärkning föreslås av undervisningen beträffande miljö- och samlevnadsfrågor, trafik, naturvård, bruket av tobak, alkohol och narkotika samt internationella företeelser och problem.

Beträffande behovet av ökat utrymme för obligatoriska ämnen för *estetisk-praktisk och fysisk fostran* på högstadiet framhåller överstyrelsen, att det hos ungdomar i tonåren normalt finns ett utvecklingsbart behov av engagemang i fysiska aktiviteter och i musik, bildkonst och andra estetiska ämnen.

Enligt överstyrelsen måste skolan i sin fostran försöka ge alla ungdomar möjlighet att utveckla det estetiska intresse, som de har läggning för. Skolan måste också på olika sätt medverka till att eleverna under de första tonåren får föreningskontakter och kontakter med andra fritidsaktiviteter, som kan intressera dem och främja deras utveckling och som sannolikt också kan få betydelse för dem längre fram.

Den av överstyrelsen föreslagna ökningen av tiden för obligatoriska undervisningen i ämnen för *estetisk-praktisk och fysisk fostran* utgör under årskurserna 7—9 vid jämförelse med timplanen för de nuvarande enbokstaviga linjerna sammanlagt fyra veckotimmar och med timplanen för de tvåbokstaviga linjerna sam-

manlagt sex veckotimmar. Överstyrelsen finner en sådan ökning nödvändig och den ändrade inriktningen av undervisningen synnerligen angelägen och värd alla ansträngningar.

Vad överstyrelsen föreslagit sammanfattas i följande förslag till timplaner för klasstyp a och A (LÖ s. 92). Av tablerna framgår det veckotimtal för elever (E) respektive antal lärartimmar per vecka i varje ämne (L), dels förändringen i elevtimmar för varje ämne och stadium.

Lågstadiet, klasstyp a

Ämne	Veckotimmar i årskurs						Förändring på lågstadiet
	1		2		3		
	E	L	E	L	E	L	E
Svenska	9	15	11	14	9	10	-2
Matematik	4	7	4	6	5	6	
Engelska					2	2	+2
Orienteringsämnen:							
Kristendomskunskap	5	6	6	7	7	7	
Hembygdskunskap							
Musik	1	1	1	1	2	2	
Slöjd					2	2	
Gymnastik	1	1	2	2	3	3	
Summa	20	30	24	30	30	32	±0

Mellanstadiet, klasstyp A

Ämne	Veckotimmar i årskurs						Förändring på mellan- stadiet
	4		5		6		
	E	L	E	L	E	L	E
Svenska	9	10	8	8	8	8	-1
Matematik	5	5	5	5	5	5	
Engelska	2	2	4	5	4	5	-1
Orienteringsämnen:							
Kristendomskunskap	8	8	8	8	8	8	
Samhällskunskap							
Historia							
Geografi							
Naturkunskap							
Musik	2	2	2	2	1	1	
Teckning	2	2	2	2	2	2	
Slöjd	3	3	3	3	3	3	+1
Hemkunskap					1	1	
Gymnastik	3	3	3	3	3	3	+1
Summa	34	35	35	36	35	36	±0

Högstadiet, klasstyp A

Ämne	Veckotimmar i årskurs						Förändring på högsta-	
	7		8		9		enbokstavig linje	tvåbokstavig linje
	Antal vtr		Antal vtr		Antal vtr			
	E	L	E	L	E	L	E	E
<i>Obligatoriska ämnen</i>								
Svenska	3	4	3	4	4	5	-1	+1
Maskinskrivning	2	2		2		2	+2	+2
Matematik	4	4	4	4	4	4		+4
Engelska	3	3	3	3	3	3	+5	+5
<i>Orienteringsämnen:</i>								
Kristendomskunskap								
Samhällskunskap								
Historia								
Geografi								
Biologi								
Kemi								
Fysik								
Musik	2	2	1	1	1	1	+2	+4
Teckning	2	2	1	1	2	2		
Slöjd	2	2	2	2	1	1		
Hemkunskap			3	3	2	1½+½	+1	+1
Gymnastik	3	3	3	3	3	3	+1	+1
<i>Tillvalsämnen</i>	4		5		5		-5	-20
Summa	35		35		35		±0	±0

I timplanen har upptagits gemensam tid för samtliga orienteringsämnen på respektive stadium i avsikt att ge förutsättningar för en bättre samordning i undervisningen. Fördelningen av den gemensamma undervisningstiden på olika ämnen föreslås ske så att kristendomskunskapen får sammanlagt 17 veckotimmar, dvs. samma timtal som enligt nuvarande läroplan gäller för den som i årskurs 9 väljer enbokstavig linje, de samhällsorienterande ämnena (hembygdskunskap, samhällskunskap, historia och geografi) ca 31 veckotimmar och de naturorienterande ämnena (biologi, kemi och fysik) ca 24 veckotimmar.

I undervisningstiden för ämnet hemkunskap har skolöverstyrelsen inräknat tid för undervisning i barnkunskap med en halv veckotimme i årskurs 9.

Utöver den i timplanen upptagna tiden för ämnet musik föreslår skolöverstyrelsen att liksom nu frivillig undervisning för elever på alla stadier skall få anordnas i körsång, solosång och instrumentalmusik.

Överstyrelsen föreslår att i kommun med även finskspråkig befolkning finska skall få ingå som kompletterande tillvalsämne i årskurserna 7, 8 och 9 och enligt rektors bedömning i samråd med vederbörande elev ersätta annat tillvalsämne eller obligatoriskt ämne med högst två veckotimmar per årskurs. I denna undervisning föreslås även elever från låg- och mellanstadierna kunna få delta. Detsamma föreslås kunna gälla även i fråga om annat minoritetsspråk.

Om antalet elever i tillvalsgrupp, där undervisning i konst, teknik eller ekonomi meddelas, är lägst 17, bör enligt överstyrelsen antalet lärartimmar i ämnet ökas med 70 i årskurs 7, 70 i årskurs 8 och 35 i årskurs 9.

Överstyrelsen föreslår vidare att om antalet elever i tillvalsgrupp, där nybörjarundervisning i tyska, franska eller finska meddelas, är lägst 21, antalet lärartimmar skall få ökas med 35.

Vid undervisning i slöjd och hemkunskap föreslås antalet lärartimmar få fördubblas om antalet elever i klass eller grupp är lägst 17.

I de ämnen på högstadiet, där antalet lärartimmar är större än antalet elevtimmar, avses det överskjutande antalet timmar, s. k. resurstimmar (jfr 3.1.5), få disponeras för undervisning i grupp, samverkande undervisning av två eller flera lärare eller som en ekonomisk ram för expert-, assistent- och biträdesmedverkan.

3.1.5 Undervisningsrationalisering (LÖ s. 37)

Skolöverstyrelsen diskuterar olika åtgärder i syfte att ge bättre kvalitativa och kvantitativa resultat av verksamheten i den obligatoriska skolan i samband med en minskad relativ resursåtgång. Överstyrelsen har tidigare i petita för budgetåren 1967/68 och 1968/69 närmare utvecklat sin uppfattning härom och även redovisat vissa förslag, varför överstyrelsen i detta sammanhang inskränker sig till att i korthet ange de rationaliseringsåtgärder med huvudsakligen kvalitativa verkningar som överstyrelsen finner angelägna i samband med den föreslagna läroplansöversynen. Åtgärderna avser dels förändringar av skolmiljö, läromedel och arbetssätt, dels förändringar av kursinnehåll och kursuppläggnings, dels också förändringar av timplaner och andra förutsättningar för skolans organisation och personalstruktur.

Beträffande förändringar av arbetssättet framhåller överstyrelsen att gynnsamma erfarenheter av försök med ändrat dags- och veckoschema inom det nuvarande veckotimtalets ram på låg- och mellanstadierna tyder på att en för arbetstrivseln och undervisningsresultaten betydelsefull förändring på nämnda områden efter hand kan genomföras i grundskolan.

Överstyrelsens försök avser att utvärdera effekten av längre sammanhängande arbetspass och färre men längre raster under femdagarsveckor. Tidsenheten vid schemakonstruktionen är 30 minuter (en s. k. period). Arbetspassens längd varierar försöksvis mellan två och sex perioder.

Under de närmaste läsåren avser överstyrelsen att bredda denna försöksverksamhet och utöka den till att i större utsträckning omfatta även högstadieskolor för att på så sätt få ett bättre grepp om vilka positiva och negativa effekter, som på längre sikt kan bli följden av anordningen med de längre arbetspassen. Överstyrelsen anholder om bemyndigande att fastställa alternativa timplaner att tillämpas vid undervisning med längre arbetspass i enskilda skolenheter efter samråd och beslut på det lokala planet (s. 42).

Det föreslagna sammanförandet av allmän och särskild kurs i matematik på högstadiet till en för alla elever gemensam kursuppläggnings, inom vars ram en indi-

vidualisering sker genom insats av olika läromedel, medför enligt överstyrelsen en betydande reducering av lärarbehovet.

Tillämpandet av arbetsområdesprincipen i högstadiets orienteringsämnen samt i tillvalsämnena konst, teknik och ekonomi gör det lättare för överstyrelsen att styra in läromedelsproduktionen på centrala områden. Effekten av kursuppläggningsen blir också, enligt de erfarenheter som nu föreligger, ett ökat elevengagemang och ett ökat utbyte för eleverna av den arbetstid, som de ägnar dessa studier.

Den föreslagna omorganisationen av den nionde årskursen möjliggör en effektivare planering av studierna i vissa ämnen för alla elever på högstadiet. Kursplaneringen blir för närvarande högst otillfredsställande i ämnena svenska, matematik, kristendomskunskap, historia, kemi och fysik, som helt saknas eller förekommer i reducerad omfattning i de nuvarande tvåbokstaviga linjerna. Det måste nu planeras dels en avslutad tvåårig studiegång för alla elever i kurserna 7 och 8, dels en kompletterande ettårig studiekurs för elever på enbokstaviga linjer i årskurs 9. Också läromedelsproduktionen för de nämnda ämnena underlättas genom omorganisationen av årskurs 9.

Överstyrelsen framhåller att de föreslagna förenklingarna av tillvalssystemet på högstadiet väsentligt reducerar personal- och lokalkostnaderna för verksamheten inom tillvalssektorn. Arbetet med schemalaggningsen vid högstadieskolorna underlättas enligt överstyrelsen betydligt och möjligheterna att därvid komma fram till från pedagogisk synpunkt fullgoda lösningar ökas. En mindre splittrad studiesituation för eleverna blir följden.

Överstyrelsen anför vidare att nuvarande bestämmelser för delning av klass i grupper vid undervisning i slöjd och hemkunskap samt vid undervisning i nybörjar-språk på högstadiet nästan alltid leder till mindre tillfredsställande lösningar av veckoschemat för parallellagda klasser. Den i timplanerna föreslagna möjligheten att för klass med lägst 17 elever respektive lägst 21 elever på ett friare sätt än förr få disponera det ökade antalet lärotimmar per vecka avser att öppna nya vägar för att — där så exempelvis från lokalsynpunkt är lämpligt — utnyttja den ökade resurstilldelningen för att ordna ett bättre schema för eleverna. I stället för att dela klassen i två grupper kan man bedriva undervisningen i hel klass med användande av erforderlig assistans av annan lärare eller av lärarassistent. Ett visst utnyttjande av lärarersättande läromedel bör enligt överstyrelsen också vara möjligt i dessa fall.

Motsvarande möjlighet som i slöjd och hemkunskap, nämligen att inom anvisade gränser få disponera ett ökat antal lärartimmar per vecka, skall enligt förslaget föreligga för grupp med lägst 17 elever i konst, teknik och ekonomi.

Timplanerna upptar som framgår av det föregående för varje årskurs antalet elevtimmar per vecka (E) och antalet lärartimmar per vecka (L). I vissa fall är antalet lärartimmar större än antalet elevtimmar. Skillnaden utgör s. k. *resurstimmar*. Dessa överskjutande lärartimmar har tidigare utnyttjats enbart för delning av klass i grupper för att på så sätt underlätta en individualiserande undervisning och olika slag av särskilt handledningskrävande verksamheter. Överstyrelsen förklarar att en sådan användning av resurstimmarna i vissa fall alltså är den mest ändamålsenliga, t. ex. vid den grundläggande fär-

dighetsträningen på låg- och mellanstadiet, men att den ingalunda är den enda rekommendabla, t. ex. i orienteringsämnena och i tillvalsämnena konst, teknik och ekonomi på högstadiet. Överstyrelsen anser det nödvändigt, att olika vägar prövas i avsikt att utröna det med hänsyn till den totala pedagogiska effekten mest ändamålsenliga sättet att utnyttja dessa resurstimmar. För att ge utrymme för en sådan prövning anges i timplanen endast en ekonomisk ram för utnyttjandet. Resurstimmarna utgör denna ekonomiska ram, uttryckt i överskjutande antal lärartimmar per vecka i respektive årskurs och för vederbörande lärarkategori. Inom denna ram skall skolledare och lärare i samråd planera användningen på sätt som bäst gagnar undervisningen i vederbörande klass eller tillvalsgrupp. Inom den totala läsårsramen kan exempelvis förekomma en eller flera av följande anordningar: undervisning i mindre och större grupper (delklass och storklass); samverkande undervisning av två eller flera lärare; enlärsystem med expertmedverkan för vissa klasser med särskilda skolanpassningsproblem; samverkande undervisning av lärare och expert, assistent eller biträde; insatser av s. k. lärarersättande läromedel. Skolöverstyrelsen förklarar att dessa möjligheter på högstadiet efter hand bör kunna medföra en betydande effektivisering och en kvalitativ höjning av undervisningen.

3.1.6 Den praktiska yrkesorienteringen (LÖ s. 34)

Praktisk yrkesorientering (pryo) har förekommit i den obligatoriska skolan sedan mitten av 1940-talet men blev mera allmän först under 1950-talet.

I den nioåriga försöksskolan infördes pryo som en tillvalsmöjlighet, närmast avsedd för de elever som efter avslutad nioårig skolgång ämnade gå direkt ut i arbets- och näringsliv eller som lärlingar eller via en yrkesskola skaffa sig en yrkesutbildning. Pryon var i försöksskolan ett viktigt komplement till den teoretiska yrkesorientering som gavs i årskurserna 7 och 8.

I grundskolan är pryon obligatorisk, vilket innebär, att även elever som valt en mera teoretisk studiegång med inriktning mot fortsatt utbildning i gymnasium och fackskola, omfattas av verksamheten. Som motivering för denna åtgärd angavs de goda erfarenheter man vunnit av pryon i försöksskolan inte endast med tanke på pryons värde som yrkesorienterande och yrkesvägledande faktor utan även som ett viktigt led i skolans samhällsorientering. Den arbetslivskontakt som pryon erbjuder betraktades också som ett betydelsefullt inslag i den arbetsfostran och arbetslivsfostran som skolan har att meddela. Med hänsyn till den väsentligt större omfattning pryon fick som obligatorium, begränsades tiden till tre veckor för varje elev. Möjlighet skall emellertid beredas eleverna att få praktisera åtminstone inom ett par yrken, alltjämt efter eget val.

Överstyrelsen framhåller att vid fullt utbyggd grundskola mer än 100 000 elever årligen kommer att under angivna tid utplaceras i näringslivet för praktisk yrkesorientering. Om varje elev skall ha möjlighet att få orientera sig inom ett par yrken, betyder det, att över 200 000 utplaceringar måste ordnas. Anskaffningen av pryoplatserna har hela tiden ombesörjts av arbetsmarknadsverket och dess underlydande organ. Utplaceringen av eleverna samt för- och efterarbetet kring pryon har åvilat

skolan. För näringslivet har åtagandet att ordna för pryoverksamheten och ge den ett meningsfullt innehåll inneburit en både ekonomisk och personell insats av betydande omfattning. Bl. a. har det varit nödvändigt att ställa för pryon lämpliga handledare till förfogande med uppgift att planera och organisera lämpliga arbetsuppgifter för de enskilda eleverna och för att ge information och vägledning.

Med hänsyn till verksamhetens vidgade omfattning och de stora insatser som krävs från både näringslivets och arbetsmarknadsverkets sida anser överstyrelsen att det kan ifrågasättas, om pryon har så stor betydelse för den enskilde eleven, för skolan och för samhället, att den är värd de stora insatser som här angivits. En av yrkesvägledningsnämnden (ett samarbetsorgan mellan överstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen) företagen utredning, som bl. a. haft till uppgift att ge svar på denna fråga, har efter omfattande kontakter med olika berörda parter och efter att ha övervägt egna och andras undersökningar funnit, att det föreligger en ganska entydig uppfattning om att pryon alltjämt bör vara ett obligatoriskt inslag i skolans verksamhet. Till denna uppfattning har de båda ämbetsverken kunnat ansluta sig, och överstyrelsen framhåller att man också synes kunna påräkna näringslivets stöd för samma uppfattning. Under utredningsarbetets gång har emellertid vissa förslag till ändringar framställts i fråga om såväl pryons mål som dess uppläggning och utformning, vilka förslag utredningen haft att beakta vid utformningen av sina förslag.

Framför allt från näringslivets sida har framhållits, att det förelegat vissa svårigheter att ge pryon lämpligt innehåll och ordna lämpliga arbetsuppgifter för de deltagande eleverna på grund av att de varit för unga och omogna. Det har därför allvarligt ifrågasatts om inte pryon borde senareläggas och uppskjutas till det sista skolåret i grundskolan. Det har också framhållits, att antalet valmöjligheter borde begränsas. I samband med dessa förändringar har man ansett att tiden för pryon kunde avkortas till två veckor, som för den enskilde eleven borde uttas i ett sammanhang. Härigenom skulle antalet utplaceringar väsentligt kunna begränsas och ackvisitionsförfarandet förenklas. Utredningen, som funnit de här anförda skälen för vissa förändringar i pryons organisation väl underbyggda, har för sin del enat sig om att förorda en avkortning av den obligatoriska pryon till två veckor, förlagda till höstterminen i årskurs 9.

Genom denna anordning förlorar skolan emellertid vissa fördelar av pedagogisk art, bl. a. den möjlighet man nu har att i undervisningen i årskurserna 8 och 9 — framför allt i den samhällsorienterande undervisningen i övrigt — kunna knyta an till och utnyttja elevernas erfarenheter från pryon i årskurs 8. Utredningen finner emellertid att denna förlust åtminstone till viss grad skulle kunna elimineras genom en utbyggnad av studiebesöken i årskurs 8, som då borde utformas som besök på arbetsplatser för att ge en viss orientering rörande arbetslivet och näringslivet och på så sätt utgöra en förberedelse till pryon i årskurs 9 och berika samhällsorienteringen i högstadiets två sista årskurser.

Slutligen har man framför allt från skolhåll och med tanke på skolans elevvårdande verksamhet uttryckt önskemål om att få möjlighet till ytterligare någon eller några pryoperioder för elever, som av olika anledningar kan ha behov härav. Detta

skulle gälla inte endast specialklass elever, som redan nu har denna möjlighet, utan även andra elever, för vilka ytterligare arbetslivskontakter vore en lämplig förberedelse till en övergång till arbetslivet. Beslut om sådana åtgärder bör enligt utredningens mening fattas av klass- och elevvårdskonferenserna efter samråd med föräldrarna och gälla enskilda elever som bedöms ha behov av en sådan utsträckt pryö.

Överstyrelsen ansluter sig i alla delar till yrkesvägledningsnämndens förslag och förordar med hänvisning till föreliggande utredningsmaterial (redovisas i sammandrag på s. 126 i LÖ) att den praktiska yrkesorienteringen skall förläggas till höstterminen i årskurs 9 och omfatta en obligatorisk period om två veckor, att speciella studiebesök skall anordnas i årskurs 8 och att särskild praktisk yrkesorientering (tilläggspryö) får anordnas för vissa elever företrädesvis i årskurs 9 under 5—20 dagar, i särskilda fall under längre tid.

I fråga om de speciella studiebesökens utformning och organisation samt beträffande den särskilda praktiska yrkesorienteringens inordnande i studiegången för de avsedda eleverna, avser överstyrelsen senare meddela särskilda anvisningar, sedan föreslagna försök utförts och någon tids erfarenhet vunnits av dessa anordningar.

3.2 Yttranden

3.2.1 Allmänna synpunkter

Remissinstanserna anser så gott som genomgående att en revision av grundskolans läroplan är motiverad. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* framhåller t. ex.

Avvecklingen av parallellskolsystemet och genomförandet av grundskolereformen har utlöst en dynamik inom skolväsendet, som snabbt gjort den organisatoriska uppbyggnaden av högstadiet mindre väl anpassad till behoven. Den ambitiöst organiserade tillvalsskola, som riksdagen beslutade om för bara 5—6 år sedan, motsvarar inte längre kraven från dagens konsumenter, eleverna. Man kan iaktta en tydlig tendens att undvika specialisering och att så länge som möjligt hålla valfriheten öppen för vidare studier efter grundskolan.

Liknande synpunkter framförs av flera andra remissinstanser, bl. a. *TCO*, som förklarar att skolöverstyrelsens nu framlagda material klart visar att den nuvarande högstadiekonstruktionen inte fungerar väl och inte svarar mot vare sig föräldrars och elevers önskemål eller mot samhällets intresse att skapa en effektiv och samtidigt ekonomisk försvarbar skolorganisation.

3.2.2 Högstadiets uppbyggnad

Remissinstanserna delar genomgående överstyrelsens uppfattning att en förenkling av högstadiets konstruktion bör komma till stånd. Flertalet remissinstanser tillstyrker också att högstadiet skall vara sammanhållet och ha ett begränsat antal tillvalsalternativ. *SAF* och *Sveriges industriförbund* framhåller t. ex. att sedan den nu gällande läroplanen utarbetades och fastställdes för-

utsättningarna starkt har förskjutits genom att ungdomen i oväntat snabb takt fått ökat intresse för frivillig påbyggnad till den obligatoriska skolan. Vidare framhålls att behovet av teoretiska kunskaper ökat även i flera s. k. praktiska yrken. Organisationerna anser det därför riktigt att linjeindelningen slopas och att det trots därmed förenade svårigheter skapas ett sammanhållet högstadium.

Folkskoleseminariet i Stockholm, Socialdemokratiska lärarföreningen i Stockholm och Arbetsgruppen för fostran och utbildning inom Socialistisk debatt vill gå längre än överstyrelsen föreslagit och förordar övergång till ett helt odifferentierat högstadium. Liknande synpunkter framförs av *1965 års musikutbildningskommitté, LO, ABF och SSU*, vilka betraktar skolöverstyrelsens förslag som en temporär lösning på vägen mot ett helt sammanhållet högstadium.

Flera remissinstanser, bl. a. *länskolnämnderna i Uppsala, Kronobergs, Kalmar, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västmanlands, Gävleborgs och Norrbottens län, lärarhögskolorna i Göteborg och Stockholm, folkskoleseminariet i Kalmar, Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Skolledarförbundet, Sveriges lärarförbund och Folkpartiets kvinnoförbund*, är emellertid tveksamma beträffande möjligheterna att med den föreslagna utformningen av högstadiet tillgodose de s. k. praktiskt inriktade elevernas intressen.

Länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län anser, att tillräckliga skäl att slopa samtliga linjer i årskurs 9 ej föreligger. I varje fall bör enligt nämnden linjer eller tillvalsgrupper av den typ som de tvåbokstäviga linjerna representerar behållas. *Länskolnämnden i Västmanlands län* förklarar att linjedelningens avskaffande är ett riktigt förslag om de praktiskt inriktade eleverna i stället — speciellt under avslutningsåret — erbjuds tillvalsalternativ, som för dem ter sig meningsfulla. Nämnden anser att överstyrelsen förslag ej uppfyller detta villkor samt avstyrker förslaget i vad avser den avslutande årskursen.

Länskolnämnden i Kronobergs län anser att möjligheten att i årskurs 9 i undantagsfall för vissa elever kunna få reducera andelen teoretiska lektioner och ersätta dem med praktiska övningar inom hemkunskap eller teknik förmodligen vore av värde. Nämnden föreslår att införandet av en sådan möjlighet övervägs med hänsyn till de ökade kostnader som härigenom uppstår. *Länskolnämnden i Gävleborgs län* förklarar att läroplanen bör erbjuda möjligheter för skolstyrelsen att anordna undervisning i praktiska ämnen för deciderat praktiskt inriktade elever i större utsträckning än som förutsatts i överstyrelsen förslag.

Folkskoleseminariet i Uppsala ställer sig synnerligen tveksamt till förslaget att linjedelningen i årskurs 9 i nuvarande läge helt avskaffas och ersätts med ämnestillval. Seminariet framhåller att det fortfarande finns en elevkategori, som finner sig bäst till rätta med ett betydande inslag av praktisk utbildning. En sammanslagning av alla elevkategorier skulle enligt seminariet också på grund av ökad spännvidd i studieförutsättningarna inom klasserna komma att medföra en avsevärt försämrad studiesituation för de gymnasieinriktade.

Högerns ungdomsförbund tar helt avstånd från förslaget om en enda linje i års-

kurs 9. Förbundet vill i stället ha en gymnasieförberedande och en yrkesförberedande linje samt en linje avsedd för den som skall fortsätta i fackskolan.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid *universitetet i Lund* vill inte heller biträda principen om en mer sammanhållen undervisning på grundskolans högstadium. Resultatet måste enligt fakulteten bli, att duktigare elever ännu mer än för närvarande hindras av övriga elever i klassen, så att resultatet i stället blir sämre kunskaper hos de duktigare eleverna än tidigare.

Förslag om att försöksverksamhet skall anordnas innan beslut fattas angående utformningen av årskurs 9 eller att konstruktionen av årskurs 9 bör bli föremål för nya överväganden framförs av bl. a. *länsskolnämnderna i Uppsala, Göteborgs och Bohus* samt *Västmanlands län, lärarhögskolorna i Göteborg och Stockholm, SACO* och *LR*.

SACO anser att skolöverstyrelsen inte presenterat erforderliga materiella förutsättningar för en förnyelse av skolans inre arbete. *SACO* anser vidare att grundskolans anknnytning till den gymnasiala utbildningen måste behandlas mer ingående. Dessa skäl talar enligt *SACO* för att en försöksverksamhet beträffande konstruktionen av årskurs 9 och en utvärdering av denna föregår ett slutgiltigt beslut. *SACO* förklarar att man härvid bl. a. kan överväga att pröva en modell med obligatoriskt B-språk och ett av de av överstyrelsen föreslagna ämnena konst, teknik och ekonomi. De timmar som fordras för att realisera detta alternativ anses kunna tas från t. ex. hemkunskap och slöjd.

Skolledarförbundet tillstyrker begränsningen av antalet tillvalsämnen i årskurserna 7 och 8 samt slopandet av linjedelningen för årskurs 9. Förbundet understryker emellertid att de pedagogiska problemen troligen blir svårbemästrade, särskilt i årskurs 9. Förbundet anser det därför angeläget att överstyrelsen snarast igångsätter en försöksverksamhet i syfte att ge de antydda problemen sådana lösningar, som tillgodoser alla elevers behov av en efter deras intressen och förutsättningar upplagd studiegång inom de olika ämnena.

Lärarhögskolan i Göteborg betonar med skärpa nödvändigheten av vetenskaplig försöksverksamhet och produktion av utvärderade läromedel för skilda elevkategorier. *Lärarhögskolan* anser emellertid att det finns risk för att inte ens en utprövad metodik och lämpliga läromedel kan lösa problemen med de skoltrötta eleverna. Okonventionella lösningar, t. ex. praktisk yrkesverksamhet, bör enligt *lärarhögskolan* övervägas.

Statistiska centralbyrån finner det angeläget att förenkla det nuvarande tillvalssystemet. *Centralbyrån* understryker emellertid svårigheten att ta ställning till de framlagda förslagen i avsaknad av det organisatoriska och pedagogiska utredningsmaterial som fem års grundskola borde ha kunnat ge upphov till.

Ett stort antal remissinstanser ställer sig kritiska till den av skolöverstyrelsen föreslagna utformningen av tillvalssystemet. Vad remissinstanserna främst reagerar mot är att B-språk ställs som alternativ till övriga tillval. Remissinstanserna anser i allmänhet att en betydligt större andel av eleverna än överstyrelsen räknat med kommer att välja B-språk. Övriga tillvalsalternativ

väntas med den föreslagna utformningen av tillvalssystemet främst komma att väljas av elever som ej anser sig ha förutsättningar för studier i B-språk. Denna nackdel med tillvalskonstruktionen framhålls av bl. a. *lämnsskolnämnderna i Östergötlands, Malmöhus och Skaraborgs län, lärarhögskolan i Malmö, folkskoleseminarierna i Kristianstad, Linköping och Stockholm, seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Linköping, Stockholm och Umeå, yrkesutbildningsberedningen, LO, Skolledarförbundet, TCO, Sveriges grossistförbund, SHIO, Målsmännens riksförbund, SECO, SSU och KLYS.*

Enligt *TCO:s* bedömning förefaller det sannolikt att man med det av skolöverstyrelsen föreslagna tillvalssystemet får ungefär samma frekvens för B-språket som nu för de teoretiska tillvalen, dvs. ca 80 procent. Med en sådan tillvalssituation skulle de övriga alternativen — konst, teknik och ekonomi — ha att dela på de återstående ca 20 procenten. Man skulle då för de estetisk-praktiska tillvalsalternativen få ett utfall med vad man tidigare har kallat för ett negativt urval. För de elever detta gäller kommer enligt *TCO* säkerligen tillvalen att i och för sig bedömas som positiva i den meningen att de i regel väl svarar mot denna elevgrupps intressen och möjligheter. Men man får med systemet den allvarliga negativa effekten att de språkintresserade har att avstå från de estetisk-praktiska tillvalen, om de — som man kan förutse — anser sig göra klokast genom att välja B-språk. *TCO* anser att däri ligger det av skolöverstyrelsen föreslagna tillvalssystemets mest otillfredsställande följder, eftersom det uppenbarligen är så att den sist nämnda elevgruppen lika väl som de andra måste vara intresserade av att få ägna sig åt estetisk-praktiska aktiviteter inom tillvalets ram och att det även för dessa elevers utveckling är lika väsentligt som för övriga att de bereds tillfälle härtill.

Länsskolnämnden i Skaraborgs län förklarar att inför utsikten att börja gymnasiet med två C-språk kommer praktiskt taget ingen elev eller förälder att välja annat än B-språk för tillvalet på högstadiet.

Högstadiemetodiklektorerna vid *lärarhögskolan i Malmö* anser att det föreslagna tillvalssystemet har föga anknytning till föräldrars och elevers önskemål. Även övriga tillvalsgrupper borde ha utrymme för B-språk. En mera följdriktig slutsats hade varit ett starkare sammanhållet högstadium med val av B-språk i större och mindre kurs. Förslaget anses vara en halvmesyr, snart färdig för revision.

Obligatorisk undervisning i B-språk föreslås av bl. a. *folkskoleseminariet i Stockholm, seminariet för huslig utbildning i Umeå, LO, Målsmännens riksförbund, SECO* och *SSU*. *SACO* vill att obligatorisk undervisning i B-språk skall prövas. *SECO*, som vill ha obligatorisk undervisning i B-språk från årskurs 5, framhåller beträffande inlärningsproblemen vid obligatorisk undervisning i B-språk att inlärningssvårigheterna skulle vara oändligt mycket större för de elever, som enligt skolöverstyrelsens förslag skulle ställas inför uppgiften att på två-tre år läsa in två nybörjarspråk, när de från icke-språklig tillvalsgrupp kommer till gymnasiets årskurs 1. *SSU* bedömer det också som avsevärt svårare att senare inhämta de kunskaper och färdigheter som följer av att välja tillvalsgrupper med B-språk än med övriga tillvalsgrupper.

KLYS vill ge sitt erkännande åt den omtanke om skolans uppgifter på det estetiska området som tagit sig uttryck i skapandet av ett särskilt tillvalsämne konst. *KLYS* anser emellertid att ämnet konst med överstyrelsens uppläggning riskerar att närmast bli en yrkeslinje för särbegåvningar, ovilliga eller oförmögna till andra slags studier. *KLYS* anser det vara en otillräcklig lösning att göra en estetisk träning till ett alternativ till språkstudier eller utbildning inom ekonomi och teknik och förordar således att tillvalsämnet konst ersätts med motsvarande aktivitet inrymd i den obligatoriska undervisningen. Ämnena svenska, musik, teckning, slöjd och gymnastik anses kunna inrymma respektive ge plats för denna utvidgade estetiska verksamhet.

TCO förklarar, att det endast torde finnas två huvudvägar för att komma ifrån bristerna i överstyrelsens förslag; den ena vägen innebär att B-språk helt förs bort från grundskolans läroplan, den andra att man inför dubbla tillval, varvid alla elever har att välja dels ett B-språk, dels ett av ämnena konst, teknik och ekonomi.

TCO, som inte anser sig kunna tillråda att man tar bort B-språket, förordar att man överväger att ersätta det av skolöverstyrelsen föreslagna tillvalssystemet med en tillvalsmodell med enbart B-språk i årskurs 7 samt med dubbelt tillval i årskurserna 8 och 9. I årskurs 7 föreslås bortval av B-språk kunna ske till förmån för förstärkt undervisning i annat ämne. I årskurserna 8 och 9 föreslås eleverna kunna avstå från B-språket och då i stället få utöka tiden för det estetisk-praktiska ämne som valts inom ramen för det andra tillvalet. *TCO* föreslår för B-språket tre veckotimmar i årskurs 7, tre veckotimmar i årskurs 8 och fem veckotimmar i årskurs 9 samt för konst, teknik eller ekonomi tre veckotimmar i årskurs 8 och fem veckotimmar i årskurs 9.

För att få utrymme för det ökade antalet tillvalstimmar föreslår *TCO* att matematiken minskas med en veckotimme i årskurs 9, svenskan med en veckotimme i årskurs 9, kristendomskunskap med en veckotimme och musik med två veckotimmar.

SACO vill pröva dels ett av LR för årskurserna 7 och 8 föreslaget tillvalssystem med alternativten B-språk (allmän och särskild kurs), konst, teknik, ekonomi, naturorientering och samhällsorientering, dels ett system med obligatorisk undervisning i B-språk (4 + 5 + 5 veckotimmar) samt tillvalsalternativen konst, teknik och ekonomi (2 + 3 + 3 veckotimmar). *SACO* anser att erforderliga timmar vid obligatorisk undervisning i B-språk kan tas från t. ex. hemkunskap och slöjd.

LR föreslår att det skall finnas möjlighet att som B-språk också välja t. ex. ryska och *SECO* föreslår att samtliga de språk, som kan väljas som C-språk i gymnasiet skall få väljas som B-språk.

SAF och *Sveriges industriförbund* anser att valet av tillvalsämnen påverkats av den nuvarande linjeindelningen, vars syfte är att samtidigt ge en yrkesförberedelse. Om man däremot vill förverkliga avsikten att eleverna skall välja tillvalsämne enbart med hänsyn till intresse, anser organisationerna att tillvalsämnena skulle kunna begränsas till tre, nämligen B-språk, matematik — naturvetenskap och ett allmänt tillval. Organisationerna förordar ett sådant tillvalssystem med möjlighet att i års-

kurs 9 välja B-språk eller matematik-naturvetenskap för dem som tidigare gjort annat tillval och föreslår för tillvalet tre veckotimmar i årskurs 7, fyra veckotimmar i årskurs 8 och sju veckotimmar i årskurs 9.

Även *Svenska tidningsutgivareföreningen*, *Tidningarnas arbetsgivareförening* och *A-pressens samarbetsorganisation* framhåller fördelarna med ett tillvalssystem med alternativen B-språk, matematiskt-naturvetenskapligt samt allmänt tillval.

Länsskolnämnden i Kalmar län föreslår i likhet med *skolstyrelsen i Kalmar* att tillvalen konst, teknik och ekonomi får en mera praktiskt inriktad variant b i årskurs 9 för elever som ämnar från grundskolan söka sig till yrkesskola eller direkt ut i näringslivet. Denna variant b bör enligt förslaget tillföras ytterligare antal veckotimmar genom att svenska avstår en veckotimme, engelska en veckotimme, orienteringsämnen tre veckotimmar, musik en veckotimme, teckning två veckotimmar och hemkunskap två veckotimmar. Variant b anses böra bibehållas i årskurs 9, tills de föreslagna nya arbetsformerna i årskurserna 7 och 8 visat sig kunna bättre än nuvarande undervisning bemästra skolleda och disciplinsvårigheter och höja färdighets- och kunskapsnivån. Även *folkskoleseminariet i Kalmar* föreslår att man för de mindre studieinriktade eleverna prövar en alternativ uppläggning av undervisningens innehåll med rent praktisk inriktning inom konst, teknik och ekonomi.

Länsskolnämnden i Västernorrlands län föreslår att skolstyrelsen skall äga rätt att besluta att vid undervisning i tillvalsämnet teknik eleverna skall kunna välja mellan dels en variant med huvudinriktning på manuellt arbete, dels en mera allmän variant.

Fackläraryrkebund vill begränsa timtalet för tillvalsämnena från 14 till 11 veckotimmar. Två av dessa timmar läggs till ett obligatoriskt ämne, teknisk kunskap i årskurs 8 och en veckotimme till barnkunskap i årskurs 9.

SHIO anser att det bör övervägas, dels om kombinationer inom gruppen tillvalsämnena kan få väljas, dels om inte endera av tillvalsämnena kan bytas ut mot något av ämnena musik, teckning eller slöjd.

Folkpartiets kvinnoförbund vill ha fler tillvalsmöjligheter i årskurs 9 så att elever, som önskar en mer praktiskt inriktad studiegång har möjlighet att få detta.

Ett nytt tillvalsalternativ, *n a t u r*, föreslås av bl. a. *länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län*, *läraryrkehögskolan i Uppsala*, *folkskoleseminariet i Kristianstad*, *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna*, *Sveriges riksidrottsförbund*, *RLF*, *Lantbruksförbundet*, *Fiskefrämjandet*, *Biologilärarnas förening*, *Svenska gymnastikläraresällskapet*, *Svenska naturskyddsföreningen* och *Sveriges fältbiologiska ungdomsförening*. Som motivering för förslaget anförts bl. a. att ett sådant tillvalsalternativ skulle svara mot ett stort, spontant elevintresse för aktivitet i naturen och förena detta med vuxensamhällets intresse av miljövård och av naturen som rekreationskälla. Några remissinstanser, däribland *styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna* samt *Sveriges riksidrottsförbund*, föreslår att också fysisk fostran skall ingå i detta tillvalsalternativ.

Lantbruksstyrelsen och *skogsstyrelsen* föreslår att kursplanen för tillvalsämnet teknik utformas så att även det biologiska intresseområdet beaktas.

Hermods föreslår att möjligheter skapas för eleverna att på frivillig grund tillägna sig kunskaper i ytterligare ett tillvalsämne efter eget val. För att detta skall kunna vara möjligt, bör enligt *Hermods* skolan erbjuda ett begränsat antal »frivilliga stödtimmar» i tillvalsämnena samt utnyttja väl utformat självinstruerande material, som gör det möjligt för eleverna att studera fram på egen hand i kombination med de frivilliga stödtimmarna i de ämnen som de är speciellt intresserade av utöver det tillvalsämne som de valt som ordinarie tillvalsämne.

Folkskoleseminariet i Stockholm, som anser att högstadiet bör vara helt sammanhållet, föreslår att undervisning i B-språk skall förekomma under tre veckotimmar i varje årskurs på högstadiet samt att antalet veckotimmar i musik, teckning och slöjd skall öka med i förhållande till skolöverstyrelsens förslag en veckotimme i årskurs 7, två veckotimmar i årskurs 8 och två veckotimmar i årskurs 9. Dessutom föreslås en minskning av undervisningen i matematik med tre veckotimmar och en ökning av undervisningstiden för orienteringsämnena med tre veckotimmar.

Några remissinstanser, bl. a. *lärarhögskolorna i Malmö och Uppsala*, *SACO*, *LR*, *Folkpartiets kvinnoförbund* samt *Riksföreningen för lärarna i moderna språk*, vill att undervisningen i B-språk skall vara uppdelad i en allmän och en särskild kurs. *Riksföreningen för lärarna i moderna språk* förklarar att ett slopande av den lättare kursen i B-språk i praktiken skulle innebära en allvarlig inskränkning av elevernas möjligheter att i årskurs 7 välja B-språk.

Remissinstanserna instämmer i allmänhet i överstyrelsens förslag att alla tillvalsalternativ i årskurs 9 skall ge likvärdig behörighet vid ansökan om inträde i fackskola och gymnasium. Förslaget tillstyrks av bl. a. *länsskolnämnderna i Stockholms, Kronobergs och Västernorrlands län*, *folkskoleseminarierna i Karlstad och Stockholm*, *lantbruksstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *konstnärsutbildningssakkunniga*, *SAF*, *Sveriges industriförbund*, *LO*, *SACO*, *LR*, *TCO*, *Socialdemokratiska kvinnoförbundet* och *Svenska landstingsförbundet*.

Folkskoleseminariet i Uppsala avstyrker däremot förslaget att alla tillvalsalternativen skall ge likvärdig behörighet till inträde i gymnasium och *televerket* anser det utomordentligt tveksamt om samtliga tillvalsalternativ bör ge samma behörighet för tillträde till fackskola och gymnasium.

Kompetensutredningen framhåller att möjligheten att i gymnasiet läsa två C-språk öppnats närmast som en undantagsmöjlighet för språkbegåvade elever. Enligt skolöverstyrelsens förslag skulle emellertid två C-språk komma att krävas av de gymnasieelever som i grundskolan inte valt B-språk, dvs. elever vilka inte önskat ägna sig åt språkstudier och bland vilka kan beräknas finnas ett betydande antal med mindre goda förutsättningar för sådana studier. Detta inger enligt utredningen vissa betänkligheter, även om antalet gymnasieinriktade grundskolelever som väljer annat alternativ än B-språk väntas bli förhållandevis lågt, och även om eventuellt erforderlig förstärkning av resurserna för stödundervisning i språk i enlighet med överstyrelsens mening kommer till stånd.

3.2.3 Förslag till timplaner

De föreslagna förändringarna av låg- och mellanstadiet har i stort sett mottagits positivt av remissinstanserna.

Förslaget om införande av obligatorisk undervisning i engelska på lågstadiet tillstyrks av bl. a. *universitetskanslersämbetet, länskolnämnderna i Stockholms, Östergötlands, Malmöhus, Skaraborgs, Västmanlands och Västernorrlands län, lärarhögskolorna i Göteborg, Stockholm och Uppsala, folkskoleseminarierna i Haparanda, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Linköping, Skara och Strängnäs, LO, SACO, TCO, Sveriges lärarförbund, Svenska facklärarförbundet, SECO, SHIO, ABF och SSU. Lärarhögskolan i Göteborg* framhåller emellertid att införandet måste föregås av utökad försöks- och forskningsverksamhet samt utbildningskomplettering.

Flera remissinstanser, däribland *universitetskanslersämbetet, länskolnämnden i Östergötlands län, lärarhögskolan i Uppsala, folkskoleseminariet i Stockholm, LO, SACO, LR, Skolledarförbundet, Hermods och Högerens ungdomsförbund*, ifrågasätter om inte undervisning i engelska kan påbörjas tidigare än i årskurs 3. *Universitetskanslersämbetet* föreslår att kommuner, som har tillgång på kompetenta lärare i engelska, medges rätt att införa ämnet i årskurs 2. *Lärarhögskolan i Uppsala* föreslår att systematiska försök omgående startas med undervisning i engelska i årskurserna 1, 2 och 3 i syfte att pröva ut dels lämplig tidpunkt för påbörjandet av obligatorisk undervisning i engelska, dels alternativa metoder för nybörjarundervisning. *Länskolnämnden i Östergötlands län, folkskoleseminariet i Härnösand, LO och Skolledarförbundet* framhåller som en nackdel med att undervisningen i engelska på lågstadiet begränsas till årskurs 3, att vederbörande lärare kan komma att undervisa i ämnet endast vart tredje år.

Folkskoleseminariet i Kristianstad avstyrker däremot införandet av engelska i årskurs 3 och de därav föranledda ändringarna av timplanerna för denna årskurs och för mellanstadiet. *Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet* beklagar att skolöverstyrelsen inte redovisat de pedagogiska fördelarna med den föreslagna omdisponeringen av undervisningstiden i engelska (införande på lågstadiet, viss minskning på mellanstadiet). Remissinstanserna har därför inte fått tillfälle att väga de pedagogiska vinsterna mot den kraftigt dimensionerade och dyrbara kompletteringsutbildning som blir nödvändig för lågstadielärarna.

Den i samband med införandet av undervisning i engelska på lågstadiet föreslagna minskningen av undervisningstiden i svenska kritiserar av *länskolnämnderna i Kronobergs, Kalmar och Gävleborgs län, lärarhögskolorna i Göteborg, Malmö och Stockholm, folkskoleseminarierna i Falun, Härnösand, Jönköping, Uppsala, Växjö, Karlstad och Linköping, TCO och Sveriges lärarförbund. Folkskoleseminarierna i Falun och Härnösand* samt *TCO* föreslår att undervisningstiden i orienteringsämnen i stället skall minskas med en veckotimme. *Sveriges lärarförbund* vill i stället för den föreslagna minskningen av undervisningstiden i svenska med två veckotimmar på lågstadiet ha en minskning av undervisningstiden

i gymnastik med en veckotimme och i hembygdkunskap — kristendoms-kunskap med en veckotimme. *Länsskolnämnden i Kalmar län* föreslår en ökning av timtalet i svenska med två veckotimmar i förhållande till skolöverstyrelsens förslag. Denna ökning möjliggörs genom att ämnet hemkunskap utgår på mellanstadiet samt genom en ökning av antalet veckotimmar i årskurs 4 med en veckotimme till 35.

Sveriges radio förklarar sig vara beredd att efter modell av den s. k. »radio-engelskan» sända en kombinerad radio- och tv-kurs i engelska för årskurs 3. Med hjälp av denna skulle ett generellt införande av engelskan i årskurs 3 kunna ske redan 1970.

Förslaget att alla elever på låg- och mellanstadiet skall ges s a m m a u n d e r v i s n i n g i d e b å d a f ö r e k o m m a n d e s l ö j d a r t e r n a tillstyrks av *länsskolnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Skaraborgs, Västmanlands, Gävleborgs och Västernorrlands län, folkskoleseminarierna i Jönköping och Kalmar, seminarierna för huslig utbildning i Uppsala och Umeå, slöjdlärarseminariet i Linköping, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsförbundet, TCO, Sveriges lärarförbund, Svenska facklärarförbundet, Centerns kvinnoförbund, ABF och SSU.*

Facklärarna i slöjd vid *folkskoleseminariet i Växjö* hälsar med tillfredsställelse det utökade timantalet i slöjdämnen samt den vidgade möjligheten till undervisning i textilslöjd för pojkar och i trä- och metallslöjd för flickor men ställer sig tveksamma till samundervisning. Även *folkskoleseminariet i Falun* noterar med tillfredsställelse att slöjden föreslås få utökad timtal. Den föreslagna ökningen av timtalet i slöjd tillstyrks vidare av *länsskolnämnden i Kronobergs län, folkskoleseminariet i Härnösand* och *Centerns kvinnoförbund*. Några remissinstanser, däribland *seminarierna för huslig utbildning i Göteborg och Uppsala*, vill ha en större ökning av timtalet i slöjd.

Endast ett fåtal av remissinstanserna har yttrat sig över förslaget om ändrade delningsbestämmelser för ämnet slöjd. *Länsskolnämnden i Kronobergs län* tillstyrker livligt de föreslagna delningsbestämmelserna men framhåller att reformen i förhållande till nuvarande restriktiva regler för slöjdgruppers upprättande på låg- och mellanstadierna är dyr. Förslaget tillstyrks också av *länsskolnämnden i Västernorrlands län* och *folkskoleseminariet i Falun*. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* framhåller att de nya delningsbestämmelserna sannolikt kommer att medföra en ökning av antalet slöjdgrupper med minst 10 %.

Införandet av en veckotimmes undervisning i ämnet hemkunskap i årskurs 6 kritiserar av bl. a. *länsskolnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Kalmar, Malmöhus, Skaraborgs, Västmanlands och Västernorrlands län, lärarhögskolorna i Malmö och Stockholm, folkskoleseminarierna i Härnösand, Kalmar och Linköping, Sveriges lärarförbund, Centerns kvinnoförbund och Svenska sparbanksföreningen*. Flera remissinstanser, däribland *seminariet för huslig utbildning i Stockholm, TCO* och *statens konsumentråd* vill flytta undervisningen i hemkunskap från årskurs 6 till årskurs 7.

Länsskolnämnden i Gävleborgs län tillstyrker däremot undervisning i hemkunskap i årskurs 6 trots att fem av de sex skolstyrelser som nämnden hört har anfört

betänkligheter mot detta förslag. Även *seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Umeå och Uppsala* samt *Skolledarförbundet* och *Fackläraryförbundet* ställer sig positiva till införandet av ämnet hemkunskap i årskurs 6. Samtidigt framhålls emellertid att ett slopande av hemkunskapen i årskurs 7 vore olyckligt.

Flertalet av de remissinstanser som ställt sig kritiska till införandet av ämnet hemkunskap på mellanstadiet föreslår att undervisningen skall inarbetas i samhällskunskapen. *Lärarhögskolan i Stockholm* anför t. ex. som skäl för sin tveksamhet bl. a. att huvudmomenten torde vara i stort sett desamma som i hembygdskunskap på lågstadiet och i samhällskunskap på mellanstadiet. Som argument mot införandet av hemkunskap på mellanstadiet framhålls vidare av bl. a. *TCO* att införandet skulle medföra betydande svårigheter och extra kostnader eftersom mellanstadieskolorna inte alltid kan förfoga över vare sig lokaler och utrustning för undervisningen eller över kompetenta lärare. Det anses inte heller vara särskilt meningsfullt att lägga in en enda veckotimme i hemkunskap i årskurs 6.

På högstaadiet skall enligt överstyrelsens förslag undervisning i engelska, utformad inom en allmän och en särskild kurs om tre veckotimmar i varje årskurs, bli obligatorisk för alla elever, dock med vissa möjligheter till befrielse i särskilda fall i årskurs 9. Förslaget att undervisning i engelska skall vara obligatorisk på högstaadiet tillstyrks av bl. a. *universitetskanslersämbetet, länskolnämnderna i Stockholms, Kronobergs, Skaraborgs, Västmanlands och Västernorrlands län, folkskoleseminariet i Skara, Svenska kommunförbundet, Svenska stadsförbundet, Skolledarförbundet, TCO* och *Sveriges lärarförbund. Folkskoleseminariet i Jönköping* finner det skäligt att möjligheten till befrielse från undervisning i engelska hålls öppen och att bestämmelserna härom får en liberal skrivning och tolkning. *Sveriges lärarförbund* tillstyrker att det skall finnas vissa möjligheter till befrielse från undervisningen i engelska i årskurs 9.

Flertalet remissinstanser har inte heller något att erinra mot uppdelningen av engelska i en allmän och en särskild kurs.

Sammanförandet av allmän och särskild kurs i matematik till en kurs tillstyrks av *universitetskanslersämbetet, länskolnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Malmöhus, Västmanlands, Gävleborgs och Västernorrlands län, lärarhögskolan i Stockholm, LO, SECO* och *SSU*. Flera av de remissinstanser som tillstyrker förslaget framhåller emellertid som en förutsättning för förslagets genomförande att väl strukturerad och individualiserande studiemateriel finnes tillgänglig. Några remissinstanser, däribland *länskolnämnden i Göteborgs och Bohus län, folkskoleseminariet i Linköping, SACO* och *LR* vill ha kvar uppdelningen i allmän och särskild kurs i matematik. *Televerket* anser att man bör hålla möjligheten öppen att — om det visar sig påkallat — återgå till det gamla systemet med två matematikkurser.

Förslaget att ökat utrymme skall ges för estetisk-praktisk och fysisk fostran tillstyrks av bl. a. *länskolnämnderna i Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Västmanlands, Örebro, Gävleborgs och Västernorrlands län, lärarhögskolan i Stockholm, folkskoleseminarierna i Jönköping, Kalmar* och *Uppsala, se-*

minariet för huslig utbildning i Umeå, slöjdlärarseminariet i Linköping, 1965 års musei- och utställningssakkunniga, konstnärsutbildningssakkunniga, Skolledarförbundet, TCO, KLYS och Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund.

Några remissinstanser, däribland *lärarhögskolan i Uppsala, folkskoleseminariet i Kalmar* och *Sveriges lärarförbund*, ställer sig tveksamma till den föreslagna minskningen av undervisningstiden i orienteringsämnen. *Sveriges lärarförbund* vill starkt ifrågasätta om inte något av den tid som nu tillförs den samlade gruppen ämnen för estetisk-praktisk och fysisk fostran borde överföras till tiden för färdighets- och orienteringsämnena.

Universitetskanslersämbetet delar skolöverstyrelsens uppfattning om orienteringsämnenas betydelse för färdighetsövning och anser vidare att goda kunskaper i orienteringsämnena är av vikt för fortsatta framgångsrika studier. Med hänsyn härtill kan enligt ämbetet skolöverstyrelsens förslag om reducering av undervisningsvolymen i orienteringsämnena med fem veckotimmar i förhållande till vad som nu gäller för de enbokstaviga linjerna inge betänkligheter. Utöver denna direkta reducering av undervisningsvolymen föreslås att inom ramen för högstadiets orienteringsämnen en förstärkning av bl. a. trafikundervisningen skall ske. Å andra sidan motvägs de negativa effekterna av den reducerade undervisningsvolymen genom den förstärkning av de pedagogiska resurserna, som förslaget förutsätter. Under villkor att denna förstärkning effektivt genomförs biträds förslaget av ämbetet.

Rektorsämbetet vid universitetet i Lund framhåller att minskningen i timtalet i orienteringsämnena kan accepteras endast under förutsättning att undervisningen på lämpligt sätt kan intensifieras. Att så avses bli fallet framgår enligt ämbetet av förslaget.

Samhällsvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Göteborg framhåller, att skolöverstyrelsen ehuru den framlagda läroplansrevisionen de facto avser en utvidgning av de samhällsorienterande momenten föreslår en minskning av antalet veckotimmar i dessa ämnen för huvuddelen av eleverna. Detta anser fakulteten klart otillfredsställande och menar att antalet veckotimmar i orienteringsämnena måste bibehållas oförändrat eller ligga på den nivå som f. n. gäller för elever på de s. k. enbokstaviga linjerna i årskurs 9.

Även *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten vid universitetet i Göteborg* avstyrker förslaget att minska tiden för orienteringsämnena. I en tid med allt större krav på teknisk-naturvetenskaplig kunskap och i ett samhälle som i så stor utsträckning bygger på naturtillgångarna liksom den naturvetenskapliga forskningens framåtskridande, är de grundläggande kunskaperna om naturen av största vikt, också för den enskilde medborgaren. Att inskränka undervisningen i dessa ämnen kan enligt fakulteten endast rubriceras som ett steg i fel riktning och torde internationellt sett ha få motsvarigheter. Fakulteten förordar en omprövning av timbehovet för övningsämnena inklusive maskinskrivning samt vissa ämnen på gränsen mellan orienterings- och övningsämnena, t. ex. ämnet hemkunskap.

Lärahögskolan i Uppsala understryker bl. a. att det i ett samhälle som får en alltmer automatiserad struktur krävs gedigna kunskaper i bl. a. ämnena biologi,

fysik och kemi. *Svenska kemistsamfundet* förklarar att förslaget går helt emot det under senare år alltmer ökade behovet av naturvetenskaplig grundundervisning. Liknande synpunkter framförs av *Sveriges kemiska industrikontor*.

Arbetsmarknadsstyrelsen önskar att försöksverksamhet med utökad teknisk och naturvetenskaplig undervisning för alla elever igångsätts i lämplig omfattning.

Överbefälhavaren och *Föreningen lärare i samhällskunskap* beklagar att undervisningstiden för samhällskunskap krymper från fem till fyra veckotimmar.

Historielärarnas förening finner det orimligt att historia, geografi och samhällskunskap fått sin andel av timtalet hårdare beskuren än någon annan ämnesgrupp. Garantier måste därför enligt föreningen skapas för att en s. k. lärartimme kommer vartdera av ämnena tillgodo.

Länsskolnämnden i Västmanlands län finner argumenteringen för minskningen av färdighetsämnen mindre övertygande och anser det angeläget att frågan härom ytterligare prövas.

Införandet av obligatorisk undervisning i maskinskrivning tillstyrks av *universitetskanslersämbetet*, *länsskolnämnderna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus, Skaraborgs och Gävleborgs län*, *folkskoleseminarierna i Jönköping, Kalmar, Skara och Stockholm*, *seminariet för huslig utbildning i Umeå*, *Svenska kommunförbundet*, *Svenska stadsförbundet*, *Skolledarförbundet*, *Sveriges lärarförbund*, *Sveriges grossistförbund*, *SHIO*, *SECO*, *Centerns kvinnoförbund*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Högerns kvinnoförbund*, *SSU* och *RLF*. *Lärarhögskolan i Stockholm* ifrågasätter däremot om för det stora flertalet det praktiska värdet av maskinskrivning är så stort att ämnet bör göras obligatoriskt.

I fråga om undervisningen i maskinskrivning i årskurserna 8 och 9 anser *länskolnämnden i Västmanlands län* att man måste komma fram till andra anordningar, som ej verkar förryckande på det övriga skolarbetet.

Obligatorisk undervisning i musik tillstyrks av *länskolnämnden i Stockholms län*, *musikaliska akademien*, *1965 års musikutbildningskommitté*, *TCO*, *Svenska facklärarförbundet*, *Högerns kvinnoförbund* och *Konsertbyråutredningen*. *TCO* framhåller emellertid att inget annat ämne fått tillnärmelsevis en sådan ökning. Organisationen anser det inte — med den nuvarande låga valfrekvensen för ämnet — vara klokt att med ens göra en så kraftig ökning som skolöverstyrelsen föreslagit och föreslår därför en ökning med två veckotimmar i stället för av överstyrelsen föreslagna fyra veckotimmar. *Länsskolnämnden i Göteborgs och Bohus län* föreslår högst en veckotimme i årskurs 7. *Länsskolnämnden i Västmanlands län* är tveksam om undervisningen bör vara obligatorisk. *LR* anser att undervisning i musik, teckning och slöjd skall vara obligatorisk endast i årskurs 7 och att eleverna i årskurserna 8 och 9 skall få välja två av dessa ämnen med två veckotimmar i varje ämne.

Länsskolnämnden i Malmöhus län framhåller, att det är inom ämneskretsen för estetisk-praktisk fostran som eleverna haft möjlighet till ett i verklig mening fritt val i det nuvarande högstadiet. Detta fria val har i synnerhet »gått ut över» ämnet musik. I det nu framlagda förslaget är samtliga ämnen obligatoriska. Enligt näm-

dens mening ligger det något motsägelsefullt i en argumentering, där man talar om valfrihetens princip, men där man vill styra valet, då utfallet av det fria valet går ut över ett visst ämne. Nämnden är därför tveksam till det reviderade läroplansförslaget i denna del. När den likväl tillstyrker förslaget, utgår nämnden från att man genom försök noggrant söker utröna värdet av detta avsteg från det fria valets princip.

Lärarhögskolan i Malmö förklarar sig ha svårt att acceptera tanken på obligatorisk utbildning i vissa av ämnena för estetisk och fysisk fostran. Det fria tillvalet i grundskolan har gett information om elevernas intressen på ett väsentligt sätt, och lärarhögskolan menar att utfallet av dessa tillval inte tillräckligt beaktats av översynen.

Styrelsen för gymnastik- och idrotthögskolorna noterar med tillfredsställelse att årskurs 9 föreslås få tre veckotimmar i g y m n a s t i k.

Förslag om ökad tid för h e m k u n s k a p framförs av *seminarierna för huslig utbildning i Göteborg, Stockholm och Uppsala, statens konsumentråd* samt *TCO. Seminariet för huslig utbildning i Umeå* föreslår att barnkunskap skall bli självständigt ämne. *Lantbruksstyrelsen* konstaterar med tillfredsställelse att ämnet hemkunskap fått ett ökat timantal samt att undervisningen i detta ämne på högstadiet förlagts till de två sista årskurserna.

Förslaget att u n d e r v i s n i n g i f i n s k a skall kunna förekomma som kompletterande tillvalsämne under högst två veckotimmar i var och en av årskurserna 7—9 samt att även elev på låg- och mellanstadiet skall få delta i denna undervisning har mottagits positivt av *länskolnämnden i Norrbottens län* som dock anser att rätt borde finnas att bilda undervisningsgrupper bestående av enbart låg- och mellanstadieelever. Samma uppfattning har *folkskoleseminariet i Haparanda*.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund framhåller, att undervisning i finska och a n d r a m i n o r i t e t s s p r å k bör anordnas på alla platser där underlag finns, och *Centerns kvinnoförbund* finner det mycket angeläget att finska språket skall kunna väljas som tillvalsämne.

Finsk-svenska utbildningsrådet anser att i fråga om antalet veckotimmar för undervisning i finska önskemål visserligen skulle kunna framställas om ett högre antal. Å andra sidan skulle detta ske på bekostnad av andra ämnen med risk för negativ effekt på möjligheterna till gymnasiala studier för de av finska intresserade eleverna. Med hänsyn härtill finner utbildningsrådet utrymmet på timplanen för undervisning i finska väl avvägt. I fråga om utbildningens innehåll och uppläggning förutsätter utbildningsrådet att den huvudsakliga utgångspunkten skall vara att det är fråga om studier av ett modersmål, inte av ett för eleven helt främmande språk.

3.2.4 Undervisningsrationalisering

Remissinstanserna har i allmänhet inte något att erinra mot skolöverstyrelsens förslag beträffande r a t i o n a l i s e r i n g a r inom skolan. Några remissinstanser, däribland *länskolnämnden i Skaraborgs län*, påpekar emellertid att

rationalisering av arbetet inom skolan ej får bedrivas på ett sådant sätt att skolans personlighetsfostran försvagas.

Skolöverstyrelsens förslag om en omläggning av dags- och veckoschemat i skolan har tilldragit sig ett mycket stort intresse bland remissinstanserna, av vilka flertalet är positiva till en fortsatt utökad försöksverksamhet.

Länsskolnämnden i Stockholms län framhåller, att det redan efter något års försöksverksamhet är klart bevisat, att detta nya dagsschema gör skolan till en riktig arbetsplats, som utmärks av ett lugnt arbetstempo, av minskad oro och oordning, av ett rationellt utnyttjande av arbetstiden och av en större möjlighet att tillämpa i läroplanen rekommenderade arbetspass. Liknande synpunkter framförs av *länsskolnämnden i Gävleborgs län*, som dock ifrågasätter systemets värde på lågstadiet då eleverna på detta stadium är i behov av ofta återkommande raster.

Andra remissinstanser anser att försöken med längre sammanhängande arbetspass bör fortsätta och breddas innan man kan dra några bestämda slutsatser av dem. Bland dem som framfört en sådan mening kan nämnas *länsskolnämnderna i Östergötlands och Örebro län, högstadiemetodiklatorskonferensen vid lärarhögskolan i Malmö, lärarhögskolan i Uppsala samt folkskoleseminarierna i Kalmar och Linköping*. Vissa av dessa instanser har även påpekat de lokalmässiga problem som kan uppstå vid införandet av ett system av denna art samt understrukit vikten av att dessa problem beaktas vid försöksverksamheten.

Några remissinstanser framhåller olika nackdelar med längre arbetspass. *Länsskolnämnden i Västmanlands län* påpekar t. ex. att de långa arbetspassen ger trötthetssymptom och andra olägenheter, som skolläkarna måste få ge sin syn på. Kritiska synpunkter framförs även av *folkskoleseminariet i Kristianstad*, som framhåller att skollokaler i regel inte är utrustade med sådana luftkonditioneringsanordningar att undervisning kan bedrivas i dem mer än en 45-minuterslektion i sträck utan utrymning och vädring. Seminariet befarar också ökade disciplinära problem vid längre arbetspass.

Med anledning av skolöverstyrelsens förslag i fråga om undervisningen i matematik påpekar *länsskolnämnden i Västmanlands län* att de rekommenderade IMU- och SIM-systemen enligt många erfarenheter ej är så lätta att arbeta med för studiehämmade elever. *Kollegiet vid folkskoleseminariet i Linköping* anser att personalbesparingen av matematiklärare vid användandet av IMU-metoden ej blir så stor som skolöverstyrelsen räknat med. *Pedagogiskt-psykologiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö* framhåller att elevernas prestationsresultat vid IMU-metoden kontra annan metod i dag ej är kända samt att då det gäller elevernas upplevelser av IMU-metoden i storklass det finns såväl positiva som negativa effekter att ta fasta på.

Remissinstanserna har i allmänhet inte något att erinra mot att arbetsområdet principen tillämpas för vissa ämnen på högstadiet. Det framhålls emellertid att adekvata läromedel måste tillskapas, att lärarna kan få ökad arbetsbörda genom planeringsarbetet samt att risk föreligger för att luckor kan uppstå i elevernas kunskapsförråd.

Svenska arbetsgivareföreningen och *Sveriges industriförbund* anför med instämmande av *Handelns arbetsgivareorganisation*.

Som skolöverstyrelsen framhållit vinner man en bättre horisontell samverkan mellan ämnesområdena genom att arbeta med arbetsområden, medan man däremot sämre tillgodoser den vertikala kontinuiteten. Då denna vertikala kontinuitet i ämnen som fysik, kemi, biologi m. fl. är av stor betydelse för dem som senare skall ägna sig åt naturvetenskapliga och tekniska områden, finner organisationerna det nödvändigt att arbetsområdesprincipen t. v. tillämpas endast i begränsad omfattning och inte får bli den dominerande formen förrän man funnit de medel och arbetsområden som möjliggör en systematisk uppbyggnad av bestående kunskaper hos eleverna.

Överförande av vissa arbetsmoment på biträdes- och assistentpersonal anses av några remissinstanser som ett viktigt led i rationaliseringen.

Flera remissinstanser, bl. a. *länskolnämnderna i Malmöhus, Skaraborgs och Norrbottens län, lärarhögskolorna i Göteborg* och *Uppsala, Målsmännens riksförbund, SACO* samt *TCO*, understryker också att införandet av resurstimmar skulle få en rationaliseringsfrämjande effekt. *TCO* hävdar att en större ökning av resurstimmarna än som förutsetts i förslaget torde vara nödvändig om grundskolans mål skall kunna uppnås. *Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet* förklarar att förslaget om resurstimmar kunde ge möjligheter till positiva effekter genom den frihet till lokala variationer som det skulle innebära men tvekar samtidigt om lämpligheten av att i denna utsträckning öppna fältet för tämligen fritt experimenterande.

3.2.5 Den praktiska yrkesorienteringen

Fleralet av de remissinstanser som uttalat sig om den praktiska yrkesorienteringen ansluter sig till skolöverstyrelsens förslag att denna bör förläggas till en period om två veckor under höstterminen i årskurs 9. Att en sammanföring av den praktiska yrkesorienteringen till en period innebär en avsevärd administrativ och organisatorisk förenkling vitsordas av bl. a. *länskolnämnden i Skaraborgs län*, som även framhåller att elevernas avsevärt större mognad i årskurs 9 ökar utsikterna till en mer reell syn på och ett större allvar inför yrkesvalet. Därigenom uppkommer också ett ökat intresse för den praktiska yrkesorienteringen och riskerna för ett kamratpåverkat val minskar avsevärt.

Mot förläggningen av den praktiska yrkesorienteringen till årskurs 9 uttalar sig *högstadiemetodiklertorskonferensen vid lärarhögskolan i Göteborg*, som anser att både skolsociala och pedagogiska motiv talar för en förläggning till årskurs 8. *Länsskolnämnden i Stockholms län* föreslår att den praktiska yrkesorienteringen skall omfatta två veckor under vårterminen i årskurs 8 och två veckor under höstterminen i årskurs 9.

Folkskoleseminariet i Kalmar, som anser att yrkesorienteringen bör uppdelas i två perioder för att eleverna skall få en möjlighet till jämförelser, föreslår att en

vecka skall förläggas till vårterminen i årskurs 8 och två veckor förläggas till höstterminen i årskurs 9. *Folkskoleseminariet i Jönköping* framhåller att det blir lättare att tillmötesgå elevernas önskemål om den praktiska yrkesorienteringen uppdelas på två perioder.

Länsskolnämnden i Örebro län ifrågasätter om det inte på mindre orter kan bli nödvändigt att föra över viss del av den praktiska yrkesorienteringen till början av vårterminen för att undvika en överbelastning av arbetsmarknaden. Även *pedagogisk-psykologiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö* uppmärksammar svårigheterna att få fram tillräckligt antal arbetsplatser, där eleverna verkligen blir omhändertagna av lämpliga handledare och insatta i en meningsfull verksamhet. Institutionen ifrågasätter lämpligheten av att den praktiska yrkesorienteringen skall vara obligatorisk i de fall man på en ort inte kan få fram tillräckligt antal arbetsplatser med handledare eller verksamhet som fyller rimliga krav på lämplighet resp. meningsfullhet.

Förslaget att en särskild praktisk yrkesorientering (»tilläggspryo») skall erbjudas vissa elever har upptagits positivt av flera remissinstanser, däribland *länsskolnämnderna i Kronobergs och Skaraborgs län, lärarhögskolan i Göteborg, TCO* och *Högerns kvinnoförbund*. *Länsskolnämnden i Skaraborgs län* framhåller att denna möjlighet särskilt kommer att tas i anspråk av dels specialklass elever och dels av de elever som avser att gå ut i arbetslivet direkt från årskurs 9.

Socialdemokratiska lärarföreningen i Stockholm samt *Arbetsgruppen för fostran och utbildning inom Socialistisk debatt* avvisar däremot tanken på att förlängd praktisk yrkesorientering skulle få anordnas för vissa elever.

Flera remissinstanser, företrädesvis representerande arbetsmarknadens organisationer, understryker att den förlängda yrkesorienteringen ej får komma att användas som någon sorts korrektionsmedel inom skolan.

Förslaget att studiebesök skall anordnas på arbetsplatser för eleverna i årskurs 8 har fått ett gynnsamt mottagande av remissinstanserna, som anser studiebesöken vara en god metod att ge eleverna dels en viss allmänorientering om yrkeslivet och dels en illustration till skilda ämnen i skolan. Det poängteras dock av *länsskolnämnden i Stockholms län* samt *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* att studiebesöken bör ske i mindre grupper. Vidare framhålls av några remissinstanser att studiebesöken måste organiseras på ett sådant sätt att eleverna får ett reellt utbyte av dem.

Folkpartiets kvinnoförbund undrar emellertid om inte skolöverstyrelsen underskattat de praktiska svårigheterna med att anordna meningsfyllda studiebesök för tusentals elever i årskurserna 8 och 9.

4. Resursbehov och kostnader

4.1 Skolöverstyrelsen

4.1.1 Personal (LÖ s. 58)

Överstyrelsen räknar inte med någon nämnvärd förändring av lärarbehovet på låg- och mellanstadierna.

På högstadiet reduceras behovet av lärare på grund av de föreslagna förändringarna i tillvalssystemet. Totalt sett innebär dock läroplansöversynen enligt överstyrelsens bedömning såvitt gäller behovet av lärare i obligatoriska ämnen och tillvalsämnen på högstadiet, att alla utbildade lärare, som för närvarande tjänstgör inom grundskolan, beräknas kunna beredas tjänst inom den föreslagna organisationens ram. Utbildade lärare kommer sålunda inte att friställas. Däremot innebär förändringarna ett väsentligt mindre behov av icke behöriga lärare, som nu uppehåller tjänster inom grundskolan till följd av den rådande lärarbristen. Vidare minskar behovet att utnyttja lärarna för tilläggstimmar utöver den undervisningskyldighet, som gäller för vederbörande lärarkategori (LÖ s. 62).

Följande tabell visar den av överstyrelsen beräknade förändringen i behovet av undervisningstid i olika ämnen och ämnesgrupper på samtliga stadier i grundskolan omräknat i antal lärartjänster under förutsättning att samtliga resurstimmar används för lärarinsatser.

Ändrat behov av undervisningstid omräknat i antal lärartjänster

Ämne eller ämnesgrupp	Ökat eller minskat behov av undervisningstid, omräknat i antal lärartjänster	
	+	—
Svenska		— 230
Matematik		— 245
Engelska		— 360
Maskinskrivning	+ 540	
Orienteringsämnen		— 310
Musik	+ 290	
Teckning		— 40
Textillsöjd	+ 60	
Trä- och metallslöjd		— 160
Hemkunskap	+ 140	
Barnkunskap	+ 60	
Gymnastik	+ 50	
Tyska		— 185
Franska		— 50
Teknisk orientering		— 260
Handelskunskap		— 185
Verkstadsarbete		— 150
Familje- och socialkunskap		— 35
Yrkesämnen		
9pr		— 10
9tp		— 500
9ht		— 300
9ha (Sv, Hr, Hl, Bf, Av)		— 450
9ha (Ms, Bt, Kt)		— 250
Konst	+ 440	
Teknik	+ 710	
Ekonomi	+ 420	
S u m m a		— 1 010

Överstyrelsen har vid sina beräkningar jämfört lärarbehovet vid fullt utbyggt grundskola dels enligt gällande, dels enligt föreslagen läroplan. Eftersom grundskolan exempelvis i årskurs 9 läsåret 1967/68 omfattar endast 75 % av årskullen elever, blir förändringarna i förhållande till det nuvarande lärarläget i realiteten inte så stora som tablån utvisar. Överstyrelsen nämner som exempel, att antalet tjänstgörande behöriga yrkeslärare den 1 januari 1966 utgjorde endast ca 325.

Överstyrelsen räknar med att lärare i vissa ämnen, som reduceras kraftigt eller som utgår ur läroplanen, skall utnyttjas inom andra tjänstgöringsområden på sätt som framgår av följande sammanställning (LÖ s. 61).

Några lärarkategoriernas tjänstgöringsområden

Lärarkategori	Ämnen som reduceras kraftigt eller som utgår ur läroplanen för grundskolan	Förslag till nya ämnen vid läroplansöversynen
Hushållslärare	Hemkunskap som tillvalsämne på högstadiet 9ht Yrkesämnen i 9ht	Hemkunskap i åk 6 Tillvalsämnet ekonomi
Lärare i teknisk orientering Yrkeslärare	Teknisk orientering Verkstadsarbete Yrkesämnen i 9tp Yrkesämnen i 9pr	Tillvalsämnet teknik Tillvalsämnet teknik
Handelslärare	Yrkesämnen i 9ha (Sv, Hr, Hl, Bf, Av) Handelskunskap	Tillvalsämnet ekonomi Maskinskrivning
Lärare i handelsyrken	Yrkesämnen i 9ha (Ms, Bf, Kt)	Tillvalsämnet ekonomi Maskinskrivning

I fråga om lärare för specialundervisning räknar överstyrelsen med att behovet under de närmaste åren blir oförändrat eller ökar.

Beträffande huvudlärartjänsterna på högstadiet föreslår skolöverstyrelsen att behörighet till två ämnen inom en ämnesgrupp skall ge behörighet till huvudlärarförordnande på arvodestjänst i hela ämnesgruppen. Som motivering för detta förslag anför skolöverstyrelsen bl. a. att huvudlärarens viktigaste uppgift är av allmän metodisk karaktär och att förslaget till ändrade tim- och kursplaner kommer att medföra en ökad samverkan mellan olika lärargrupper.

Överstyrelsen anför att den föreslagna läroplanen medför att arbetsuppgifterna för yrkesvalsläraren i viss mån förändras, men att behovet av befattningshavare med i huvudsak motsvarande uppgifter i stort sett kommer att bli detsamma som i den nuvarande grundskolan. De förändringar, som överstyrelsen avser, orsakas av bl. a. färre tillvalsalternativ, förändrad organisation för praktisk yrkesorientering och elevernas benägenhet att fortsätta studierna efter grundskolan. En tyngdpunktsförskjutning i arbetsuppgifternas placering inom högstadiet kommer att bli nödvändig, varvid de mest omfattande momenten kommer in i de avslutande årskurserna.

Överstyrelsen framhåller att det för vissa arbetsuppgifter, som inte nödvändigtvis behöver utföras av lärare, fordras nya personalkategorier. Läröme-

delskonsulenter (hjälpmedelskonsulenter) har av överstyrelsen tidigare föreslagits för särskilda uppgifter i grundskolan (prop. 1965: 1 bil. 10 s. 227 och prop. 1966: 1 bil. 10 s. 223). Överstyrelsen anser vidare att det, sedan den reviderade läroplanen väl tillämpats någon tid, efter hand bör kunna bli allt vanligare att lärarens arbete kombineras med insatser av annan personal såsom experter, assistenter och biträdespersonal.

Överstyrelsen framhåller att den föreslagna läroplansöversynen medför behov av **fortbildning** av vissa lärarkategorier (LÖ s. 64).

Införandet av *engelska* som obligatoriskt ämne i årskurs 3 kommer att förändra behov av fortbildning för lågstadiets lärare. För att en bedömning skall kunna göras av den erforderliga omfattningen av fortbildningen, måste en kartläggning av småskolläraernas kunskaper i engelska ske. För budgetåret 1968/69 har överstyrelsen tidigare begärt 500 000 kr. för fortbildning i engelska för småskollärare. Skolöverstyrelsen räknar med att samma belopp kommer att krävas för de närmast följande åren.

För undervisning enligt en reviderad kursplan i *matematik* anser överstyrelsen att det krävs fortbildning av såväl klasslärare som ämneslärare. Denna planeras i samarbete med Hermods-NKI och Sveriges radio. Fortbildningskursens stoff beräknas bli fördelat mellan radioprogram, TV-program och korrespondensmaterial.

För att undervisningen i *musik* skall kunna bedrivas enligt den reviderade kursplanens mål och huvudmoment, har överstyrelsen övervägt en rad åtgärder, som enligt överstyrelsen bör inledas eller föreslås under de närmaste åren.

Eftersom flera icke examinerade lärare ännu kan behövas och större timantal kommer att fordras av nu verksamma sådana lärare, finner överstyrelsen det angeläget, att introduktionskurser i musik (högstadiet) anordnas varje år under den närmaste femårsperioden. Efter ca fyra år bör man enligt överstyrelsen kunna bedöma, om denna utbildning skall förlängas ytterligare ett antal år. Överstyrelsen anser vidare att snara åtgärder bör föreslås för att utvidga examinationen av musklärare samt förklarar att i avvaktan på beslut i anledning av 1965 års musikutbildningskommittés betänkande antalet elever inom musklärarytbildningen snarast möjligt bör ökas, speciellt vid konservatorierna i Göteborg och Malmö. Möjligheter till snabb vidareutbildning för behörighet till musklärartjänst på högstadiet bör enligt överstyrelsen öppnas för i första hand följande grupper, nämligen folkskollärare, småskollärare, instrumentalpedagoger (främst pianopedagoger, på vilka ett visst överskott råder) och musikinstruktörer (examinerade från Ingesund, Framnäs och Örebro musikpedagogiska institut). Överstyrelsen finner vidare att åtgärder bör vidtas i ämnesmetodiskt avseende och beträffande läromedel för att göra undervisningen på högstadiet attraktiv för lärarna.

Översynen av kursplanen i musik har även aktualiserat fortbildning inom olika musikaliska verksamhetsområden.

Den fortbildning, som behövs för redan utbildade lärare i teknisk orientering för undervisning i tillvalsämnet *teknik*, bör enligt överstyrelsen främst inriktas på en breddning av lärarnas kompetens till att omfatta flera tekniska områden och bli

praktiskt inriktad. Överstyrelsen förklarar att yrkeslärnarnas fortbildning bör inriktas mot att ge den teoretiska bakgrunden för undervisning i teknik. Överstyrelsen är emellertid inte nu beredd att framlägga definitivt förslag i denna fråga. En noggrann analys av undervisningssituationen i ämnet skall först göras.

Viss utbildning erfordras även av experter, assistenter och biträdespersonal. Överstyrelsen avser att när tillräckliga erfarenheter av den reviderade läroplanen vunnits återkomma med en precisering av arbetsuppgifterna för dessa personal-kategorier och ett förslag till utbildningsprogram för dem.

4.1.2 Lokaler (LÖ s. 66)

Överstyrelsen har med utgångspunkt i den väntade fördelningen av eleverna på olika tillvalsgrupper (s. 22) överslagsmässigt beräknat förändringarna i lokalbehovet.

Överstyrelsen räknar med att lokaltillgången i befintliga högstadieskolor är tillräcklig för den nya läroplanens förverkligande, om i 6- och 7-parallelliga skolor rum för handel inreds för maskinskrivning, ett rum utöver musiksäl delvis används för musik och ämnesrum delvis utnyttjas för teckning.

Kraven på gemenskapsaktiviteter och skolsociala åtgärder har aktualiserat behovet av samlingssal. Överstyrelsen förklarar att det måste anstå till en senare tidpunkt att pröva, om behov föreligger av en sådan lokal i högstadieskolor. Man bör emellertid enligt överstyrelsen inte bortse från att återinförandet av samlings-sal på lokalprogrammet kan bli nödvändigt.

Arbetsättet i de obligatoriska ämnena föreslås bli sådant att lokalerna i stort sett är användbara i sin nuvarande utformning. På högstadiet skall man emellertid, enligt förslaget, mer än nu anordna koncentrationsläsning och samlad undervisning. Detta medför att en viss marginal i fråga om utrymmen måste beräknas. Överstyrelsen förklarar att denna marginal storlek inte kan bestämmas innan fullständigare erfarenheter av undervisningen vunnits och att det därför är för tidigt att göra gällande att den föreslagna läroplanen medför i vissa avseenden minskade lokalbehov, även om det är troligt att så är fallet.

Vidare finner överstyrelsen att en ökad tillgång på utrymme för såväl läromedel som pågående elevarbeten kommer att krävas. Detta gäller generellt för alla ämnen, kanske främst ämnet konst. Överstyrelsen konstaterar även att skolverkstädernas utrustning kommer att delvis bli överflödiga, när man inför undervisning i teknik. Antalet svarvar och fräsar kan minskas och ersättas med billigare utrustning.

Klassrummen i lågstadieskolor samt klassrummen med tillhörande grupprum i mellanstadieskolor är enligt överstyrelsen i sin nuvarande utformning användbara för de nya eller i större utsträckning förekommande aktiviteter, som förutsätts i förslaget. Överstyrelsen framhåller emellertid att ökat behov av utrymme för läromedel och pågående elevarbeten kommer att uppstå även här, bl. a. därför att de timmar i ekonomi, som inte förläggs till hemkunskapslokaler, kan förläggas till andra lärosalar.

Slutligen framhåller överstyrelsen att nu gällande normer för lokalbehov och lokalutformning måste omprövas så snart nya tim- och kursplaner för grundskolan fastställts och tillräcklig erfarenhet vunnits. Lokaltillgången, lokalutformningen och lokalsambandet i befintliga skolor möjliggör visserligen enligt överstyrelsens bedömning genomförandet av läroplanens intentioner. Överstyrelsen framhåller emellertid att det bör undersökas, om sådana förändringar i lokalprogrammet för nya skolbyggnader kan genomföras, som åstadkommer kvalitativa förbättringar och rationaliseringar av undervisningen.

4.1.3 Läromedel (LÖ s. 68)

Läromedelsfrågorna har ägnats stor uppmärksamhet under översynsarbetets gång. Det har därvid gällt dels att överväga frågor rörande läromedlens art och funktion i olika undervisningssituationer och på olika åldersstadier, dels att föreslå och initiera åtgärder som berör produktion, distribution och infogande i det dagliga skolarbetet av ändamålsenliga läromedel. Vissa förberedande åtgärder har vidtagits i anslutning till läroplansöversynen.

I fråga om tillgång och behov av läromedel för undervisningen i grundskolan anför överstyrelsen att det för närvarande föreligger ett rikt utbud av läromedel. Överstyrelsen anser emellertid att en splittring inom enskilda företag på ett stort antal mindre läromedelsprojekt synbarligen betydligt reducerar ett rationellt utnyttjande av företagets personella resurser för en grundligare planering, utprovning och information om större läromedelsystem för centrala områden inom grundskoleundervisningen. I samband härmed konstaterar överstyrelsen att det föreligger betydande svårigheter för skolorna att överblicka, bedöma och göra ett urval ur den rika och brokiga produktionen. Överstyrelsen finner det nödvändigt att man på olika sätt underlättar för skolledare och lärare att skaffa sig information om befintliga och nytillkomna läromedel. Denna information skulle bl. a. kunna meddelas under liknande former som nu tillämpas i fråga om varudeklarationer inom andra områden (VDN). Från skolornas sida måste enligt överstyrelsen ansträngningar göras för att grundligt bedöma läromedlens verkningsätt och för att tillse, att inköpta läromedel utnyttjas i erforderlig utsträckning och på ett effektivt sätt.

Eftersom en individualiserande inriktning av skolarbetet utgör ett karakteristiskt drag i grundskolans pedagogik, har överstyrelsen under de gångna åren efter grundskolestarten avsatt förhållandevis stor del av för ändamålet tillgängliga anslagsmedel och lagt ned ett betydande forsknings- och utvecklingsarbete för att få fram individualiserande läromedel framför allt för undervisningen i grundskolans färdighetsämnen. Väl genomarbetade material- och metodsysteem har därvid redan utprovats eller är under utprovning t. ex. inom ämnesområdena svenska, matematik, engelska och tyska samt maskinskrivning. Att just dessa ämnen ägnats speciell uppmärksamhet beror enligt överstyrelsen främst på att de grundläggande färdigheterna har en avgörande betydelse för elevernas studieframgång och därmed också för deras personlighetsutveckling.

4.1.4 Kostnader (LÖ s. 76)

Överstyrelsen räknar med att de föreslagna förändringarna av läroplanen kommer att medföra en årlig besparing i fråga om kostnader för lärarlöner på ca 43 milj. kr. vid tillämpning av den reviderade läroplanen i samtliga årskurser. Under det läsår, då den föreslagna läroplanen endast tillämpas i årskurserna 1, 4 och 7, räknar dock överstyrelsen med att vissa ökade kostnader uppkommer på grund av förändringar i timplanen på högstadiet för ämnet hemkunskap. Under ifrågasvarande läsår beräknas därför inte någon besparing uppkomma, utan en viss merkostnad kan i stället uppstå.

De inbesparingar som görs i samband med läroplansöversynen bör enligt överstyrelsens mening utnyttjas bl. a. för att förstärka skolans personal- och elevvård.

Överstyrelsen räknar med att utbildningskomplettering i engelska för ca 400 småskollärare per år kostar i runt tal 500 000 kr. Behovet av sådan fortbildning beräknas föreligga minst fem år och kostnaderna uppgår således till sammanlagt lägst 2,5 milj. kr.

För fortbildning av lärare som skall undervisa i matematik räknar överstyrelsen med en materialkostnad på ca 2,2 milj. kr.

Även andra personalkategorier berörs som tidigare nämnts av fortbildning och en del av de inbesparade medlen vid läroplansöversynen uppvägs av kostnader för detta ändamål.

Överstyrelsen räknar inte med att några av läroplansrevisionen betingade kostnader för nya lokaler blir aktuella. Genom att antalet lärartimmar minskar i de flesta ämnen och organisationen blir förenklad torde enligt överstyrelsen tvärtom kostnaderna sannolikt bli förhållandevis något lägre än för närvarande per nybyggd högstadieskola.

Förslaget att endast ett språk skall krävas för inträde i gymnasiala skolformer medför ökade kostnader för undervisning i C-språk på gymnasium och fackskola. Överstyrelsen räknar med att ca 80 skolenheter, vid vilka nu endast förekommer undervisning i ett C-språk, måste anordna undervisning i två C-språk. De ökade kostnaderna härför beräknas till ca 480 000 kr. Det kan också visa sig nödvändigt att elever som måste läsa två nybörjarspråk får viss stödundervisning.

Överstyrelsen förklarar att som ett led i arbetet med införandet av den nya läroplanen för grundskolan måste ingå en omfattande informationsverksamhet och att denna i huvudsak kan bygga på erfarenheterna från informationen kring grundskolans införande. Kostnaderna för denna informationsverksamhet beräknas totalt bli ca 1,2 milj. kr., varav ca 600 000 kr. för det första året och ca 300 000 kr. för vart och ett av de två följande åren.

Överstyrelsen avser att i samband med sina förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1969/70 och därefter återkomma till här behandlade frågor och närmare redovisa de anslagsminskningar och anslagsökningar som följer av den föreslagna läroplansrevisionen.

4.2 Yttranden

4.2.1 Personal

Överstyrelsens beräkningar av hur de föreslagna förändringarna av läroplanen skulle påverka lärarbehovet har i allmänhet godtagits av remissinstanserna utan särskilda kommentarer. *Länsskolnämnderna i Östergötlands och Kronobergs län* påpekar emellertid att de föreslagna delningsbestämmelserna i ämnet slöjd sannolikt kommer att medföra en ökning av behovet av slöjdlärare med 10 % och förändringen av timantalet i ämnet en ökning med ytterligare 20 %. *Statistiska centralbyrån* finner det svårt att bedöma i vilken utsträckning de redovisade beräkningarna ger en rättvisande bild av den förändring i lärarbehovet, som förslaget skulle medföra. *Länsskolnämnden i Stockholms län*, *Sveriges lärarförbund* och *LR* anser att en exakt kartläggning av läroplansöversynens konsekvenser i personalhänseende bör göras.

Överstyrelsens bedömning att alla utbildade lärare, som för närvarande tjänstgör inom grundskolan, skall kunna beredas tjänst inom den föreslagna organisationens ram, kommenteras av flera remissinstanser. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* framhåller att det från samhällets synpunkt är en mycket positiv effekt av läroplansöversynen att behovet minskas av sådana icke behöriga lärare, som nu fullgör tjänst inom grundskolan till följd av lärarbristen. Flera remissinstanser hyser emellertid oro beträffande lärarnas anställningstrygghet. *Sveriges lärarförbund* förutsätter att sådana övergångsarrangemang tillskapas att nu anställda lärare inte blir övertaliga till följd av reformen. Förbundet föreslår att berörda personalorganisationer bereds tillfälle till överläggningar med skolmyndigheterna i denna fråga. *Svenska facklärarförbundet* konstaterar med tillfredsställelse att överstyrelsen i betänkandet fastslagit att alla utbildade lärare kommer att beredas fortsatt tjänstgöring. Beträffande de grupper av lärare, som ej får fortsatt tjänstgöring i grundskolan, föreslår facklärarförbundet att gymnasieingenjörer och gymnasieekonomer, slöjdlärare, lärare i handelsyrken och i tekniska yrkesämnen skall få möjlighet att vidareutbilda sig för tjänst vid fackskola respektive yrkesskola.

Förslaget att behörighet till två ämnen inom en ämnesgrupp skall ge behörighet till huvudlärarförordnande på arvodestjänst i hela ämnesgruppen kritiserar av flera remissinstanser. *Seminarieriet för huslig utbildning i Uppsala* och *Svenska facklärarförbundet* ifrågasätter om det finns lärare som är behöriga i två ämnen inom det estetisk-praktiska ämnesområdet samt avstyrker förslaget. Även *SACO* och *LR* avstyrker förslaget och förklarar att en huvudlärare skall vara ämnesutbildad i varje ämne, i vilket han förordnas som huvudlärare. *Folkskoleseminariet i Karlstad* anser däremot att förslaget innebär en betydelsefull pedagogisk förstärkning av grundskolan.

Beträffande yrkesvals lärarnas ställning och uppgifter framhåller *Arbetsmarknadsstyrelsen* att det torde vara nödvändigt att studie- och yrkesorienteringen i grundskolan så snart som möjligt får en fastare organisation.

Till de synpunkter överstyrelsen anför rörande läromedelskonsulenter, experter, assistenter och biträden ställer sig remissinstanserna genomgående positiva. Särskilt läromedelskonsulentens betydelse betonas av skolstyrelserna. Några remissorgan understryker behovet av personal för skolans elevvård.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Västmanlands och Stockholms län samt lärarhögskolorna i Göteborg och Uppsala och pedagogisk-psykologiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö understryker behovet av fortbildning. *Sveriges lärarförbund* framhåller att överstyrelsens förslag ställer starkt ökade anspråk på fortbildningsinsatser och betonar att ifrågavarande utbildning av berörda lärare måste vara genomförd, när reformen införs. *Länsskolnämnden i Gävleborgs län* understryker att förstärkningen av ämnet musik blir en realitet först när behöriga lärare finns att tillgå i erforderlig omfattning. *Svenska stadsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* framhäver också att kraftfulla åtgärder behövs för att tillgodose behovet av lärare i ämnet musik och påpekar att knappheten på erforderligt utbildad personal inte är begränsad till den reguljära skolan utan även är kännbar vid de kommunala musikskolorna och inom frivillig musikbildningsverksamhet i övrigt.

4.2.2 Lokaler

Många remissinstanser anser att överstyrelsens bedömning att lokaltillgången i befintliga skolor skulle vara i stort sett tillräcklig för införandet av den nya läroplanen är alltför optimistisk. *Folkskoleseminariet i Jönköping* framhåller att den nya läroplanen medför behov av rum för storklassundervisning, samlingsal, centrala förvaringsutrymmen för läromedel, arbetsrum för lärare, studierum för elever, uppehållsrum för elever och utrymmen för klubbverksamhet. Liknande synpunkter framförs av flera andra remissinstanser. *LR* anser att alla skolor, som finns idag och som man beräknar att använda under överskådlig framtid, måste bli föremål för kraftiga ombyggnader om läroplansrevisionen skall kunna föras ut i det praktiska skolarbetet. Även *Skolledarförbundet* och *länsskolnämnden i Västmanlands län* anser att förslaget medför omfattande och kostnadskrävande ändringar i befintliga skollokaler.

Länsskolnämnderna i Kronobergs och Östergötlands län, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet samt Skolledarförbundet anför att nya lokalnormer snarast måste utarbetas med hänsyn både till de skolor som planeras och till nu befintliga skolor. *Lärarhögskolan i Stockholm, pedagogisk-psykologiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö, länsskolnämnderna i Kronobergs och Gävleborgs län, seminarierna för huslig utbildning i Göteborg och Stockholm samt skolstyrelsen i Växjö* betonar behovet av flexibilitet i lokalernas konstruktion. Även *Svenska stadsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* framhåller att skolbyggnandet bör ske på ett sätt som ger goda förutsättningar för framtida anpassning till

nya behov föranledda bl. a. av den pedagogiska utvecklingen. Förbunden påpekar att hänsyn härtill måste tas i den reglering som på statsbidragsbestämmelsernas grund och eljest sker av skolbyggandet.

4.2.3 Läromedel

Remissinstanserna tillmäter genomgående läromedlen stor betydelse för möjligheten att nå de mål, som eftersträvas i grundskolan, och framhåller att ökade insatser för läromedelsproduktion är av väsentlig betydelse. Flera remissinstanser framhåller att det erfordras ett visst mått av central styrning för att inrikta läromedelsproduktionen på angelägna områden och för att åstadkomma ett önskvärt samarbete mellan olika läromedelsproducenter. Härigenom bedöms också möjligheterna att ta vara på de kontinuerliga resultaten av utvecklingsarbetet bli bättre.

Behovet av information rörande läromedel har uppmärksamrats särskilt av skolstyrelserna. *Skolstyrelserna i Boden, Uppsala, Ljusnarsberg, Emmaboda och Oland* vittnar om att betydande svårigheter föreligger att överblicka, bedöma och göra ett urval ur läromedelsproduktionen. Även *statens läroboksnämnd* finner det nödvändigt att man på olika sätt underlättar för skollärdare och lärare att informera sig om befintliga och nytillkomna läromedel och anser att en varudeklaration kan vara av värde.

4.2.4 Kostnader

Några remissinstanser, bl. a. *länsskolnämnden i Kronobergs län, skolstyrelserna i Partille och Markaryd* samt *Sveriges lantbruksförbund* framhåller beträffande överstyrelsens kostnadsberäkningar att samtliga kostnader på grund av de i förslaget förordade förändringarna borde ha beräknats och redovisats. *Samhällsvetenskapliga fakulteten vid Lunds universitet* är ej övertygad om att de avsedda besparingarna verkligen kommer till stånd. Fakulteten framhåller bl. a. att den nya läroplanen kan medföra ökade kostnader för den gymnasiala och postgymnasiala utbildningen.

Länsskolnämnden i Kronobergs län nämner att flera kommuner uttalat stor oro över att förslaget skall innebära statliga besparingar genom minskat lärarbehov men kommunala utgiftsökningar genom krav på ändringar av vissa lokaler, behov av nya läromedel, nya insatser för arbetstrivseln i skolorna, elevvården, utökad icke statsbidragsberättigad personal etc. Nämnden finner kommunernas oro förklarlig och tillstyrker i likhet med bl. a. *statskontoret, länsskolnämnderna i Uppsala, Östergötlands, Skaraborgs, Västmanlands och Gävleborgs län* samt *Svenska stadsförbundet* och *Svenska kommunförbundet* förslaget att statsbidragsreglerna omarbetas så att rationalisering och kostnadsbesparande åtgärder främjas utan att huvudmännen gör förluster i statsbidrag. Även *länsskolnämnden i Malmöhus län* anför att statsbidragsreglerna måste ändras om reformen skall kunna verka engagerande på kommunerna.

Länsskolnämnderna i Skaraborgs och Stockholms län, seminariet för huslig utbildning i Göteborg och LO tillstyrker att den rationaliseringsvinst som görs i samband med läroplansöversynen används för att förstärka de faktorer, som är av avgörande betydelse för skolväsendets kvalitativa utveckling, och för bl. a. elev- och personalvård.

5. Övergången till den reviderade läroplanen

5.1 Skolöverstyrelsen

Övergången till den reviderade läroplanen för grundskolan föreslås ske läsåret 1970/71 i årskurserna 1, 4 och 7 i samtliga kommuner i riket. Den bör enligt överstyrelsen därefter genomföras successivt i årskurserna 2, 5 och 8 läsåret 1971/72 och i årskurserna 3, 6 och 9 läsåret 1972/73 (LÖ s. 80).

Vissa mindre förändringar i läroplanen bör enligt överstyrelsen kunna få genomföras tidigare än den reguljära tidsplanen innebär. Sålunda finner överstyrelsen att undervisning i engelska i årskurs 3 med länskolnämndens medgivande bör kunna få införas så snart behöriga lärare i ämnet finns att tillgå vid ifrågakommande skolenhet. Undervisningstiden för ämnet svenska minskas därvid med två veckotimmar. Undervisning i slöjd enligt den föreslagna kursplanen bör enligt överstyrelsen få påbörjas även i årskurs 3 läsåret 1970/71.

Den ändrade dispositionen av tiden för undervisning i hemkunskap på högstadiet innebär, att den omplaceras från årskurs 7 till årskurserna 8 och 9. Detta medför vissa personalproblem under det första övergångsåret. Lärarna i husligt arbete beräknas visserligen kunna bestrida ungefär hälften av undervisningen i tillvalsämnet ekonomi i årskurs 7, men detta kan inte förhindra, att de kommer att fordras i mindre utsträckning för undervisningen i årskursen under läsåret 1970/71 än under läsåren 1969/70 och 1971/72. Om man inte kan bereda behöriga hushållslärare undervisning på högstadiet under detta första läsår, måste respektive skolstyrelse i samråd med vederbörande lärare överväga annan lärartjänstgöring. Överstyrelsen finner det lämpligt att i första hand införa obligatorisk undervisning i hemkunskap i årskurs 6 under en veckotimme med motsvarande minskning av tiden för undervisningen i slöjd. Vidare anser överstyrelsen att annan tjänstgöring bör kunna ifrågakomma, t. ex. i form av lärarmedverkan i samhällskunskap och textilslöjd eller pedagogiskt utvecklingsarbete, om vederbörande lärare samtycker därtill. Möjligheterna till fyllnadstjänstgöring i andra skolformer bör enligt överstyrelsen utnyttjas, där så anses lämpligt.

Under läsåren 1970/71 och 1971/72 ökar tillfälligtvis lärarbehovet i tekniska och merkantila ämnen på högstadiet. Överstyrelsen anför att försiktighet med nyanställning av lärare bör iaktas under denna period.

5.2 Yttranden

Flertalet remissinstanser har inte något att erinra mot förslaget att övergången till den reviderade läroplanen skall ske successivt med början läsåret 1970/71 i årskurserna 1, 4 och 7. *Lärarhögskolan i Stockholm* anser emellertid att åtskilligt återstår att utreda, utpröva och förbereda innan idéerna bakom förslaget på ett meningsfullt sätt kan realiseras och föreslår att

genomförandet uppskjuts till en senare tidpunkt. Lärarhögskolan uttalar också att en övergång till sammanhållen undervisning i klass 9 ej bör göras förrän effekten därav kan överblickas. Även *lärarhögskolan i Uppsala* föreslår att försöksverksamhet anordnas och utvärderas innan en ny läroplan börjar tillämpas.

Länsskolnämnderna i Kronobergs, Malmöhus, Skaraborgs och Västernorrlands län anser att kommun bör kunna få tillstånd att övergå redan från och med höstterminen 1969 till att använda den nya läroplanen.

Länsskolnämnden i Kronobergs län förutsätter att läromedel hinner produceras i tillräcklig omfattning till övergången. *Länsskolnämnden i Östergötlands län* anser att tidpunkten för tillämpningen av den reviderade läroplanen bör bli beroende av tillgången på läromedel och lokaler. Flera *skolstyrelser* betonar att tillgången på lokaler, läromedel och utbildad personal utgör en förutsättning för övergången. Även *läroboksnämnden* understryker att ett av villkoren för en övergång till den reviderade läroplanen enligt det föreslagna tidsschemat är att erforderliga läroböcker hunnit framställas.

Länsskolnämnderna i Stockholms, Skaraborgs, Gävleborgs och Västernorrlands län tillstyrker förslaget att vissa mindre förändringar i läroplanen skall kunna få genomföras tidigare än den reguljära tidsplanen medger.

Betydelsen av information inför de kommande förändringarna understryks av bl. a. *länsskolnämnderna i Östergötlands, Kronobergs, Malmöhus, Skaraborgs, Västmanlands och Gävleborgs län, psykologisk-pedagogiska institutionen vid lärarhögskolan i Malmö, folkskoleseminarierna i Falun, Jönköping, Kalmar, Karlstad och Luleå, seminariet för huslig utbildning i Umeå, arbetsmarknadsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, Svenska facklärarförbundet och SSU.*

De speciella övergångsåtgärder som överstyrelsen föreslagit beträffande vissa ämnen har av de remissinstanser som yttrat sig häröver i huvudsak lämnats utan erinran.

6. Departementschefen

6.1 Inledning

En grundläggande princip för omdaning av det svenska skolväsendet har varit och är strävan att stärka demokratin och skapa ökad jämlikhet i samhället. Det är självfallet att huvuduppgiften för ett reformarbete med detta sociala syfte måste vara utformningen av den skola som är avsedd för alla. I prop. 1950: 70 angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling stod den obligatoriska skolan också i centrum. Denna skola skulle ha till uppgift att utjämna olikheter mellan samhällsgrupper och att hjälpa varje ung människa oberoende av social startpunkt i livet att utveckla sin personlighet, sina individuella anlag och intressen. Dåvarande departementschefen framhöll att ett sådant syfte icke är förenligt med ett vare sig öppet eller förtäckt parallellskolsystem. Den till nio år förlängda skolplikten borde fullgöras inom en för alla barn och ungdomar gemensam skola, en enhetsskola.

Den närmare organisationen av denna enhetsskola gjordes i 1950 års principbeslut beroende av erfarenheterna av försöksverksamhet som bedömdes komma att pågå under hela 1950-talet. Redan från början utformades enhetsskolans låg- och mellanstadier som helt sammanhållna medan högstadiet under försöksverksamheten blev förhållandevis starkt differentierat redan fr. o. m. årskurs 7 och i årskurs 9 linjeuppdelat. Inslagen av förberedande yrkesutbildning inriktad på speciella yrken var avsevärda. Den relativt starka differentieringen kom också att betonas genom den praktiska tillämpningen under försökstiden då differentieringsåtgärder av organisatorisk karaktär dominerade.

På grundval av prop. 1962: 54 angående reformering av den obligatoriska skolan m. m. fattades år 1962 beslut om det definitiva införandet av en nioårig obligatorisk skola som fick namnet grundskola. Denna avviker på avgörande punkter från enhetsskolan under försökstiden. Differentieringen är väsentligt svagare. Kärnan av gemensamma ämnen har ökat och eleverna i årskurserna 7 och 8 hålls samlade i så långt möjligt oförändrade klasser från mellanstadiet. Den relativt långtgående specialiseringen under försöken med enhetsskola, främst i form av den på skilda yrken inriktade förberedande utbildningen i årskurs 9 har ersatts med en mer orienterande utbildning med sikte på ett antal breda yrkesområden. Den sista årskursen är dock indelad i nio olika linjer, varav fem är allmänt utformade och fyra mer yrkesinriktade. Samtidigt fastslogs den för grundskolan fundamentala principen om det fria valet av studieväg. Denna princip uttrycker den inte minst på sociala skäl grundade uppfattningen att föräldrarna i samråd med eleven skall få bestämma studievägen med hänsyn till elevens intressen och anlag.

I samband med de olika reformbesluten under de senaste decennierna har betonats att arbetet med skolans successiva utveckling och förnyelse ständigt måste fortsättas. Det av 1946 års skolkommision framförda kravet på en fortskridande

skolreform har samma tyngd i dag som det hade år 1950 och år 1962. Detta är utgångspunkten för det utredningsarbete som skolöverstyrelsen bedrivit och som lett fram till överstyrelsens förslag till revidering av grundskolans läroplan. Förslaget syftar inte till någon ändring av målsättningen. Vad det gäller är att på grundval av vunna praktiska erfarenheter under de gånga åren bättre anpassa utformningen till målsättningen. De förändringar jag i det följande med utgångspunkt i skolöverstyrelsens förslag förordar innebär att grundskolan blir en i allt väsentligt sammanhål- len skola av allmän karaktär. Reformen blir därmed ett viktigt led i strävandena att förverkliga kravet på demokrati och jämlikhet i samhället.

6.2 Skolans trivsel- och arbetsförhållanden

Skolöverstyrelsens förslag till revidering av grundskolans läroplan inleds med överväganden rörande skolans trivsel- och arbetsförhållanden. Även om detta avsnitt i stort sett endast redovisar allmänna överväganden, anser jag det äga en central betydelse. Vid remissbehandlingen av förslaget har också frågorna om arbets- trivseln, demokratin och elevvården i skolorna rönt mycket stor uppmärksamhet. Genomgående anser man en lösning av dessa frågor vara en förutsättning för att uppnå skolans mål. I avsnittet redovisas med utgångspunkt i den gällande läropla- nens mål och riktlinjer synpunkter på skolan som arbetsplats för lärare och elever. Samarbete mellan olika kategorier i skolan, elevvård, elevansvar och aktiv elev- medverkan i skolans verksamhet är några betydelsefulla frågor som behandlas i detta avsnitt och som bildar en viktig del av underlaget för den efterföljande läro- plansöversynen.

Beträffande de olika delfrågor som överstyrelsen tar upp i detta avsnitt, såsom anordningar för att förbättra lärarnas arbetssituation, uppbyggandet av en funge- rande elevdemokrati, ökade insatser för elevvård, bl. a. genom klassföreståndarens medverkan, gäller att dessa frågor inte kan lösas tillfredsställande utan noggranna analyser och härpå grundade försök. Inom överstyrelsen pågår arbete som i huvud- sak omfattar dessa spörsmål. Kungl. Maj:t har på mitt förslag den 17 maj 1968 meddelat riktlinjer för det fortsatta arbetet härmed. Beslutet fogas såsom bilaga till statsrådsprotokollet i detta ärende.

I dessa riktlinjer framhålls att skolan bör, för att eleverna skall kunna utvecklas till ansvarstagande och samarbete, genom sina arbetsformer och sin organisation fungera som ett demokratiskt samhälle. Vidare understryks att individens mognad till en fri, självständig och harmonisk människa förutsätter en positiv elevvård. Bland de arbetsuppgifter som innefattas i nyssnämnda riktlinjer bör i första hand nämnas arbetssituationen och arbetstrivseln i skolan varmed avses inte bara beteen- deproblem utan också den inställning som elever, föräldrar, lärare och övrig per- sonal i skolan samt de lokala skolmyndigheterna har till skolans mål, arbetsformer, kursinnehåll och yttre organisation. I nära sammanhang härmed står de problem som rör skoldemokrati och elevernas medansvar och medinflytande. Häri ingår frågan om formerna för elevernas inflytande vid val av arbetsstoff, arbetsmaterial

och arbetsmetoder samt vid planläggningen av arbetet. Att nå fram till en uppfattning om hur dessa problem bör lösas och att med framgång vidta praktiska åtgärder i detta syfte är en svår uppgift. Därför understryks i riktlinjerna att överstyrelsens kartläggning och analysarbete måste kompletteras med och underbyggas av forsknings- och utvecklingsarbete.

Jag vill här betona den stora betydelse som jag tillmäter dessa frågor och skolöverstyrelsens arbete på att förverkliga skolans mål i detta avseende. Det bör framhållas att frågorna om arbetstrivsel, elevvård och skoldemokrati inte bara gäller förutsättningar för skolans verksamhet utan därutöver i sig själva utgör viktiga målsättningsfrågor. Det måste nämligen anses oundgängligt för skolan att inom sin egen verksamhet förverkliga de grundläggande värden som ligger i begreppen arbetstrivsel, demokrati, ansvarstagande och samarbete om skolan skall lyckas med att tjäna samhällets utveckling i överensstämmelse med dessa värden. Det är sålunda med hänsyn både till skolans möjligheter att bedriva sin verksamhet på ett effektivt och resultatgivande sätt och till dess möjligheter att förverkliga sin allmänna målsättning betydelsefullt att arbetet rörande de frågor jag här berört ges hög prioritet. Med hänsyn härtill har det i riktlinjerna för skolöverstyrelsens utredningsarbete på ifrågavarande område förutsatts att man utnyttjar de resurser i form av pedagogiska institutioner, försöksskolor m. m. som står till buds för att skapa erforderligt underlag för ett praktiskt konstruktivt handlande.

6.3 Reviderad läroplan för grundskolan

Jag övergår nu till att behandla de konkreta förslag till revidering av grundskolans läroplan som skolöverstyrelsen lagt fram. För sammanhangets skull kommer jag därvid att redovisa mina ställningstaganden även till vissa av överstyrelsens förslag, vilka inte erfordrar beslut av riksdagen. Överstyrelsens förslag gäller, förutom åtgärder som rör lärostoff och arbetsformer, dels omfattningen av den obligatoriska undervisningen och utformningen av tillvalssystemet på högstadiet, dels avvägningen mellan olika ämnesgrupper. Förslaget grundar sig på erfarenheterna av grundskolan under den tid som gått sedan beslutet om grundskolereformen fattades år 1962. Det råder i det närmaste fullständig enighet om att dessa erfarenheter, förstärkta av utvecklingen i de frivilliga skolformerna, ger anledning till omprövning av den form som genom 1962 års beslut gavs åt grundskolan. Det finns skäl att understryka att det väsentligen är fråga om en omprövning av formen, inte av de mål och riktlinjer, som innefattas i detta beslut. Såsom överstyrelsen framhåller bör tvärtom dessa mål och riktlinjer bilda den ram inom vilken den nu aktuella revideringen av läroplanen företas.

Den gällande läroplanen för grundskolan bygger på de grundläggande principerna om det fria tillvalet och om den sammanhållna klassen. Den enskilde elevens särart skall respekteras och varje elev skall ges möjlighet att utveckla sina individuella intressen och anlag. Samtidigt utgör strävandena att skapa gemenskap och sammanhållning och härigenom vidga den gemensamma referensramen ett centralt

mål i 1962 års skolreform. De båda huvudprinciper som här antytts och som har sin motsvarighet i de principer som är vägledande för det pedagogiska arbetet i grundskolan syftar till utveckling av eleverna dels som enskilda individer, dels som människor i en social gemenskap.

Vad den gångna tiden har visat är att de yttre anordningar i form av tillvalsmöjligheter och andra differentieringsanordningar som tillskapats i individualiserings syfte inte i den form de fått kommit att svara mot önskemålen. Den redogörelse som skolöverstyrelsen lämnat för utfallet av elevernas val av tillvalsgrupper och linjer hittills visar att en huvudpart av eleverna inriktat sitt val på de teoretiska studiealternativen medan övriga alternativ efterfrågats i liten utsträckning. Denna utveckling har inneburit att den obligatoriska skolans karaktär av en för alla gemensam skola förstärkts. Samtidigt har högstadiets tillvals- och linjeuppbyggnad kommit att framstå såsom mer splittrad och därigenom även blivit mer resurskrävande än vad som betingas av föreliggande behov och önskemål.

Den nu aktuella revisionen av grundskolans läroplan är sålunda i hög grad ett högstadieproblem. Några förslag om genomgripande organisatoriska förändringar på låg- och mellanstadierna förs däremot inte fram. Dessa stadier berörs emellertid av överstyrelsens omprövning av avvägningen mellan olika ämnen, en fråga som jag återkommer till i samband med behandlingen av timplanen.

Redan i diskussionen kring 1962 års grundskolebeslut höjdes röster för ett mer sammanhållet högstadium än vad skolberedningen hade föreslagit. Dåvarande departementschefen uttalade att även om de principiella grunderna för högstadiets utformning gav stöd åt önskemålen om en starkare sammanhållning av stadiet fann han detta av pedagogiska skäl inte genomförbart vid den tidpunkten. Det bedömdes dock inte osannolikt att utvecklingen skulle komma att leda till att vissa tillval och linjer blev ianspråktagna i endast begränsad utsträckning, vilket i sinom tid kunde ge anledning till översyn av läroplanen.

Utvecklingen har gått i den riktning som detta uttalande förutskickade och den revidering av grundskolans läroplan som nu är aktuell gäller därför i hög grad frågan om en mer sammanhållen lärogång på högstadiet.

Överstyrelsens förslag om slopande av linjedelningen i årskurs 9 innebär att ämnena svenska, matematik och gymnastik samt orienteringsämnen och estetisk-praktiska ämnen ges samma omfattning och innehåll för alla elever. Samtidigt föreslås att engelska, som f. n. är tillvalsämne i årskurserna 8 och 9, blir obligatoriskt ämne, ehuru med två alternativa kurser på högstadiet.

Jag finner skolöverstyrelsens förslag utgöra ett av utvecklingen och grundskolans allmänna målsättning logiskt betingat steg och tillstyrker liksom praktiskt taget alla remissinstanser att högstadiet ombildas till ett i huvudsak sammanhållet stadium i alla årskurser.

Den fråga som utvecklingen och ställningstagandet för ett mer sammanhållet högstadium aktualiserar är om konstruktionen med tillval bör behållas. Det fria tillvalet har det klart positiva syftet att ge den enskilde eleven möjligheter att tillvara sina intressen och anlag. Detta syfte har också den individualiserade undervisningen

inom klassens ram. Utvecklingen under åren efter grundskolereformen kan sägas ha inneburit att det fria tillvalet och därmed individualisering genom yttre anordningar minskat i betydelse, medan de pedagogiska åtgärderna fått ökad vikt och genom förbättrade hjälpmedel och lärarutbildning större genomslagskraft. I den mån sistnämnda åtgärder inte anses tillräckliga för att tillgodose kraven på individualisering kan det bedömas pedagogiskt nödvändigt att behålla ett tillvalssystem. Oberoende härav kan emellertid argument anföras till förmån för att inom timplanen bereda ett visst utrymme för fritt valda, intressestyrda aktiviteter, som inte kan tillgodoses genom individualisering inom de ämnen som är gemensamma för alla elever. Skolöverstyrelsen har för sin del tagit fasta på båda dessa skäl när man funnit att eleverna alltjämt bör erbjudas ett fritt val av tillvalsämnen, nämligen alternativt ett andra främmande språk (B-språk), konst, teknik eller ekonomi.

För egen del är jag av samma uppfattning som skolöverstyrelsen vad gäller den allmänt positiva värderingen av ett utrymme för fritt tillval. Ett stort antal remissinstanser har emellertid uttryckt tvekan om det föreslagna tillvalssystemet kommer att fungera på det sätt överstyrelsen räknat med. De motiveringar skolöverstyrelsen anför för vart och ett av tillvalen finner remissinstanserna visserligen i regel bärande men framhåller samtidigt i många fall att tillvalen representerar intresseinriktningar som ingalunda utesluter varandra. Särskilt anser man att valet mellan B-språk och något av de tre andra alternativen för ett stort antal elever kommer att bli mycket svårt. Skolöverstyrelsen har för att underlätta detta val förutsatt att alla tillvalsalternativ skall ge likvärdig behörighet vid ansökan om inträde i gymnasial skola. Detta innebär en ändring i gällande bestämmelser enligt vilka krävs studier i engelska och B-språk i grundskolan för behörighet att intas till humanistisk, samhällsvetenskaplig och ekonomisk studieväg i gymnasiet samt språklig gren av fackskolans sociala linje. Många remissinstanser finner det likväl sannolikt att B-språk kommer att bli det helt dominerande alternativet varigenom också i många högstadiedområden möjligheterna att utnyttja övriga tillvalsmöjligheter blir mycket begränsade för återstoden av elevunderlaget. Indikationer på en sådan utveckling föreligger i elevernas språktillval på nuvarande högstadium, där i årskurs 7 över och i årskurs 8 nära 80 % av eleverna väljer tillvalsalternativ med B-språk, medan skolöverstyrelsen i dessa årskurser i det föreslagna tillvalssystemet räknar med 55 % resp. 60 %.

Åtskilliga remissinstanser anser att relativt snart praktiskt taget alla elever kommer att välja B-språk. Några, bl. a. LO och TCO, drar härav slutsatsen att B-språk bör göras obligatoriskt.

Överväger man att göra B-språket obligatoriskt inställer sig frågan om man kan genomföra undervisning i B-språk med sammanhållna klasser eller om man måste differentiera undervisningen organisatoriskt på en lättare och en svårare kurs. De bedömningar som redovisats av vissa remissinstanser och som har stöd även i skolöverstyrelsens bedömning av de pedagogiska svårigheterna att anordna obligatorisk B-språkundervisning leder till slutsatsen att en kursdifferentiering och en häremot svarande organisatorisk differentiering tills vidare är nödvändig. En sådan

anordning förutsätts f. ö. redan beträffande ämnet engelska när detta nu föreslås bli obligatoriskt ämne. I själva verket får man räkna med att en differentiering blir nödvändig även om B-språket utgör tillvalsämne, med hänsyn till den stora andel av eleverna som kan antas välja B-språk.

Det är emellertid osäkert om införande av två kurser i B-språk skapar en så gynnsam pedagogisk situation att B-språk kan läsas obligatoriskt. Skolöverstyrelsen ställer sig tveksam. Ännu förfogar inte skolan över sådana metoder och läromedel som behövs för att undervisning i B-språk av hela eller i stort sett hela årskullen skall bli framgångsrik. Ett intensivt pedagogiskt utvecklingsarbete har emellertid igångsatts. Inom en inte alltför avlägsen framtid bör därför finnas utarbetade metoder och material som gör det möjligt införa obligatorisk undervisning i B-språk om elevernas val motiverar detta.

Såsom jag tidigare framhållit finns anledning att även i en mycket starkt sammanhållen grundskola erbjuda eleverna ett utrymme för fritt valda, intressestyrda aktiviteter. Valet av sådan aktivitet bör dock av skäl som framgått i det föregående även vara möjligt förena med val av B-språk.

Med hänvisning till det anförda förordar jag att på högstadiet läroplanen utformas så att eleverna erbjuds ett tillval med den uppbyggnad skolöverstyrelsen föreslagit, dvs. val av ett av ämnena B-språk, konst, teknik eller ekonomi, samt att därjämte inom timplanen bereds utrymme för ett ytterligare val, som jag vill benämna fritt valt arbete. Genom en sådan anordning blir det alltså möjligt för en elev att kombinera t. ex. val av B-språk med aktiviteter inom andra valfria områden. Vidare säkerställer konstruktionen med fritt valt arbete att det, oavsett vilken utveckling som sker i fråga om de av skolöverstyrelsen föreslagna tillvalen, alltid kommer att finnas möjlighet till intressestyrda val i grundskolan. Jag tillstyrker skolöverstyrelsens förslag att alla tillvalsalternativ skall ge likvärdig behörighet vid ansökan om inträde i gymnasial skola. Denna förändring utgör en mycket betydelsefull del av den nu aktuella reformen och är ett av uttrycken för strävandena att skapa jämlikhet inom skolväsendet.

Det är angeläget att det fritt valda arbetet verkligen får en klar anknytning till elevernas intressen och inte utformas så att synpunkter rörande tillvalets betydelse för framtida studie- och yrkesambitioner får ett avgörande inflytande. Detta bör markeras bl. a. genom att särskilt betyg inte ges i det fritt valda arbetet. Vidare bör den för detta arbete avsedda tiden inte få användas för kompletterande undervisning i övriga ämnen. Jag räknar med att det kommer att finnas utrymme för många skiftande elevaktiviteter inom ramen för de resurser som ställs till förfogande. Det fritt valda arbetet bör kunna bedrivas i grupper sammansatta av elever från högstadiets alla årskurser och klasser. De kommunala skolstyrelserna bör — efter samråd med personal och elever — få fritt utforma dessa aktiviteter. Det torde inte bli ovanligt att dessa aktiviteter rymms inom det praktiskt-estetiska ämnesområdet. Skolöverstyrelsen bör stå kommunerna till tjänst med lämpliga förslag. I fråga om motiven för anordningen med fritt valt arbete vill jag ytterligare hänvisa dels till vad jag tidigare anfört beträffande skolans trivsel- och arbetsför-

hållanden, dels till vad skolöverstyrelsen anfört om vikten av att eleverna får stimulans till intressanta och utvecklingsfrämjande fritidsaktiviteter och om betydelsen av att engagera eleverna för skolans verksamhet.

Vilket timplanemässigt utrymme som skall ges tillvalen beror av den bedömning som man gör av skolöverstyrelsens förslag till avvägning mellan olika ämnesgrupper och ämnen. Jag övergår därför till att behandla denna fråga vilken nära sammanhänger med timplanens konstruktion.

I fråga om *lågstadiet* föreslår skolöverstyrelsen att ämnet engelska införs med 2 veckotimmar i årskurs 3 och att antalet veckotimmar i ämnet svenska minskas med 2. För *mellanstadiets* del består de föreslagna förändringarna i att undervisningstiden i ämnet slöjd ökar med 1 veckotimme och att ämnet hemkunskap införs obligatoriskt på mellanstadiet med 1 veckotimme i årskurs 6. Samtidigt föreslås att undervisningstiden i ämnena svenska och engelska minskar för vardera ämnet 1 veckotimme. Slutligen skall alla elever få del av undervisningen i såväl textil- som trä- och metallslöjd.

Vid grundskolereformen 1962 infördes engelska som obligatoriskt främmande språk i årskurs 4. Dåvarande departementschefen uttalade därvid bl. a. att försök med engelska borde kunna anordnas i tidigare årskurser (prop. 1962: 54, s. 271). Sådan försöksverksamhet har även ägt rum och gett goda erfarenheter. I likhet med remissinstanserna ser jag ett betydande värde i att undervisningen i främmande språk påbörjas redan på lågstadiet och att alla barn och ungdomar härigenom och genom att engelska blir obligatoriskt ämne på högstadiet kommer att kunna erbjudas en gedigen undervisning i engelska i grundskolan. Jag tillstyrker därför överstyrelsens förslag beträffande undervisningen i engelska på låg- och mellanstadiet. Till frågan om påbörjande av engelska ännu tidigare än i årskurs 3 återkommer jag i senare sammanhang.

Flera remissinstanser har vänt sig mot den av överstyrelsen föreslagna minskningen av utrymmet för ämnet svenska. För egen del finner jag att samspelet mellan undervisningen i svenska och t. ex. orienteringsämnen gör frågan om utrymmet på timplanen något mindre betydelsefull nu än tidigare. Jag anser likväl att ämnet svenska bör få ett i förhållande till skolöverstyrelsens förslag något ökat utrymme och räknar därför med att för svenska alltså skall disponeras 26 veckotimmar på mellanstadiet.

Införandet av ämnet hemkunskap i årskurs 6 har mötts av blandade reaktioner. Flera remissinstanser har pekat på att vissa moment av det föreslagna ämnet redan täcks av undervisningen i samhällskunskap. Redan genom 1962 års grundskolereform fick ämnet hemkunskap en förbättrad ställning. Enligt min mening bör ämnet även nu få ökat utrymme på timplanen. Bl. a. ekonomiska och organisatoriska skäl talar emellertid för att denna förstärkning bör göras på högstadiet. Jag återkommer härtil i det följande.

Skolöverstyrelsens förslag om att ge alla elever samma undervisning i ämnet slöjd har mottagits positivt liksom den föreslagna timentalsförstärkningen. Jag ansluter mig till skolöverstyrelsens förslag. Till frågan om vilka delningsbestämmelser som skall gälla framdeles återkommer jag i det följande.

Skolöverstyrelsens förslag i fråga om *högstadiet* innebär som tidigare framhållits en stark förskjutning till ökad grad av gemensamhet i utbildningen främst i och med att linjedelningen slopas. En vidgning av den estetiska ämnesgruppens utrymme föreslås medan å andra sidan utrymmet på timplanen minskar för orienteringsämnena.

Jag har i det föregående framhållit vikten av att inom den obligatoriska skolan ge ett inte obetydligt utrymme för intresseanknutna elevaktiviteter. Min lösning innebär att eleverna dels skall ha att välja mellan vissa i timplanen angivna tillval, nämligen de av skolöverstyrelsen föreslagna B-språken — med två kurser — samt ekonomi, konst och teknik, dels skall ges möjligheter till fritt valt arbete. För att det senare skall framstå som meningsfullt för både elev och skola och för att en ändamålsenlig organisation skall kunna anordnas bör utrymmet för det fritt valda arbetet inte sättas lägre än till 2 veckotimmar per årskurs. Även om flera skäl skulle kunna tala för att gå ännu längre anser jag att man bör avvakta erfarenheter av den förordade verksamheten innan frågan om ytterligare utrymme för ändamålet tas upp.

Mitt förslag om fritt valt arbete med sammanlagt 6 veckotimmar på *högstadiet* innebär att, om tiden för de obligatoriska ämnena inte ändras, 8 veckotimmar skulle återstå av det utrymme på timplanen som skolöverstyrelsen räknat med för tillval. Detta utrymme torde vara allt för knappt tilltaget bl. a. därför att man vid avvägningen av utrymmet för tillvalsämnen måste ta hänsyn till att ett av dessa ämnen skall vara ett nytt främmande språk. Å andra sidan bör man i så liten omfattning som möjligt göra ingrepp i de av överstyrelsen föreslagna gemensamma ämnena. Med beaktande av dessa omständigheter har jag stannat för att tillvalsämnena bör ges ett utrymme av 11 veckotimmar, fördelade på resp. årskurser med 4, 3 och 4 veckotimmar. På vilket sätt detta skall realiseras framgår av mina förslag i det följande. Mitt ställningstagande leder till att kärnan av för alla elever gemensamma ämnen kommer att omfatta 88 mot f. n. 71 av *högstadiets* 105 veckotimmar.

Som nyss nämnts innebär skolöverstyrelsens förslag en väsentlig förstärkning av de estetiskt-praktiska ämnenas ställning. Det är glädjande att läroplansöversynen har gett möjlighet att tillmötesgå önskemålet om ökat utrymme för dessa ämnen. Jag tillstyrker skolöverstyrelsens förslag om att teckning, slöjd och musik skall vara obligatoriska på *högstadiet* liksom den av skolöverstyrelsen föreslagna timtalsökningen för ämnena hemkunskap och gymnastik. Beträffande ämnet musik har tvekan uttalats av flera remissinstanser om den föreslagna förstärkningen, varvid man har hänvisat dels till bristen på behöriga lärare, dels till att endast en mindre andel av eleverna valt musik på nuvarande *högstadium*. För egen del ansluter jag mig till skolöverstyrelsens uppfattning att musik utgör en viktig del av den för samtliga elever gemensamma undervisningen på *högstadiet*. I fråga om omfattningen av den obligatoriska musikundervisningen räknar jag med att ämnet bör ha sammanlagt 3 veckotimmar, varav 2 veckotimmar i årskurs 7. Tveksamhet kan råda om den lämpliga förläggningen av återstående veckotimme. För en förläggning till årskurs 8 talar bl. a. det förhållandet att man härigenom inte får något

avbrott i den i årskurs 7 påbörjade undervisningen, för en förläggning i årskurs 9 erfarenheterna att elevernas intresse för att aktivt utöva musik är större i denna årskurs. Det ankommer på Kungl. Maj:t att fatta beslut i denna fråga. Jag vill i detta sammanhang också uttala att jag — i avvaktan på ställningstagande till musikutbildningskommitténs betänkande — räknar med oförändrade regler för den frivilliga undervisningen i körsång, solosång och instrumentalmusik.

F. n. väljer närmare 1/4 av eleverna i årskurs 7 och 8 maskinskrivning. Skolöverstyrelsen har föreslagit en anordning med obligatorisk undervisning i maskinskrivning i årskurs 7 och att vissa lärartimmar ställs till förfogande för detta ämne i årskurs 8 och 9. Det intresse för ämnet som har kunnat konstateras bland eleverna bör enligt min mening i första hand tillgodoses inom ramen för fritt valt arbete. Därutöver bör resurser ställas till förfogande för att säkra en fortsatt färdighetsträning i årskurs 8 och 9 för elever som i årskurs 7 inom ramen för fritt valt arbete skaffat sig de grundläggande kunskaperna. Sammanlagt 2 lärartimmar bör på högstadiet anslås för den fortsatta undervisningen.

Flera remissinstanser har uttryckt oro för den minskning av veckotimtalet som skett för orienteringsämnena. Trots den förstärkning som på annat sätt tillförts dessa ämnen är det utan tvekan fråga om en inte obetydlig reduktion. Ingående överväganden har gjorts om möjligheten att tillföra orienteringsämnena ett i förhållande till skolöverstyrelsens förslag ökat utrymme. Detta har emellertid inte visat sig möjligt vid ett fullföljande av den föreslagna förstärkningen av de estetiskt-praktiska ämnena och ett bevarande av ett utrymme för ämnen, valda av eleverna efter eget intresse. Jag vill emellertid understryka att det ankommer på skolöverstyrelsen att noga följa utvecklingen på detta område.

I detta sammanhang vill jag beröra ett par frågor som gäller religionsundervisningen. Åtskilliga remissinstanser har föreslagit att ämnesbenämningen kristendoms-kunskap ändras till religionskunskap liksom tidigare skett i fackskola och gymnasium. Jag tillstyrker att så sker. Detta kräver en ändring av 27 § i skollagen den 6 juni 1962 (nr 319). I enlighet härmed har inom utbildningsdepartementet utarbetats ett förslag till lag om ändrad lydelse av 27 § skollagen den 6 juni 1962 (nr 319). Den av skolöverstyrelsen föreslagna s. k. arbetsområdesprincipen — till vilken jag återkommer i det följande — har också konsekvenser för ämnet religionskunskap. Det har från flera håll påtalats att den befrielsemöjlighet som nu föreligger för vissa trosbekännare kan bli illusorisk vid tillämpningen av den nära samordning mellan olika orienteringsämnena som arbetsområdesprincipen innebär. Undervisningen i religionskunskap skall utformas objektivt och allsidigt samt innefatta också undervisning om andra religioner än den kristna. Jag räknar likväl med att för vissa grupper av elever liksom i dag kommer att resas krav på befrielse från denna undervisning. Det bör vara möjligt att finna praktiska lösningar som tillgodoser dessa krav. Nuvarande bestämmelser bör alltså finnas kvar och jag är därför inte beredd att på denna punkt förorda någon ändring i skollagen.

I fråga om undervisningen i samhällskunskap har problemet rörande objektiviteten varit föremål för diskussion. Samhällsorienteringen bör naturligen — som skol-

överstyrelsen framhållit — levandegöra de bärande idéerna i den demokratiska livssynen. I en objektiv undervisning ligger att låta skilda meningsriktningar komma till tals. Eleverna skall själva söka sig fram till en samhällsåskådning och jag vill i detta sammanhang understryka att dagstidningar och andra nyhetsmedier liksom ungdomsorganisationerna och de fackliga organisationerna kan tillföra skolundervisningen ett stimulerande material.

En annan specialfråga gäller den av skolöverstyrelsen föreslagna möjligheten att i kommun med finskspråkig befolkning låta finska ingå som kompletterande tillvalsämne med högst 2 veckotimmar per årskurs av högstadiet i utbyte mot annat tillvalsämne eller obligatoriskt ämne. Valet görs av föräldrarna efter samråd med eleverna och sedan upplysningar lämnats av skolan. Motsvarande utbytesmöjlighet har föreslagits även i fråga om annat minoritetsspråk, där behov av och förutsättningar för undervisning i sådant språk bedöms föreligga. Detta förslag innebär en avsevärd förbättring i fråga om minoriteternas möjligheter att få undervisning i modersmålet för sina barn och jag finner det utrymme som skolöverstyrelsen tillmätt utgöra en lämplig avvägning. I likhet med finsk-svenska utbildningsrådet förutsätter jag att undervisningen i finska liksom undervisningen i annat minoritetsspråk normalt bör utformas som undervisning i ett modersmål och inte som nybörjarundervisning i ett främmande språk. Det ankommer på skolöverstyrelsen att genom anvisningar närmare klarlägga hur denna utbytesmöjlighet skall kunna förverkligas under hänsynstagande till det önskvärda i att samläsning i minoritetsspråk kan anordnas för elever från skilda klasser. Vad överstyrelsen föreslagit i fråga om möjlighet för elever på låg- och mellanstadierna att delta i här avsedd undervisning tillstyrker jag. Elevstrukturen i en kommun eller avståndet till högstadieskolan kan emellertid motivera att denna undervisning ordnas enbart för barnen på dessa lägre stadier.

Jag har i det föregående framhållit betydelsen av att de kommunala skolstyrelserna ges vidgade möjligheter att påverka skolans inre pedagogiska verksamhet. En sådan möjlighet bör vara att kommunerna får ansvar för utformning av det fritt valda arbetet. Jag vill understryka att detta självfallet skall ske inom ramen för de allmänna riktlinjer för denna verksamhet som jag här tidigare redovisat. Skolöverstyrelsen bör också såsom nämnts stå kommunerna till tjänst med förslag om hur fritt valt arbete kan utformas. Även i ett annat avseende bör enligt min mening skolstyrelserna få ett vidgat ansvarsområde. Det bör öppnas en möjlighet för skolstyrelse att göra smärre timplanemässiga jämkningar mellan årskurserna, i första hand inom stadiet. Exempelvis bör skolstyrelse kunna besluta att undervisning i ämnet engelska skall påbörjas tidigare än i årskurs 3. Sådana ändringar i timplanen skall dock vidtas inom ramen för det totala timantalet för ämnet.

Jag vill i detta sammanhang beröra skolöverstyrelsens förslag om s. k. *resurstimmar* på högstadiet, dvs. lärartimmar utöver antalet veckotimmar för eleverna enligt timplanen. Dessa resurstimmar bör enligt skolöverstyrelsens förslag kunna ges en vidare användning än enbart i form av lärarinsatser. Skolöverstyrelsens förslag utgör enligt min mening ett värdefullt uppslag för den fortgående pedagogiska ut-

vecklingen av skolan. Jag räknar därför med att med utgångspunkt i skolöverstyrelsens förslag i svenska, orienteringsämnen, slöjd, hemkunskap och tillvalsämnen ett system med resurstimmar skall införas på högstadiet. Beträffande omfattningen av de överskjutande lärartimmar som i dessa ämnen skall ställas till skolans förfogande tillstyrker jag med i det följande föreslagna avvikelser skolöverstyrelsens förslag. I tillvalsämnena konst, teknik och ekonomi bör med hänsyn till det något lägre veckotimtalet för tillvalsämne som jag föreslagit antalet överskjutande lärartimmar (vid grupp om lägst 17 elever) per vecka utgöra 4 i stället för av skolöverstyrelsen föreslagna 5. Jag räknar med att dessa fördelas på högstadiet med resp. 2, 1 och 1 veckotimme per årskurs och klass.

För att i det fritt valda arbetet tillräckligt många och lockande alternativ skall kunna erbjudas bör antalet lärartimmar betydligt överstiga antalet elevtimmar. Jag förordar att resurser motsvarande sammanlagt 12 lärartimmar för årskurserna 7—9 per parallell och vecka anslås för detta ändamål, dvs. dubbelt så många lärartimmar som elevtimmar.

När det gäller den av överstyrelsen föreslagna fördubblingen av antalet lärartimmar i slöjd på låg- och mellanstadiet vid elevantal om minst 17 elever har några remissinstanser framhållit att förslaget ställer sig väsentligt kostsammare än nuvarande delningsbestämmelser. Det kan dock finnas skäl att överväga tekniska förändringar av nuvarande bestämmelser, varför skolöverstyrelsens förslag på denna punkt bör övervägas ytterligare. Kungl. Maj:t bör utverka riksdagens bemyndigande att i detta avseende vidtagna erforderliga ändringar.

Resurstimmarna skall enligt skolöverstyrelsens förslag kunna användas såväl till insatser av lärare som till medverkan av annan personal m. m. Överstyrelsens förslag aktualiserar frågan om avvägningen mellan, å ena sidan, insatser av lärare i form av undervisning i grupper av varierande storlek och undervisning med flera samverkande lärare och, å andra sidan, andra insatser i form av t. ex. medverkan av annan personal och användande av lärarersättande läromedel. Eftersom systemet med resurstimmar kan påverka tjänsteorganisationen i kommunernas skolväsende anser jag att vissa allmänna riktlinjer för resurstimmarnas användande måste finnas tills vidare. Jag avser därför att senare föreslå Kungl. Maj:t att införa en regel av innebörden att 80 % av antalet överskjutande lärartimmar på högstadiet i svenska, orienteringsämnen, slöjd, hemkunskap och tillvalsämnen skall inräknas i underlaget för ordinarie och icke ordinarie lärartjänster. Av antalet överskjutande lärartimmar i nyss angivna ämnen skall 20 % kunna få användas även för insatser av annan karaktär. Om det i en kommun inte är möjligt att besätta samtliga tjänster i nyssnämnda ämnen, bör dock mer än de nämnda 20 procenten få disponeras på detta friare sätt. Jag vill framhålla att de angivna procenttalen bör tillämpas på hela tilldelningen av överskjutande lärartimmar och sålunda inte i varje ämne för sig. Timmar för fritt valt arbete bör med hänsyn till verksamhetens karaktär inte ingå i det underlag på vilket andelen ordinarie tjänster beräknas.

Den av mig förordade konstruktionen med ett varierande utnyttjande av en viss del av resurstimmarna aktualiserar frågan efter vilka grunder *statsbidrag* skall

utgå för icke lärarbundna insatser. Enligt min mening bör man sträva efter att åstadkomma en lösning som ger kommunerna en schablonersättning för sådana överskjutande lärartimmar som ej används för lärarinsatser samt för lärartimmar i fritt valt arbete. Överläggningar härom har ägt rum med företrädare för Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet vilka anslutit sig till denna uppläggning. Detaljutformningen av statsbidragsreglerna bör underställas riksdagen i ett senare sammanhang. Jag vill redan nu framhålla att min tanke är att de medel som kommunerna kommer att erhålla skall — på samma sätt som då det gäller statsbidrag till timmar till förfogande i gymnasiet — utan redovisningsförfarande användas för avsedda ändamål. Det positiva intresse som kommunerna visar för skolans utveckling utgör en tillräcklig garanti för att medlen kommer att användas i enlighet med mina i det föregående skisserade riktlinjer.

I *pedagogiskt* och *metodiskt* avseende bygger skolöverstyrelsens förslag i hög grad på de principer som präglar nu gällande läroplan för grundskolan. Överstyrelsens uppläggning av t. ex. undervisningen i svenska, matematik och orienteringsämnen är uttryck för en strävan att inom den sammanhållna klassens ram skapa ökade möjligheter för en individualisering i skolarbetet, en mer konkret förankring av ämnesstoffet i elevernas intresse- och erfarenhetsvärld och en bättre samordning med övriga ämnen. Jag vill här erinra om bl. a. överstyrelsens förslag om den s. k. arbetsrådesprincipen.

Den utveckling som överstyrelsen illustrerat måste självfallet växa fram successivt, i takt med resultaten av de betydande insatserna för pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete. Skolöverstyrelsen har föreslagit en reviderad kursplan i matematik vilken innebär en angelägen förnyelse av matematikundervisningen. Beträffande låg- och mellanstadierna förordar överstyrelsen en sådan modifikation, att nuvarande kursuppläggning skall få användas parallellt med den nya under en kortare övergångsperiod. Denna senare anordning kan jag inte biträda. Inom ramen för läroplanens mål och huvudmoment har den enskilde lärare att själv utvälja stoffet och dess presentation. Målet och huvudmomenten i ett ämne bör ges en relativt vid utformning för att rymma olika variationer av undervisningen. Självfallet är det emellertid angeläget att utvecklingen leds i positiv riktning och att man i undervisningen tillgodogör sig nya uppslag och erfarenheter, inte minst internationella. En anordning med två parallella studieplansuppläggningar skulle snarast hindra en sådan utveckling och på ett olyckligt sätt binda lärarna i deras arbete. Även andra skäl talar mot den föreslagna anordningen. Skolöverstyrelsens förslag att på högstadiet skall finnas endast en kurs i ämnet matematik förutsätter att lämpligt studiematerial finns tillgängligt samt att detta material och därmed förbundna undervisningsmetoder är utprovade innan de mera allmänt tas i bruk. Till dess denna förutsättning är uppfylld torde tills vidare två kurser på högstadiet alltjämt få bibehållas. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga.

Den av skolöverstyrelsen förordade uppläggningen av undervisningen i framför allt orienteringsämnena enligt arbetsrådesprincipen bör kunna väsentligt bidra till att läroplanens mål och riktlinjer förverkligas. Uppläggningen ligger helt i linje

med gällande allmänna anvisningar för skolans verksamhet. För att bl. a. närmare studera metodens praktiska konsekvenser är ett fortsatt utvecklingsarbete av stor betydelse.

Skolöverstyrelsen har för att ge förutsättningar för en bättre samordning i undervisningen i sitt förslag till timplan upptagit gemensam tid för samtliga orienteringsämnen på respektive stadium. Mot detta har jag inte något att erinra.

Vad gäller skolöverstyrelsens förslag om försök med varierande arbetspass i grundskolan, omfattande även högstadiet, vill jag erinra om att en sådan möjlighet öppnats genom en nyligen företagen ändring av skolstadgan. Denna försöksverksamhet med varierande arbetspass kräver vissa justeringar i timplanen för grundskolan. Det rör sig här om en fortsatt försöksverksamhet på grundval av förslag i prop. 1968: 64 angående skolans arbetstider (SU 107, rskr 258). Jag är nu inte beredd att ta ställning till skolöverstyrelsens förslag om bemyndigande till överstyrelsen att fastställa alternativa timplaner att tillämpas vid undervisning i längre arbetspass.

Jag vill i detta sammanhang även ta upp skolöverstyrelsens förslag om att elevernas schemabundna tid — liksom nu är fallet i årskurs 1 — under högst fyra veckor skall reduceras kraftigt i början av årskurs 4 och 7. Skolöverstyrelsen har som argument för denna åtgärd anfört att lärarna bör beredas ökade möjligheter att lära känna eleverna, när dessa övergår till ett nytt stadium. Även om vissa skäl talar för skolöverstyrelsens förslag kan man emellertid inte — bl. a. med hänsyn till erfarenheter i fråga om den första årskursen — bortse från de besvärande barntillsynsproblem som denna anordning generellt tillämpad skulle komma att medföra. Även skolorganisatoriska skäl kan anföras mot förslaget. Något generellt medgivande av det slag överstyrelsen åsyftat bör nu inte ges. Om en kommun vill bedriva försöksverksamhet och därvid tillfredsställande kan lösa tillsynsproblemet bör detta emellertid kunna ordnas efter medgivande av skolöverstyrelsen.

Vissa remissinstanser har tagit upp frågan om betygsgivningen, i första hand på låg- och mellanstadiet. Den nuvarande ordningen kritiseras och önskemål finns om att man slopar betygen på dessa stadier. Som framgår av det föregående ingår frågor rörande betygsättningen på olika stadier bland de arbetsuppgifter som överstyrelsen avser ägna särskild uppmärksamhet. Det finns enligt min mening motiv för att i det arbetet pröva nya former för underrättelser till hemmet och mottagande skolor om elevernas arbete.

Det finns slutligen anledning att behandla en fråga som av många remissinstanser diskuterats vid behandlingen av tillvalssystemet, nämligen de s. k. svagpresterande elevernas situation. I debatten har hävdats att dessa elevers skolproblem skall och kan lösas genom ett tillvals- och linjesystem av i stort sett det slag som finns i den nuvarande grundskolan. En huvuduppgift för grundskolan är att ta tillvara det unika hos varje elev och att anpassa lärostoff och arbetssätt till hans eller hennes förutsättningar. Alldeles fränsett att nuvarande definitioner och möjligheter till identifiering inte medger någon särskilt säker gränsdragning mellan normalpresterande och svagpresterande elever har det inte påvisats att en sådan indi-

vidualisering bäst sker genom yttre organisatoriska åtgärder. Utvecklingen går tvärtom, som jag i det föregående framhållit, i riktning mot individualisering genom pedagogiskt-metodiska insatser på det inre planet. Detta bör gälla även för den här avsedda elevgruppen. Härvid är vidare att räkna med de möjligheter till hjälp åt dessa elever som specialundervisningen i olika former erbjuder. Jag vill framhålla betydelsen av att dessa frågor uppmärksammas i det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet.

Under rubriken *undervisningsrationalisering* har skolöverstyrelsen i ett sammanhang redovisat skilda förslag rörande ändringar av kvalitativ natur. I åtskilliga avseenden utgör dessa förslag sådant som ingår i skolöverstyrelsens betänkande i övrigt. Det gäller bl. a. åtgärder för att förbättra skolans trivsel- och arbetsförhållanden, försök med ändrat dags- och veckoschema, förändringar i fråga om kursinnehåll och kursuppläggning i bl. a. matematik och orienteringsämnen samt en friare användning av tillgängliga resurser. I andra delar av betänkandet har överstyrelsen behandlat rationaliseringsfrågor av kvantitativt slag, i första hand sådana som sammanhänger med skolans personalbehov.

Skolöverstyrelsen har i sina anslagsframställningar under de senaste budgetåren redovisat omfattningen och inriktningen av den kvalitativa och kvantitativa undervisningsrationaliseringen. Jag vill för egen del vitsorda den betydelse som dessa aspekter bör tillmätas med hänsyn till den omfattning som ungdomsskolan i dag har. Ett fortlöpande utvecklingsarbete bedrivs på detta område. De förslag som överstyrelsen nu har fört fram är i princip av två slag. Den ena gruppen av åtgärder avser skilda förslag om delningsbestämmelser etc. till vilka ett ställningstagande nu krävs. Jag har tidigare redovisat min ståndpunkt till dessa förslag. Den andra gruppen gäller däremot åtgärder som successivt växer fram, ofta som en följd av det pedagogiska utvecklingsarbetet. Något ställningstagande i dessa frågor erfordras inte nu av Kungl. Maj:t.

Skolöverstyrelsen grundar sitt förslag om en förändring av den *praktiska yrkesorienteringens* utformning i viss utsträckning på utvecklingen inom grundskolan själv men framför allt på de praktiska problem som varit förbundna med att förverkliga denna yrkesorientering i dess nuvarande form. Den hittillsvarande verksamheten har visat sig vara ett värdefullt inslag i grundskolan. Förutsättningarna för att anordna en meningsfull praktisk yrkesorientering har emellertid varit skiftande och svårigheterna på sina håll betydande. Detta sammanhänger till en del med den tidsmässiga förläggningen till två perioder under årskurs 8 vilket betyder att över 200 000 utplaceringar av elever i yrkesorientering måste ordnas varje år. Med hänsyn främst till dessa praktiska omständigheter tillstyrker jag skolöverstyrelsens förslag om förläggning av yrkesorienteringen till årskurs 9. Vad skolöverstyrelsen föreslagit i fråga om anordnande av studiebesök i årskurs 8 finner jag värt att ta fasta på men vill framhålla att en verksamhet av detta slag måste utformas och dimensioneras under hänsynstagande till de reella förutsättningarna att förbereda, anordna och följa upp studiebesöken. Förändringen av den praktiska yrkesorienteringen liksom av högstadiets utformning i övrigt påverkar organisationen för stu-

die- och yrkesorientering i grundskolan. Till denna fråga återkommer jag i det följande.

Beträffande skolöverstyrelsens förslag att en särskild praktisk yrkesorientering (»tilläggspryo») skall erbjudas vissa elever har flera remissinstanser framhållit, att den förlängda yrkesorienteringen inte får användas som ett korrektionsmedel. Jag delar denna uppfattning och vill också understryka, att självfallet ingen elev genom en sådan anordning får hindras från att få lämplig undervisning. Förslaget om tilläggspryo för vissa elever bör därför enligt min mening övervägas ytterligare.

6.4 Resursbehov och kostnader

Utbildningsreformerna har inneburit att en växande andel av ungdomen getts en längre och bättre utbildning. Detta har ställt utomordentliga krav på behovet av personal, lokaler och materiel. Under en följd av år har bristen på behöriga lärare varit tämligen stor, främst i fråga om ämneslärare. Nu synes vi emellertid inom en inte allt för avlägsen framtid uppnå en balanserad situation på huvuddelen av lärararbetsmarknaden. Som ett exempel på vad utbildningsexpansionen inneburit på personalområdet vill jag nämna att lärarbehovet på grundskolans högstadium (motsvarande) och de gymnasiala skolformerna sedan år 1950 mer än tredubblats.

Det förslag till revidering av grundskolans läroplan som nu läggs fram berör, vad gäller underlaget för *lärartjänster*, endast en begränsad del av lärarna. För låg- och mellanstadiets del uppstår mycket små förändringar, främst ett något ökat behov av lärare i slöjd. De största förändringarna i förhållande till nuvarande organisation sker på högstadiet.

Skolöverstyrelsens förslag har beräknats medföra ett minskat personalbehov med drygt 1 000 hela lärartjänster jämfört med vad som skulle åtgå vid en full utbyggnad av grundskolan enligt nuvarande tillvals- och linjeorganisation. Den läroplanskonstruktion som jag förordat i det föregående torde leda till ett något större personalbehov än skolöverstyrelsens förslag och minskningen stannar, uttryckt i hela lärartjänster, vid ca 800. Ändringen i behovet varierar dock mellan ämnena och sammanhänger med utfallet av tillvalssystemet.

Behovet av lärare i s. k. läroämnena kommer att minska något. I ämnena maskinskrivning, teckning, gymnastik, textilslöjd, hemkunskap (inkl. barnkunskap) beräknas lärarbehovet bli tämligen oförändrat. Behovet av lärare i trä- och metallslöjd kommer att reduceras, beroende bl. a. på att ämnet slöjd bortfaller som tillvalsämne. Detta uppvägs till viss del av en ökning av lärarbehovet på låg- och mellanstadierna. För ämnet musik blir det däremot fråga om en fördubbling av lärarbehovet. Konsekvenserna härav för lärarutbildningsorganisationen får behandlas i annat sammanhang.

Den nya konstruktionen med ett mer sammanhållet högstadium, med den av mig förordade tillvalskonstruktionen och en därav följande avveckling av den direkt yrkesinriktade undervisningen, gör det särskilt svårt att överblicka konsekvenserna i fråga om behovet av lärare i yrkesämnena. Skolöverstyrelsen redovisar här en

ganska kraftig minskning, vilken dock delvis uppvägs av att sådana lärare skall engageras i de föreslagna tillvalsämnen teknik och ekonomi. Även om jag för min del räknar med att ett lägre antal elever än vad överstyrelsen antagit kan väntas välja dessa tillvalsämnen, blir det fråga om ett inte obetydligt lärarbehov i dessa ämnen. Den inriktning som det fritt valda arbetet i många fall torde få mot det praktiskt-estetiska intresseområdet medför också behov av insatser från här berörda lärarkategorier.

Behovet av en viss lärarkategori kan självfallet inte heller bedömas utifrån hur utvecklingen gestaltar sig för enbart en skolform. Utbildningsväsendet i dess helhet genomgår ständigt förändringar. För här senast nämnda lärargrupper del finns det dessutom skäl att erinra om den växande omfattningen av den arbetsmarknadsbetingade vuxenutbildningen. Det ankommer på utbildningsmyndigheterna att noga följa utvecklingen på detta område och ta erforderliga initiativ, t. ex. i fråga om dimensioneringen av den grundläggande utbildningen för här berörda lärargrupper.

Vad jag här berört har gällt de mera varaktiga effekterna av den nya läroplanens införande. I anslutning härtill måste man dessutom räkna med temporära problem av olika slag. Dessa kan innebära exempelvis att det på vissa orter kan uppkomma svårigheter att bereda tjänstgöring för behöriga lärare även av sådana kategorier vars underlag totalt sett inte påverkas nämnvärt av reformen. Detta kan aktualisera behovet av förflyttning och kan också föranleda vissa hänsynstaganden i fråga om anställning av nya lärare under övergångstiden fram till dess reformen genomförs. Andra exempel på temporära övergångsproblem utgör det fallet att ett ämne förläggs till en annan årskurs än f. n., varigenom en tillfällig minskning av tjänstgöringsunderlaget kan uppstå. Detta gäller i särskilt hög grad ämnet hemkunskap. Det är nödvändigt att noggrann kartläggning sker av de övergångsproblem som kan uppkomma. Detta arbete bör bedrivas i nära samverkan mellan skolmyndigheterna och personalorganisationerna. På grundval av kartläggningen bör man gemensamt söka komma till ändamålsenliga lösningar. Jag räknar med att ett i tid insatt arbete på dessa frågor skall kunna leda till en kraftig begränsning av de organisatoriska och personella problem som eljest skulle kunna uppkomma.

Invändningar har rests mot överstyrelsens förslag till ändrade regler i fråga om behörighet till arvodestjänst som huvudlärare. Jag är inte nu beredd att föreslå Kungl. Maj:t någon ändring av gällande behörighetsregler.

Den förändring av läroplanen för grundskolan som jag här förordat ställer självfallet krav på en intensifiering av lärarfortbildningen. Jag vill här erinra om att det i samband med 1962 års beslut om en grundskolereform angavs som en viktig förutsättning för reformens genomförande att fortbildningsverksamheten gavs ökad omfattning. Denna verksamhet har också sedan år 1962 vidgats mycket kraftigt. Emellertid måste de olika reformbesluten ses inte som fristående företeelser utan som led i en fortgående pedagogisk utveckling. Skolans innehåll och arbetsformer är något som kontinuerligt utvecklas och därför förutsätter ständig fortbildningsverksamhet. Denna måste organiseras så att den på smidigaste sätt och med bästa möjliga utnyttjande av resursinsatserna låter sig kombineras med skolans

verksamhet i övrigt. I detta avseende har de former för fortbildning som hittills kommit till användning varit i huvudsak ändamålsenligt utformade, och skolöverstyrelsen bedriver fortlöpande arbete i syfte att ytterligare förbättra dem. Här föreslagna förändringar av grundskolans läroplan aktualiserar en utökning av fortbildningsverksamheten och en prioritering av sådana insatser som är särskilt angelägna för att den nya läroplanen skall kunna tillämpas såsom förutsatts. Det bör därvid eftersträvas att så långt möjligt utforma och organisera fortbildningen i enlighet med de synpunkter jag nyss anfört. Beträffande enstaka lärarkategorier kan fortbildningsbehoven möjligen visa sig vara så omfattande att en annan uppläggning och organisation av verksamheten måste övervägas. Det är tänkbart att så kan komma att bli fallet beträffande exempelvis yrkeslärare som avses få fortbildning för kompetens att undervisa i tillvalsämnet teknik. Skolöverstyrelsens förslag ger dock inte underlag för några säkra bedömningar av i vilken mån sådana särskilda överväganden kan bli nödvändiga. Överstyrelsen framhåller t. ex. beträffande ämnet teknik att överstyrelsen har för avsikt att göra en noggrann analys av undervisningssituationen för att få underlag för förslag till åtgärder. Det ankommer på skolöverstyrelsen att närmare överväga frågan om fortbildningen beträffande samtliga lärarkategorier.

Jag vill i detta sammanhang avslutningsvis beröra även frågan om *studie- och yrkesorienteringens* framtida utformning och härav föranledda konsekvenser i personalavseende. Behovet av sådana insatser kommer att kvarstå även inom det förändrade högstadiet. Såväl avvecklingen av nuvarande splittrade högstadium som ungdomens växande benägenhet att söka sig till frivillig utbildning efter grundskolan påverkar emellertid avsevärt utformningen av denna verksamhet. Studie- och yrkesorienteringen kommer liksom hittills att omfatta en samhällsorienterande undervisning men också kollektivt och enskilt bedriven studie- och yrkesvägledning. Därutöver har man att beakta den praktiska yrkesorienteringen i den förändrade form och i kombination med studiebesök som överstyrelsen lagt fram förslag om och till vilken jag tagit ställning i det föregående. Även om sålunda de nuvarande huvudformerna för studie- och yrkesorienteringen alltjämt kommer att kvarstå är det som jag nyss antytt naturligt att förändringar kommer att inträffa i fråga om denna orienterings utformning. Detta måste i sin tur återverka på utformningen av den personella organisationen för verksamheten. Härtill kommer dessa frågors nära samband med frågor om utformningen av elevvården i skolan. Denna fråga bör därför ytterligare övervägas med utgångspunkt i det nya läge som beslutet om en ny läroplan för grundskolan kan skapa. Jag räknar med att ställning till organisationen skall kunna tas innan den nya läroplanen träder i kraft.

Under åren efter 1962 års grundskolereform har skolväsendet försetts med nya och ändamålsenliga *lokaler* i stor utsträckning. Sedan år 1962 har nya lokaler motsvarande uppskattningsvis 1/4 av grundskolans totala behov iordningställts. Skolöverstyrelsen bedömer att befintliga högstadieskolors lokaler med vissa smärre modifieringar i stort sett skall vara tillräckliga för den nya läroplanens förverkligande. De ändringar som jag i det föregående har förordat rubbar inte denna hel-

hetsbedömning. Det är givetvis angeläget att nytillkommande lokaler utformas så att en så nära överensstämmelse som möjligt uppnås med de krav den nya läroplanen ställer. Därjämte får man räkna med att allteftersom erfarenheter vinnas av den nya läroplanen ytterligare justeringar i gällande normer för lokalbehov och lokalutformning kan visa sig vara erforderliga. Totalt sett bör dock de nu aktuella förslagen inte leda till ökade anspråk för skolbyggnadsändamål.

Skolöverstyrelsen har i sitt förslag gett en beskrivning av olika utvecklingsprojekt när det gäller *läromedel*. En lovande aktivitet på detta område har inletts under de senaste åren. Inom det pedagogiska utvecklingsarbetet har, som jag anfört i annat sammanhang, särskild vikt lagts vid projekt med syfte att utveckla och framställa undervisningssystem, i vilka komponenterna metod, material och organisation bringas att effektivt samverka. Upprättandet av det nya allmänna läromedelsföretag, varom riksdagen nyligen beslutat (prop. 1968: 63, SU 96, rskr 219), liksom läromedelsutredningens fortsatta arbete bör också kunna ge väsentliga bidrag för att åstadkomma en god försörjning av läromedel för skolans bruk.

Det är angeläget att framställningen av erforderliga nya läromedel forceras så att så mycket som möjligt härav kommer fram i tid före tillämpningen av den nya läroplanen. Jag vill på denna punkt erinra om de åtgärder som vidtagits från kommunförbundens sida — efter förslag av läromedelsutredningen — för att förhindra förseningar i skolboksleveranserna.

Det är förenat med svårigheter att redan nu i detalj överblicka de *kostnads-mässiga effekterna* av den förestående reformen. Den beräknade minskningen av personalbehov leder till en sänkning av kostnaderna. Skolöverstyrelsen har emellertid anmält att också nya utgiftsbehov kan uppstå. Ställning härtill bör tas i samband med att överstyrelsens årliga anslagsframställning redovisas för riksdagen.

Överstyrelsen har också framhållit angelägenheten av en översyn av statsbidragssystemet inom skolväsendet. Jag vill med anledning härav anmäla att ett förberedande arbete på detta område har inletts inom utbildningsdepartementet.

6.5 Övergången till den reviderade läroplanen

Remissinstanserna har med några få undantag anslutit sig till skolöverstyrelsens uppfattning att den nya läroplanen bör införas läsåret 1970/71 med början i årskurserna 1, 4 och 7. Jag accepterar skolöverstyrelsens förslag. Det betyder att den nya läroplanen kommer att vara fullt genomförd i och med läsåret 1972/73. En fråga som bör uppmärksammas är konsekvenserna för specialskolan, särskolan och nomadskolan, vilka skolformers läroplaner i allt väsentligt anknyter till grundskolans. En anpassning av bestämmelserna för dessa skolformer krävs sålunda.

Tillämpningen av den nya läroplanen kräver *förberedande åtgärder* inom samtliga delar av skolväsendet. Skolöverstyrelsen har framhållit det stora informationsbehovet och förklarat sig ha för avsikt att återkomma i annat sammanhang härtill.

Jag har i det föregående förordat att kommunerna ges vidgade möjligheter att medverka i utvecklingen av skolans inre verksamhet. Det har över huvud framstått som angeläget att stimulera huvudmännens intresse att aktivt verka för skolans framåtskridande. Det är mot denna bakgrund betydelsefullt att de kommunala instanserna på ett tidigt stadium vidtar förberedelser för att möta den delvis förändrade situationen.

Vissa *övergångsbestämmelser* kommer att krävas vid genomförandet av läroplansreformen. Skolöverstyrelsen har önskat hålla öppen en möjlighet att i vissa fall övergå till den nya läroplanen redan hösten 1969. Jag vill inte utesluta att en sådan övergång i särskilda fall kan visa sig vara motiverad men vill uttala, med hänsyn till reformens omfattning, att stor återhållsamhet bör iakttas. Beslut om sådan tidigare övergång bör fattas i den ordning som Kungl. Maj:t bestämmer. Däremot bör mindre förändringar av det slag skolöverstyrelsen redovisat kunna få ske, t. ex. tidigareläggning av samma undervisning för pojkar och flickor i slöjd. Även andra modifikationer i läroplanen — t. ex. i engelska för eleverna i årskurs 4 under de tre första åren — kan visa sig behövliga. Även i ämnet hemkunskap kan — som jag tidigare framhållit — vissa övergångsanordningar bli nödvändiga för att undvika stora svängningar i lärarbehovet. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta om erforderliga justeringar i läroplanen bl. a. för att uppnå en jämn försörjning av skolväsendet med lärare i samband med övergången till den nya läroplanen.

7. Hemställan

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. godkänna
  - a) att grundskolans högstadium skall vara i huvudsak sammanhållet i alla årskurser,
  - b) att läroplanen för högstadiet skall uppta ett begränsat utrymme för tillval och fritt valt arbete utformat enligt av mig förordade grunder, samt
  - c) att grundskolans läroplan i övrigt får i sina huvuddrag den utformning och det innehåll, som jag förordat,
2. godkänna att den nya läroplanen införs läsåret 1970/71 med början i årskurserna 1, 4 och 7 med möjlighet för Kungl. Maj:t att besluta om tidigare övergång i visst fall,
3. anta det inom utbildningsdepartementet upprättade förslaget till *lag om ändrad lydelse av 27 § skollagen den 6 juni 1962 (nr 319)*.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Gunnel Andersson

17.5.1968

Främjande av goda arbetsförhållanden i skolorna

Kungl. Maj:t uppdrar åt skolöverstyrelsen att vid behandlingen av frågor om arbetsförhållandena inom skolväsendet beakta vad chefen för utbildningsdepartementet enligt bifogade utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden för denna dag anfört samt göra de utredningar och föreslå eller — där detta kan ske efter överstyrelsens eget bestämmande — vidta åtgärder för främjande av goda arbetsförhållanden i skolorna enligt de riktlinjer departementschefen angivit.

Skolöverstyrelsen har att underrätta vederbörande om detta beslut på sätt överstyrelsen finner lämpligt.

Olof Palme

Gösta Bäck

Utdrag

STATSRÅDSPROTOKOLL

17.5.1968

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Palme, anmäler efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet och med statsrådet Moberg fråga om *främjande av goda arbetsförhållanden i skolorna* och anför.

I skollagen anges målet för skolundervisningen vara att främja elevernas utveckling till harmoniska människor och till dugliga och ansvarskännande samhällsmedlemmar. Skolan fungerar emellertid i ett komplicerat samspel av faktorer som påverkar eleverna, och i detta är skolans uppgifter varken entydiga eller enkla. Några viktiga utgångspunkter för en bestämning av dessa uppgifter kan likväl anges. Kunskapsinhämtande och färdighetsträning förutsätter trivsel och ordning i arbetet. För att eleverna skall kunna utvecklas till ansvarstagande och samarbete bör skolan genom sina arbetsformer och sin organisation fungera som ett demokratiskt samhälle. Individens mognande till en fri, självständig och harmonisk människa förutsätter vidare en positiv elevvård som innebär förebyggande åtgärder, behandling och hänsynstagande till de individuella egenarterna hos eleverna.

I sitt förslag till Kungl. Maj:t angående översyn av läroplan för grundskolan ägnar skolöverstyrelsen ett avsnitt åt skolans trivsel- och arbetsförhållanden. Bl. a. redovisar överstyrelsen vilka åtgärder som vidtagits för att förbättra dessa förhållanden, hur de beaktats vid utformningen av framförallt det nya högstadiet och vilka anordningar som styrelsen avser att successivt aktualisera. Skolöverstyrelsen framhåller emellertid att skolans trivselproblem mestadels hänför sig till så komplicerade förhållanden att de i samband med läroplansöversynen inte kunnat bli föremål för någon mer ingående behandling. Vid remissbehandlingen av förslaget angående översyn av grundskolans läroplan har frågorna om arbetstrivsels, demokratin och elevvården i skolorna rönt mycket stor uppmärksamhet. Genom-

gående anser man en lösning av dessa frågor vara en förutsättning för uppnående av skolans mål.

Till regeringen har även i andra sammanhang kommit framställningar om förbättring av arbetsmiljön i skolorna. Sålunda har personalorganisationer m. fl. yrkat på åtgärder för åstadkommande av bättre skoldisciplin. Från elevhåll har krävts ökad demokrati i skolan. Sammanslutningar av olika slag har gjort framställningar om reformer inom undervisningsarbetet. Förslag och önskemål om förbättringar i fråga om arbetssättet och trivseln i skolorna har också framställts i riksdagsmotioner samt i tidningar och andra massmedia. De förhållanden som avses i dessa framställningar och yrkanden har tidigare varit föremål för överväganden i skilda sammanhang och för åtgärder av många slag. I grundskolan, gymnasiet och andra skolformer har sålunda införts anordningar av skiftande art för att främja arbets-trivseln, demokratin och elevvården. Att nämna alla skulle bli en omfattande redogörelse. Jag nöjer mig här med att erinra om ämnes-, klass- och elevvårdskonferenserna, biblioteksnämnderna, samarbetsnämnderna med representanter för skolledningen, lärarna och eleverna, specialundervisningen för elever med särskilda skolsvårigheter, skolhälsovården samt skolpsykolog- och skolkuratorsverksamheten.

Även om det alltså på olika sätt är sörjt för demokratiska samlevnadsformer, goda arbetsförhållanden och omvårdnad om eleverna i skolorna, är förbättringar på dessa områden angelägna. Det gäller att få de anordningar som tillskapats att fungera effektivt. Vidare måste utveckling och anpassning till ändrade samhällsförhållanden alltid förekomma. De problem som sammanhänger härmed tas upp till behandling i olika sammanhang. De blir sålunda föremål för kontinuerlig behandling i det pedagogiska utvecklingsarbetet och bör vara ett angeläget verksamhetsfält för de försöksskolor som kommer att finnas knutna till lärarhögskolorna. Vid den försöksverksamhet, som i stor omfattning bedrivs inom skolväsendet, undersöks och prövas olika uppslag. Det åligger alla organ inom skolväsendet, såväl kommunala skolstyrelser som statliga myndigheter, att söka främja utvecklingen också på de här åsyftade områdena. Att svara för utvecklingen ankommer särskilt på skolöverstyrelsen, som har anslag och personal för ändamålet. Enligt detta åliggande har överstyrelsen den 19 februari 1968 tillsatt en utredningsgrupp för att överlägga om och utarbeta förslag rörande frågor, som sammanfattas under beteckningen samverkan i skolan. I gruppen ingår representanter för organisationer, som företräder elever, personal, skolans huvudmän och administration samt föräldrar.

Frågans stora vikt, understruken i de nämnda förslagen, yttrandena och opinionsyttringarna, ger anledning till mera omfattande och djupgående undersökningar av rådande förhållanden och till särskilda överväganden om ytterligare åtgärder bör vidtas. Det är naturligt och ändamålsenligt att denna uppgift fullgörs av skolöverstyrelsen. Det är emellertid angeläget att från Kungl. Maj:ts sida riktlinjer och anvisningar ges beträffande denna arbetsuppgift, som i vid bemärkelse sammanhänger med arbets- och trivselförhållanden, elevvård, personalvård och skoldemokrati inom det utbildningsväsen som är underställt överstyrelsen. Utredningsarbetet bör grundas på kartläggning och analys av rådande förhållanden. Vidare bör uppslag till nya åtgärder prövas.

Den erforderliga *kartläggningen och analysen av existerande förhållanden* bör i första hand ta sikte på arbetssituationen och arbetstrivseln i grundskolan och de gymnasiala skolformerna. Därmed avses inte bara beteendeproblem utan också den inställning som elever, föräldrar, lärare och övrig personal i skolan samt de lokala skolmyndigheterna har till skolans mål, arbetsformer, kursinnehåll och yttre organisation. Vid kartläggningen och analysen bör sammanställningar av tidigare insamlat material kunna i viss omfattning användas och rön

vid verkställda eller pågående försök kunna utnyttjas, men därutöver torde insamlade av nytt material bli ofrånkomligt.

Attityderna i fråga om ordning och trivsel i arbetet utgör ett ömtåligt och svårtillgängligt område, på vilket man bör göra undersökningar med varsamhet. Troligen bör även andra metoder än skriftlig utfrågning användas. Intensivstudier i form av intervjuer kan prövas. Motivationen blir i regel bättre vid intervjuer, i varje fall med elever, och informationen kan bli fylligare och mer nyanserad. Det är viktigt att denna kartläggning sker i en anda av samförstånd och att det framhålles att målet för undersökningen är att förbättra rådande förhållanden, inte att utpeka punkter där missförhållanden råder. Elevernas anpassning till olika sätt att pedagogiskt utforma arbetsmiljön, liksom betydelsen av de rent lokalmässiga komponenterna, bör granskas. Kursinnehållet och arbetssättet i skolan bör givetvis också kunna studeras i relation till elevernas anpassning.

Inom det område som brukar rubriceras som *elevvård* bör en kartläggning och analys göras av skolans anordningar, såväl för den förebyggande elevvården som för den behandlande. Olika befattningar och deras funktioner i elevvården bör granskas, liksom samarbetet mellan skolan och andra samhällsorgan. Formerna för och omfånget av samarbetet skola-hem kan behöva en analys. Även här kan det visa sig lämpligt med intensivstudier inom ett par skolområden av varierande typ. Det är vidare synnerligen viktigt att följa elevvårdsfrågornas behandling i lärarutbildningen och att se till att dessa frågor och deras psykologiska bakgrund får tillräckligt utrymme i lärarnas grundutbildning och lärarfortbildningen.

Det tredje större området som bör bli föremål för granskning är de problem som sammanhänger med *skoldemokrati* och elevernas fostran till medansvar och medinflytande. Arbetet bör inte begränsas till en beskrivning av existerande former för skoldemokrati utan också gälla en analys av hur skoldemokratin fungerar, t. ex. vilka beslut eleverna har att fatta och ta ansvar för och vilka som väljs till elevernas representanter i elevråd och andra organ inom skolan. Problem angående elevansvar och elevinflytande gäller i hög grad också skolans inre arbetsformer överhuvudtaget. Formerna för elevernas inflytande vid val av arbetsstoff, arbetsmaterial och arbetsmetoder och vid planläggning av arbetet bör granskas och analyseras med hänsyn till olika stadier etc. Det bör också vara möjligt att få en uppfattning om i vilken utsträckning eleverna fostras till olika sociala roller, t. ex. att ta ansvar för andra eller för en grupp arbete och att samarbeta med eller underordna sig andra. Därför är det vidare angeläget att dessa problem även ses från synpunkten av vad som brukar kallas *personalvård*, eftersom frågan om skoldemokrati i den här åsyftade meningen givetvis inte kan etableras och utvecklas utan en samverkan mellan alla dem som deltar i skolans dagliga arbete. Även om eleven måste stå i centrum för detta arbete gäller det likväl ett socialt samspel av i princip samma karaktär som på varje annan arbetsplats.

Många av de problem som jag här berört kan inte få en tillräcklig belysning genom kartläggning och analys av existerande förhållanden. De kan också behöva bli föremål för *forsknings- och utvecklingsarbete*. Överstyrelsen bör därför med utnyttjande av bl. a. de pedagogiska institutionerna och de till lärarhögskolorna knutna försöksskolorna initiera forsknings- och utvecklingsarbete — till en början av mera explorativ natur — inom de tre områden som jag angett. Orsaker till negativa attityder, möjligheter att ändra dessa samt arbetsmetodernas och stoffvalets betydelse för arbetsförhållandena och arbetstrivseln är exempel på sådant som kan behöva undersökas. Nya samarbetsformer och kanske nya personalkategorier kan prövas i elevvården. Klinikverksamhet, specialklassorganisation o. dyl. kan prövas i nya former. Elevernas utveckling till ansvarstagande och tillämpningen av

demokratiska arbetsformer behöver studeras. Normbildningen och de faktorer som påverkar relationerna mellan dem som arbetar i skolan kan behöva undersökas mer ingående. Det är av vikt att undersöka hur eleven påverkas av nya arbetsformer, varvid elevernas attityder och utveckling vid en värdering av bl. a. metodmaterialet behöver uppmärksammas. Kanske radikalt nya former för elevernas medagerande i skolan bör prövas. Om detta kombineras med en kontinuerlig analys och övervakning av försöksutfallet kan även mycket långt gående försök vara motiverade. Man kan också tänka sig att koncentrera insatser av förutnämnda olika slag på begränsade försöksområden, varvid effekten i form av attitydförändringar sannolikt kommer att öka. Mot en sådan försöksmodell kan invändas att resultaten inte skulle kunna tillämpas i större skala eftersom resurskraven skulle bli för stora. Å andra sidan bör försök av denna typ kunna ge sådana upplysningar om interaktionsmönstren inom en skola att delresultat av stort värde skulle kunna tillämpas på många skolor.

De explorativa försöken kanske i vissa fall leder till fältutprovningar i större skala eller forskningsprojekt på längre sikt. Oberoende av försöksverksamheten bör den första kartläggningen och analysen kunna leda till en serie omedelbara åtgärder av praktisk natur. Ibland kanske det blir fråga om rekommendationer från överstyrelsen, i vissa fall direkta förändringar, i andra fall en påverkan genom lärarutbildning. Effekten av varje förändring behöver studeras. Bland konkreta åtgärder kan ifrågakomma nya personalkategorier eller utnyttjande av tillgänglig personal i skolan på annat sätt. De mera omedelbara åtgärderna bör följas upp med en långsiktig planläggning av såväl forsknings- och utvecklingsarbete som av de konkreta förändringarna.

Då mer permanenta åtgärder planeras för hela skolväsendet eller en stor del därav måste självfallet de resursmässiga konsekvenserna noga beaktas. Det är angeläget att man söker finna lösningar så utformade att deras genomförande underlättas genom omfördelning av tillgängliga resurser.

I sitt arbete bör överstyrelsen i lämplig omfattning ta kontakt med andra statliga och kommunala organ inom skolväsendet samt inom barna- och ungdomsvården och även beakta utländska erfarenheter och undersökningar.

Vad jag i det föregående angett som olika möjligheter till forskning och försök är inte avsett att vara egentliga direktiv för överstyrelsens arbete utan är huvudsakligen en exemplifiering. Överstyrelsen bör alltså vara oförhindrad att använda de verksamhetsformer och uppslag som överstyrelsen finner lämpliga. För detta ändamål kan i en del fall behövas att undantag från stadgor och andra bestämmelser medges av Kungl. Maj:t.

Vad angår kostnaderna för det här avsedda arbetet vill jag först erinra om de anslag som redan står till skolöverstyrelsens förfogande. I den mån för undersökningar och expertutredningar behövs medel utöver vad överstyrelsen disponerar för sådana ändamål bör kostnaderna efter prövning i varje särskilt fall kunna betalas från åttonde huvudtitelns kommittéanslag. Mer kostnadskrävande projekt som fordrar särskilda anslag får efter framställning av överstyrelsen prövas i vanlig ordning. Jag räknar också med att kommunerna och andra huvudmän för skolorna är intresserade och villiga att medverka i det här avsedda arbetet, även om vissa kostnader skulle uppstå för dem.

Skolöverstyrelsen bör fortlöpande hålla Kungl. Maj:t underrättad om de åtgärder som vidtas för att främja goda arbetsförhållanden i skolorna. Undersökningar och analyser samt resultaten av försöken bör vidare av överstyrelsen bringas till allmän kännedom på lämpligt sätt.

På grund av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t uppdrar åt skolöver-

styrelsen att vid behandlingen av frågor om arbetsförhållandena inom skolväsendet beakta vad jag härförut anført samt göra de utredningar och föreslå eller — där detta kan ske efter överstyrelsens eget bestämmande — vidta åtgärder för främjande av goda arbetsförhållanden i skolorna enligt de riktlinjer jag angivit.

Vidare hemställer jag, att Kungl. Maj:t medger att statsrådsprotokollet i detta ärende offentliggörs omedelbart.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

INNEHÅLL

	Sid.
1. Inledning	
1.1 Utredningsarbete och remissbehandling	5
1.2 Allmänna förutsättningar för en översyn av läroplanen för grundskolan	7
2. Skolans trivsel- och arbetsförhållanden	9
2.1 Skolöverstyrelsen	9
2.2 Yttranden	11
3. Förslag till reviderad läroplan för grundskolan	15
3.1 Skolöverstyrelsen	15
3.1.1 Den nuvarande grundskolan	15
3.1.2 Allmänna synpunkter beträffande behovet av en revidering av läroplanen för grundskolan	19
3.1.3 Högstadiets uppbyggnad	20
3.1.4 Förslag till timplaner	24
3.1.5 Undervisningsrationalisering	29
3.1.6 Den praktiska yrkesorienteringen	31
3.2 Yttranden	33
3.2.1 Allmänna synpunkter	33
3.2.2 Högstadiets uppbyggnad	33
3.2.3 Förslag till timplaner	40
3.2.4 Undervisningsrationalisering	45
3.2.5 Den praktiska yrkesorienteringen	47
4. Resursbehov och kostnader	49
4.1 Skolöverstyrelsen	49
4.1.1 Personal	49
4.1.2 Lokaler	52
4.1.3 Läromedel	53
4.1.4 Kostnader	54
4.2 Yttranden	55
4.2.1 Personal	55
4.2.2 Lokaler	56
4.2.3 Läromedel	57
4.2.4 Kostnader	57

5. Övergången till den reviderade läroplanen	59
5.1 Skolöverstyrelsen	59
5.2 Yttranden	60
6. Departementschefen	61
6.1 Inledning	61
6.2 Skolans trivsel- och arbetsförhållanden	63
6.3 Reviderad läroplan för grundskolan	63
6.4 Resursbehov och kostnader	75
6.5 Övergången till den reviderade läroplanen	78
7. Hemställan	80
<i>Bilaga</i>	81